

Izvještaj o finansijskoj stabilnosti

2015

IZDAVAČ

Centralna banka Bosne i Hercegovine
Maršala Tita 25, 71000 Sarajevo
tel. (387 33) 278 100
faks (387 33) 278 299
Internet: www.cbbh.ba
e-mail: publications@cbbh.ba

Za sve informacije u vezi sa ovom publikacijom kontaktirati sa:
Odjeljenjem za finansijsku stabilnost

Uredništvo:
dr. Senad Softić
dr. Milica Lakić
mr. Ernadina Bajrović
Vesna Papić
Dejan Kovačević
dr. Belma Čolaković
mr. Amir Hadžiomeragić

Priprema za štampu:
Aleksandar Sikiraš

Štampa:
Graficar s.p. Doboj

Tiraž:
70 primjeraka

Publikovanje i umnožavanje u obrazovne i nekomercijalne
svrhe je dozvoljeno uz obavezno navođenje izvora.

© Centralna banka Bosne i Hercegovine | sva prava zadržana

Sadržaj

■ Skraćenice	6
■ Uvod	7
■ Izvršni sažetak	8
■ 1. Trendovi i rizici iz međunarodnog okruženja	10
1.1 Trendovi u međunarodnom okruženju	10
1.2 Pregled glavnih rizika u EU i eurozoni	13
1.2.1 Efekti na bankarski sektor	13
1.2.2 Efekti na realnu ekonomiju	15
■ 2. Trendovi i potencijalni rizici u BiH	18
2.1 Fiskalna pozicija zemlje	18
2.2 Finansiranje deficita tekućeg računa	21
2.3 Spor oporavak realnog sektora	24
■ 3. Domaćinstva	27
■ 4. Preduzeća	37
■ 5. Finansijski posrednici	44
5.1. Bankarski sektor	44
Testovi na stres	52
5.2 Nebankarski finansijski sektor	55
■ 6. Finansijska infrastruktura	58
6.1 Platni sistemi	58
6.2 Regulatorni okvir	59
Statistički dodatak	63

Tabele:

- Tabela 1.1: Realni BDP, godišnja stopa rasta
- Tabela 2.1: Plan otplate stand-by aranžmana prema MMF-u
- Tabela 2.2: Potraživanja banaka od sektora vlade
- Tabela 3.1: Potraživanja od stanovništva, kartice
- Tabela 3.2: Iskorišteni limit po debitnim karticama
- Tabela 3.3: Krediti stanovništvu, ročna i valutna struktura
- Tabela 4.1: Krediti preduzećima – ročna i valutna struktura ostatka duga
- Tabela 5.1: Vrijednost imovine finansijskih posrednika
- Tabela 5.2: Pojednostavljeni bilans komercijalnih banaka
- Tabela 5.3: Osnovne karakteristike bankarskog sektora
- Tabela 5.4: Osnovne makroekonomske pretpostavke
- Tabela 5.5: Rezultati testova na stres
- Tabela 6.1: Platni sistem
- Tabela 6.2: Koncentracija transakcija u međubankarskom platnom prometu (HHI)

Grafikoni:

- Grafikon 1.1: Cijena zlata i kurs EUR prema USD, CHF i GBP
- Grafikon 1.2: Cijene hrane i nafte
- Grafikon 1.3: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima u odabranim zemljama EU
- Grafikon 1.4: Kretanje cijena dionica banaka majki domaćih banaka
- Grafikon 1.5: Promjene javnog duga u procentima BDP-a u 2015. godini
- Grafikon 1.6: Raspon u odnosu na desetogodišnje njemačke državne obveznice
- Grafikon 1.7: Stopa nezaposlenosti u EU
- Grafikon 1.8: Izvoz BiH u zemlje glavne trgovinske partnere
- Grafikon 2.1: Javni dug BiH, u procentima BDP-a
- Grafikon 2.2: Sektorska struktura namjene kredita po osnovu „novog“ duga
- Grafikon 2.3: Finansiranje deficita tekućeg računa
- Grafikon 2.4: Trgovinski bilans po industrijskim grupacijama
- Grafikon 2.5: Devizne rezerve i tokovi stranih investicija u bankarski sektor
- Grafikon 2.6: Promjene u indeksu potrošačkih cijena
- Grafikon 2.7: Promjene u nivou potrošačkih cijena
- Grafikon 2.8: Stope rasta prosječne neto plate i nezaposlenosti
- Grafikon 2.9: Prosječne nominalne i realne neto plate
- Grafikon 2.10: Promjene u broju zaposlenih po djelatnostima
- Grafikon 3.1: Prosječna realna neto plata po radno aktivnom stanovniku
- Grafikon 3.2: Indeks cijena nekretnina
- Grafikon 3.3: Potraživanja od stanovništva prema tipu zaduženja na kraju 2015.
- Grafikon 3.4: Krediti stanovništvu po namjeni i kreditni rast
- Grafikon 3.5: Nekvalitetni krediti u sektoru stanovništva po namjeni
- Grafikon 3.6: Nekvalitetni u ukupnim kreditima stanovništvu

Grafikon 3.7: Kvartalna stopa defaulta
Grafikon 3.8: Stopa defaulta po bankama u 2015. godini
Grafikon 3.9: Novoodobreni krediti i prosječne ponderisane aktivne kamatne stope
Grafikon 3.10: Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite stanovništvu odobrene u 2015.
Grafikon 3.11: Kamatne stope na novoodobrene dugoročne kredite prema obimu kreditiranja stanovništva
Grafikon 3.12: Depoziti stanovništva
Grafikon 3.13: Kamatne stope na kratkoročne i dugoročne depozite
Grafikon 3.14: Valutna struktura kredita stanovništvu na kraju 2015. godine
Grafikon 3.15: Zaduzenost stanovništva u CHF valuti
Grafikon 4.1: Potraživanja od preduzeća prema tipu zaduženja na kraju 2015.
Grafikon 4.2: Potraživanja od preduzeća prema tipu i djelatnosti
Grafikon 4.3: Klasifikacija i ročnost kredita preduzećima u 2015.
Grafikon 4.4: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima preduzećima, po djelatnostima
Grafikon 4.5: Stopa defaulta po bankama u 2015. godini
Grafikon 4.5: Kamatne stope na kredite preduzećima, po bankama
Grafikon 5.1: Promjena najvažnijih stavki bilansa bankarskog sektora
Grafikon 5.2: Tokovi strane pasive u bankarskom sektoru
Grafikon 5.3: Ročna struktura ukupnih depozita po preostaloj ročnosti
Grafikon 5.4: Aktiva bankarskog sektora
Grafikon 5.5: Struktura regulatornog kapitala
Grafikon 5.6: Kvalitet kreditnog portfolija, Q4 2015
Grafikon 5.7: Indikatori profitabilnosti
Grafikon 5.8: Indikatori likvidnosti
Grafikon 5.9: Ukupne dokapitalizacijske potrebe i udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima
Grafikon 6.1: Učešće banaka u međubankarskom platnom prometu u 2015. godini

Tekstni okvir:

Tekstni okvir 1: Rizik koncentracije u bankarskom sektoru BiH
Tekstni okvir 2: Projiciranje kreditnog rasta
Tekstni okvir 3: Nadogradnja regulatornog okvira u BiH u skladu sa Strategijama za uvođenje „Međunarodnog sporazuma za mjerenje kapitala i standardima kapitala“

Statistički dodatak:

Tabela A1: Promjene suverenog rejtinga
Tabela A2: Indeks cijena nekretnina
Tabela A3: Pregled najvećih dužnika po klasičnim kreditima
Tabela A4: Pregled potraživanja od preduzeća po tipu i djelatnosti
Tabela A5: Statusne promjene u bankama u periodu od 2001. do 2016. godine
Tabela A6: Stanje nevladinog vanjskog duga po NACE Rev 2 klasifikaciji djelatnosti dužnika
Tabela A7: Glavne stavke vanjskotrgovinske razmjene roba

Skraćenice

ABRS	Agencija za bankarstvo Republike Srpske	FSR	Izveštaj o finansijskoj stabilnosti (Financial Stability Report)
AQR	Procjena kvaliteta aktive (Asset Quality Review)	GBP	Britanska funta
KM/BAM	Konvertibilna marka	GRECO	Grupa država protiv korupcije (Group of States against Corruption)
BDP	Bruto domaći proizvod	HHI	Herfindahl–Hirschman indeks
BHAS	Agencija za statistiku BiH	IBRD	Međunarodna banka za obnovu i razvoj (International Bank for Reconstruction and Development)
BiH	Bosna i Hercegovina	IDA	Međunarodna asocijacija za razvoj (International Development Association)
BLSE	Banjalučka berza	ILO	Međunarodna organizacija rada (International Labor Organization)
CBBiH	Centralna banka Bosne i Hercegovine	JPY	Japanski jen
CHF	Švicarski franak	KWD	Kuvajtski dinar
CPI	Indeks potrošačkih cijena	MFT BiH	Ministarstvo finansija i trezora BiH
CPU	Currency Pool Unit	MKO	Mikrokreditne organizacije
CRD IV	EU Direktiva o kapitalnim zahtjevima (Capital Requirements Directive)	MMF	Međunarodni monetarni fond
CRK	Centralni registar kredita	MONEYVAL	Komitet Vijeća Evrope za evaluaciju borbe protiv pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti
CRR	Regulativa o kapitalnim zahtjevima (Capital Requirements Regulations)	NPL	Nekvalitetni krediti (Nonperforming loans)
EBA	Evropska bankarska agencija (European Banking Authority)	OPEC	Organizacija zemalja izvoznica nafte
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj (European Bank for Reconstruction and Development)	PPS	Standard kupovne moći (Purchasing Power Standard)
ECB	Evropska centralna banka	RS	Republika Srpska
EFTA	Evropska asocijacija za slobodnu trgovinu (European Free Trade Association)	RTGS	Bruto poravnanje u realnom vremenu (Real Time Gross Settlement)
EIB	Evropska investicijska banka (European Investment Bank)	S&P	Standard & Poor's
ESRB	Evropski odbor za sistemske rizike (European Systemic Risk Board)	SAD	Sjedinjene Američke Države
EU	Evropska unija	SASE	Sarajevska berza
EUR	Euro	SBA	Stand-by aranžman
FATF	Radna grupa za finansijske mjere protiv pranja novca (Financial Action Task Force)	SDR	Specijalna prava vučenja
FBA	Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine	SEE	Jugoistočna Evropa (South-Eastern Europe)
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine	SNB	Narodna banka Švicarske
FED	Sistem federalnih rezervi	TLTRO	Targetirane dugoročne operacije refinansiranja
FSAP	Program procjene finansijskog sektora (Financial Sector Assessment Program)	USD	Američki dolar

Zemlje

AT	Austrija	GB	Velika Britanija	RS	Srbija
BE	Belgija	GR	Grčka	SI	Slovenija
BG	Bugarska	HR	Hrvatska	SK	Slovačka
CY	Kipar	IE	Irska	TR	Turska
ES	Španija	IT	Italija		
FR	Francuska	PT	Portugal		

Uvod

Pod finansijskom stabilnošću Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) podrazumijeva stanje u kojem finansijski sistem može apsorbovati šokove bez značajnih poremećaja u svom trenutnom i budućem funkcionisanju i čije funkcionisanje nema negativne uticaje na ekonomiju.

Mandat CBBiH za praćenje stabilnosti finansijskog sistema indirektno proizlazi iz Zakona o CBBiH. CBBiH ima aktivnu ulogu u razvoju i implementaciji politike stabilnosti i održivog ekonomskog rasta Bosne i Hercegovine (BiH), kroz osiguranje stabilnosti domaće valute i ukupne finansijske i ekonomske stabilnosti u zemlji. Jedna od temeljnih zadaća CBBiH je uspostava i održavanje odgovarajućih platnih i obračunskih sistema kao dijela finansijske infrastrukture. CBBiH doprinosi očuvanju finansijske stabilnosti kroz zakonom utvrđenu nadležnost koordinacije djelatnosti entitetskih agencija za bankarstvo. CBBiH, u skladu s odlukom Upravnog vijeća, učestvuje u radu međunarodnih organizacija koje rade na učvršćivanju finansijske i ekonomske stabilnosti kroz međunarodnu monetarnu saradnju. Aktivnosti CBBiH na polju praćenja stabilnosti finansijskog sistema obuhvataju i specijalizovanu komunikaciju s relevantnim međunarodnim i domaćim institucijama kojom se osigurava kontinuitet procesa praćenja sistemskih rizika. Doprinos očuvanju finansijske stabilnosti CBBiH daje u okviru članstva u Stalnom komitetu za finansijsku stabilnost BiH.

Publikovanjem Izvještaja o finansijskoj stabilnosti (FSR) CBBiH nastoji doprinijeti finansijskoj stabilnosti u BiH kroz:

Unapređenje razumijevanja i podsticanje dijaloga o rizicima za finansijske posrednike u makroekonomskom okruženju;

Upozoravanje finansijskih institucija i drugih učesnika na tržištu na mogući kolektivni uticaj njihovih pojedinačnih akcija;

Stvaranje konsenzusa o finansijskoj stabilnosti i poboljšanje finansijske infrastrukture.

Iako je fokus FSR-a na događajima iz 2015. godine, obuhvat FSR-a je proširen i na najvažnija dešavanja iz prve polovine 2016. godine, u skladu s dostupnim podacima u vrijeme njegove

izrade. FSR za 2015. godinu je organizovan po poglavljima kako slijedi. U izvršnom sažetku su naglašeni najvažniji rizici po stabilnost finansijskog sistema. U prvom poglavlju su predstavljeni glavni trendovi i rizici iz međunarodnog okruženja. U sklopu ovog poglavlja posebno su izdvojeni glavni rizici iz EU i eurozone, te su opisani efekti ovih rizika na bankarski sektor i realnu ekonomiju ovog geografskog područja, a indirektno i efekti na bankarski sektor i realnu ekonomiju BiH. Drugo poglavlje daje pregled trendova i potencijalnih rizika iz domaćeg okruženja koji su identifikovani kao prijetnja stabilnosti finansijskog sistema. Treće poglavlje ilustruje efekte rizika identifikovane u prethodnim poglavljima na potraživanja od stanovništva. Fokus četvrtog poglavlja su efekti identifikovanih rizika na sektor pravnih lica. U petom poglavlju se ocjenjuju efekti rizika na stabilnost finansijskog sektora, sa fokusom na bankarski sektor. Testovi na stres su sastavni dio petog poglavlja FSR-a i služe kako bi se utvrdila sposobnost bankarskog sektora da apsorbuje ekstremne, ali ipak moguće šokove iz makroekonomskog okruženja. Šesto poglavlje ilustruje osnovne trendove u finansijskoj infrastrukturi: platnim sistemima i regulatornom okviru.

FSR za 2015. godinu sadrži i tri tekstna okvira u kojima su detaljnije obrađene aktuelne teme, o kojima je bilo riječi u glavnom dijelu teksta. U okviru poglavlja pet, u dijelu Bankarski sektor nalazi se Tekstni okvir 1 u kojem su predstavljeni rezultati analize rizika koncentracije u bankarskom sektoru BiH. U istom poglavlju, u dijelu Testovi na stres, u Tekstnom okviru 2 ukratko je prezentiran model kreditnog rasta CBBiH čiji se rezultati, odnosno projekcije kreditnog rasta, koriste u testovima na stres CBBiH. U Tekstnom okviru 3, koji je sastavni dio poglavlja Finansijska infrastruktura, opisane su aktivnosti na nadogradnji regulatornog okvira u BiH u skladu sa Strategijama za uvođenje „Međunarodnog sporazuma za mjerenje kapitala i standardima kapitala“.

Na kraju, potrebno je naglasiti da se FSR bavi isključivo pitanjima od značaja za sistemski rizik, jer je nadzor poslovanja finansijskih posrednika, u skladu s važećim zakonima u BiH, zadatak nadležnih supervizora za finansijski sektor. Njegov osnovni cilj je da ukaže na rizike koji dolaze iz finansijskog sistema, kao i makroekonomskog okruženja, te procijeni sposobnost sistema da apsorbuje te šokove.

Izvršni sažetak

Usporavanje rasta globalne ekonomije pod uticajem usporenog rasta ekonomija u razvoju, nastavak deflatornih pritisaka, jačanje geopolitičkih rizika, te intenzivno provođenje nekonvencionalnih mjera monetarne politike vodećih centralnih banaka uključujući ECB te centralne banke Švicarske, Kine i Japana, neke su od osnovnih karakteristika globalne ekonomije u 2015. Početak 2016. godine obilježila su previranja na svjetskim finansijskim tržištima uslijed zabrinutosti ulagača u vezi s ekonomskim rastom zemalja u razvoju, rekordno niskih kamatnih stopa, te pada cijena nafte i sirovina. Odluka Velike Britanije da napusti EU, izglasana na referendumu u junu 2016. godine, izazvala je novi val snažnih turbulencija na finansijskim tržištima, kao i veliku političku neizvjesnost u Evropi.

Među najznačajnijim rizicima u eurozoni izdvajaju se: neujednačen i spor ekonomski oporavak zemalja eurozone, nastavak deflatornih pritisaka, slabljenje efekata mjera fiskalne konsolidacije poduzetih nakon dužničke krize, ograničen napredak u provođenju strukturnih reformi i smanjenju javnog duga pojedinih zemalja kao i jačanje političkih rizika unutar EU i eurozone. Mjere ekspanzivne monetarne politike koje ECB provodi u posljednje dvije godine rezultirale su blagim oporavkom kreditiranja realnog sektora u drugoj polovini 2015. godine i prvoj polovini 2016. godine, ali su sa druge strane negativno uticale na kamatne marže banaka. Niska profitabilnost u kombinaciji sa i dalje visokim nivoom nekvalitetnih potraživanja u pojedinim zemljama eurozone ograničava kreditni potencijal banaka kao i njihovu sposobnost za dalje jačanje kapitalnih pozicija, odnosno formiranje zaštitnih slojeva kapitala. Uslijed pojačane percepcije rizika investitora zbog izostanka očekivanog oporavka u realnom i bankarskom sektoru, u drugoj polovini 2015. godine došlo je do značajnog pada cijena dionica banaka iz eurozone, a trend pada cijena dionica banaka nastavljen je čak nešto jačim intenzitetom i u 2016. godini. Najveći pad cijena dionica pretrpjele su banke iz zemalja sa značajnim nivoom sistemskog rizika u bankarskom sektoru, Grčke i Italije.

Unatoč pozitivnim kretanjima u bh. ekonomiji u 2015. godini koja se ogledaju kroz rast realnog BDP-a, rast industrijske proizvodnje, smanjenje trgovinskog deficita, kao i realiziranom fiskalnom suficitu, rizici iz domaćeg okruženja po finansijsku stabilnost nisu značajnije ublaženi. Rast unutrašnjeg i vanjskog javnog duga, slab oporavak domaće potrošnje, kontinuirano loši pokazatelji životnog standarda,

te odsustvo značajnijeg investicionog ciklusa u zemlji i dalje predstavljaju značajnu prijetnju za stabilnost bh. finansijskog sektora. Rizik za fiskalnu održivost je i dalje prisutan uslijed očekivanih pritisaka otplate javnog duga u narednim godinama, naročito uzimajući u obzir izostanak kreditnih aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama. Uslijed identifikovanih fiskalnih slabosti i političke situacije u zemlji, suvereni rejting BiH se, prema ocjenama vodećih agencija za rejting, i dalje nalazi u zoni špekulativne kreditne sposobnosti, s visokim kreditnim rizikom. Deflatorna kretanja na globalnom nivou uticala su na smanjenje vrijednosti uvoza i osnovni su razlog smanjenja trgovinskog deficita. Smanjenje trgovinskog deficita i manji iznos dospjelih obaveza za servisiranje inoduga u 2015. godini, kao i slabiji intenzitet razduživanja bankarskog sektora prema inostranstvu u odnosu na prethodnu godinu, pozitivno su uticali na nivo deviznih rezervi.

U sektoru domaćinstava se i dalje kao dominantan rizik izdvaja slaba domaća potražnja. Ostvareni pozitivni trendovi iz realnog sektora u 2015. godini nisu bili dovoljni za značajnije jačanje domaće potrošnje. I pored rasta kredita stanovništvu, kod komercijalnih banaka nije zabilježen značajniji rast ukupne zaduženosti domaćinstava. Na tržištu nekretnina su zabilježene pojačane aktivnosti u odnosu na prethodne godine koje je karakterizirala slaba potražnja i mali obim prometa nekretninama, ali se one ne mogu objasniti poboljšanim životnim standardom stanovništva, s obzirom na to da pokazatelji sa tržišta rada i dalje ukazuju na nizak životni standard stanovništva.

Oporavak ekonomske aktivnosti u zemlji, takođe nije bio dovoljan da u većoj mjeri umani nivo kreditnog rizika prisutan u sektoru nefinansijskih preduzeća, te je visok udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima i dalje jedno od osnovnih obilježja ovog sektora. Uslijed jačanja inostrane tražnje i poboljšanja izvozne aktivnosti domaćih privrednih subjekata, kao i oporavka industrijske proizvodnje u zemlji, prisutne su naznake pozitivnih kretanja u kreditnoj aktivnosti ovog sektora. Ipak, dugotrajan period stagnacije ekonomske aktivnosti u zemlji, odsustvo značajnijeg investicionog ciklusa i slaba domaća potražnja sprečavaju snažniju kreditnu ekspanziju u sektoru nefinansijskih preduzeća. Sa aspekta troškova finansiranja, 2015. godina bila je povoljna za korporativni sektor, budući da je trend snižavanja kamatnih stopa na domaćem bankarskom tržištu nastavljen i u ovoj godini.

Stabilnost bankarskog sektora BiH zadržana je tokom 2015. i u prvoj polovini 2016. godine. Materijalizacija idiosinkretičnih rizika u nekoliko manjih banaka nije značajnije uticala na stabilnost bankarskog sektora, tako da je sektor i dalje adekvatno kapitalizovan i likvidan. Uslijed akumuliranih rizika, nekoliko banaka iskazalo je značajne gubitke u poslovanju u četvrtom kvartalu 2015, zbog čega je dobit cjelokupnog bankarskog sektora znatno niža u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježeni gubici u ovim bankama, uz istovremeni početak primjene strožih regulatornih odredbi koje se odnose na promjene u priznavanju stavki kapitala odrazili su se na nižu kapitalizovanost bankarskog sektora. Likvidnost bankarskog sektora je relativno visoka, ali je slabljenje likvidnosnih pozicija u pojedinim bankama uticalo na nešto niže vrijednosti indikatora likvidnosti u odnosu na prethodnu godinu. Kreditni rizik, koji predstavlja dominantan rizik u bankarskom sektoru BiH i dalje je pojačan, te se ne može očekivati njegovo značajnije slabljenje sve dok ne dođe do značajnijeg oporavka ekonomske aktivnosti u zemlji. Uz kreditni rizik, značajan izvor rizika predstavlja i rizik razduživanja bh. banaka prema matičnim bankarskim grupacijama, koji je bio prisutan i u 2015. godini. Slaba kreditna aktivnost je i dalje jedna od karakteristika domaće ekonomije. Kreditni rast je u najvećoj mjeri determinisan kreditnom aktivnošću u sektoru stanovništva, dok sektor nefinansijskih preduzeća bilježi veoma skromne stope kreditnog rasta. Uslijed relativno slabe

potražnje ovog sektora, banke povećavaju izloženost prema sektoru vlade. I pored postojećih rizika i niskog nivoa ekonomske aktivnosti, rezultati testova na stres koje je provela CBBiH pokazali su da je bankarski sektor u stanju apsorbovati pretpostavljene šokove iz makroekonomskog okruženja.

U skladu sa svojom zakonskom obavezom, CBBiH je u 2015. godini nastavila uspješno podržavati funkcije platnog prometa putem savremenih obračunskih i platnih sistema za izvršavanje međubankarskih transakcija. Održavanjem Centralnog registra kredita s dnevno ažurnim podacima, CBBiH je omogućila finansijskim institucijama bolje upravljanje kreditnim rizikom kroz praćenje kreditne izloženosti i kreditne istorije klijenata. Takođe, održavajući Jedinствeni registar transakcijskih računa i jedinstvenu bazu podataka svih blokiranih računa poslovnih subjekata u BiH, poslovnim subjektima je omogućen uvid u status njihovih postojećih ili potencijalnih poslovnih partnera.

U 2015. godini i prvoj polovini 2016. godine domaće institucije nastavile su sa aktivnostima na izmjenama i dogradnji regulatornog okvira koji uređuje poslovanje finansijskog sektora BiH u cilju usklađivanja sa najboljim evropskim praksama kao i poboljšanja poslovnog okruženja finansijskih posrednika.

1. Trendovi i rizici iz međunarodnog okruženja

Cilj ovog poglavlja je da ukaže na najznačajnije rizike u međunarodnom okruženju. Rizici iz makroekonomskog okruženja posmatraju se s aspekta efekata koje mogu imati na bankarski sektor zemalja eurozone (potpoglavlje 1.2.1) kao i s aspekta efekata na realni sektor zemalja eurozone (potpoglavlje 1.2.2). U narednim poglavljima razmatra se uticaj identifikovanih rizika iz međunarodnog okruženja na realnu ekonomiju i bankarski sektor BiH.

1.1 Trendovi u međunarodnom okruženju

Usporavanje rasta globalne ekonomije pod uticajem usporenog rasta ekonomija u razvoju, nastavak deflatornih pritisaka, jačanje geopolitičkih rizika, te intenzivno provođenje nekonvencionalnih mjera monetarne politike vodećih centralnih banaka, neke su od osnovnih karakteristika globalne ekonomije u 2015. Početak 2016. godine obilježila su previranja na svjetskim finansijskim tržištima uslijed zabrinutosti ulagača u vezi s ekonomskim rastom zemalja u razvoju, rekordno niskih kamatnih stopa te pada cijena nafte i sirovina. Odluka Velike Britanije da napusti EU, izglasana na referendumu u junu 2016. godine, izazvala je novi val snažnih turbulencija na finansijskim tržištima, kao i veliku političku neizvjesnost u Evropi.

U toku 2015. godine došlo je do usporavanja rasta globalne ekonomije u odnosu na prethodnu godinu, a stopa rasta iznosila je 3,1%. Na usporeni rast ekonomske aktivnosti u najvećoj mjeri uticalo je usporavanje rasta zemalja u razvoju, a posebno kineske ekonomije, daljnji pad cijena nafte i ostalih roba na svjetskom tržištu, smanjenje investicija i obima međunarodne trgovine kao i jačanje geopolitičkih rizika. Ekonomija Kine, koja je proteklih godina bila pokretač globalnog rasta, u 2015. godini zabilježila je stopu rasta od 6,9%, što predstavlja najniži rast u posljednjih 25 godina. Usporeni rast kineske ekonomije odrazio se i na ekonomski rast drugih zemalja u razvoju kroz kanale trgovine, pa je tako stopa rasta zemalja u razvoju manja za 0,6% u odnosu na 2014. godinu i iznosi 4,0%. Na globalnu ekonomsku aktivnost značajno se odrazila i recesija u Rusiji. Međunarodne ekonomske sankcije, u kombinaciji sa padom cijena nafte i deprecijacijom rublje u odnosu na dolar, uzrokovale su najveći pad BDP-a ove zemlje od 2009. godine (-3,7%). Prema procjenama MMF-a, oporavak ruske ekonomije će biti dugotrajan proces, a očekuje se nastavak recesije u 2016, dok se u 2017. godini predviđa blagi rast od 1,1%.

I pored mjera ekspanzivne monetarne politike ECB-a, u 2015. godini je nastavljen slab i neravnomjeran oporavak zemalja eurozone. Stopa rasta zemalja eurozone u 2015. godini je iznosila 1,6%, što je u skladu sa projekcijama MMF-a iz oktobra 2015, a očekuje se da će se ovakva dinamika rasta nastaviti i u 2016. godini. Irska je i dalje najbrže rastuća ekonomija eurozone, a pored Irske značajan rast ekonomske aktivnosti u 2015. godini ostvarila je Španija (3,2%). S druge strane, ekonomije Francuske i Italije bilježe postepeni, ali još uvijek nedovoljno snažan, ekonomski rast. Italija je u 2015. godini ostvarila rast ekonomske aktivnosti nakon tri godine recesije, međutim zabrinjavajuća je činjenica da je dinamika rasta krajem 2015. godine značajno usporena, te je u posljednjem kvartalu ekonomija ove zemlje gotovo stagnirala. Neizvjesno je da li će ekonomija Italije u 2016. uspjeti održati stopu rasta iz 2015. godine s obzirom na usporen globalni ekonomski rast i poteškoće u bankarskom sektoru Italije. U toku 2015. godine Grčka je ponovo pala u recesiju uslijed političke nestabilnosti i nastavka mjera štednje, neizvjesnosti u pogledu postizanja sporazuma o finansijskoj pomoći sa međunarodnim kreditorima, te posljedično krize u bankarskom sektoru uslijed masovnog povlačenja depozita stanovništva. Grčka vlast je zbog krize likvidnosti bankarskog sektora bila primorana da uvede stroge kontrole kapitala i da privremeno zatvori banke, što je predstavljalo dodatni udar na ekonomiju zemlje. I pored postizanja sporazuma za odobrenje paketa finansijske pomoći od 85 milijardi eura, ekonomski problemi u Grčkoj su se nastavili i u 2016. godini uslijed neefikasnog sprovođenja reformi koje su zahtijevane od strane međunarodnih kreditora. Pokrenuti su pregovori za isplatu nove tranše iz trećeg paketa pomoći koja je blokirana dok se ne usvoji plan preventivnih mjera štednje i reformi. Sljedeća tranša dogovorenih kredita, namijenjena je dokapitalizaciji banaka, čime bi počeo proces ukidanja kontrole nad tokovima kapitala, što je bila jedna od prepreka oporavku grčke ekonomije.

Neizvjesnost uoči junskog referenduma o članstvu Velike Britanije u EU značajno je uticala i na ekonomsku aktivnost ove zemlje. Ekonomski rast u 2015. godini iznosio je 2,2%, što je i dalje iznad prosjeka ostalih zemalja EU, ali znatno usporen u poređenju sa rastom od 2,9% u prethodnoj godini. Odluka Velike Britanije da napusti EU, donesena na referendumu u junu 2016. godine, mogla bi imati negativan uticaj na ekonomski rast ove zemlje i EU u narednom periodu.

Ekonomski oporavak SAD-a je nastavljen u 2015. godini, a godišnji rast realnog BDP-a je iznosio 2,4%. Ipak ekonomski rast je niži od očekivanog s obzirom da je u posljednjem kvartalu 2015. godine došlo do usporavanja rasta američke privrede uslijed pada domaće potražnje, stranih investicija i izvoza. Tržište rada i dalje bilježi pozitivna kretanja koja se ogledaju u kontinuiranom padu stope nezaposlenosti, koja je na kraju 2015. iznosila 5%, a u maju 2016. dostigla je rekordno nizak nivo od 4,7%. U narednom periodu se ne očekuje značajnije jačanje globalne ekonomske aktivnosti, te bi prema projekcijama MMF-a realni rast svjetskog BDP-a u 2016. mogao iznositi 3,2% i u 2017. godine 3,5%. Posmatrano po grupama zemalja, ne očekuje se značajno povećanje ekonomske aktivnosti razvijenih ekonomija, kao ni zemalja u razvoju uslijed usporavanja ekonomskog rasta Kine, te slabih izgleda za rast zemalja izvoznica nafte. Tabela 1.1. daje pregled godišnjih stopa rasta realnog BDP-a, projekcije realnog BDP-a i promjene projiciranih stopa rasta za 2015. i 2016. godinu u odnosu na projekcije iz oktobra 2015. godine.

Tabela 1.1: Realni BDP, godišnja stopa rasta

	Realni BDP, godišnja stopa rasta				Promjena u odnosu na projekciju iz oktobra 2015.	
	2014.	2015.	2016.	2017.	2015.	2016.
Svijet	3,4	3,1	3,2	3,5	0,0	-0,4
Razvijene ekonomije	1,8	1,9	1,9	2,0	-0,1	-0,3
EU	1,4	2,0	1,8	1,9	0,1	-0,1
Zona eura	0,9	1,6	1,5	1,6	0,1	-0,1
SAD	2,4	2,4	2,4	2,5	-0,2	-0,4
Japan	0,0	0,5	0,5	-0,1	-0,1	-0,5
Kina	7,3	6,9	6,5	6,2	0,2	0,2
Velika Britanija	2,9	2,2	1,9	2,2	-0,3	-0,3
Rusija	0,7	-3,7	-1,8	0,8	0,1	-1,2
Zemlje u razvoju	4,6	4,0	4,1	4,6	0,0	-0,4
Centralna i Istočna Evropa	2,8	3,5	3,5	3,3	0,5	0,5
BiH	1,1	2,8	3,0	3,2	0,8	0,0
Glavni vanjskotrgovinski partneri						
Njemačka	1,6	1,5	1,5	1,6	0,0	-0,1
Hrvatska	-0,4	1,6	1,9	2,1	0,8	0,9
Srbija	-1,8	0,7	1,8	2,3	0,2	0,3
Italija	-0,3	0,8	1,0	1,1	0,0	-0,3
Slovenija	3,0	2,9	1,9	2,0	0,6	0,1
Austrija	0,4	0,9	1,2	1,4	0,1	-0,4
Crna Gora	1,8	4,1	4,7	2,5	0,9	-0,2

Izvor: World Economic Outlook, IMF, April 16

Podstaknut nastavkom oporavka američke privrede, FED je nakon okončanja programa kvantitativnih olakšica u decembru 2015. godine, prvi put od 2006. povećao referentnu kamatnu stopu za četvrtinu procentnog poena na nivo od 0,25% do 0,50%. Odluka o podizanju kamatnih stopa

donesena je, između ostalog, i uslijed oporavka američkog tržišta rada, te zbog očekivanja da će inflacija, podržana daljnjim rastom zaposlenosti i prihoda stanovništva, rasti do ciljanog nivoa od 2% u srednjem roku. Iako su tržišta očekivala daljnje podizanje kamatnih stopa već u prvoj polovini 2016, FED je u martu 2016. godine donio odluku da kamatne stope ostaju nepromijenjene. Usporen ekonomski rast SAD-a početkom 2016. godine, i dalje niska inflacija kao i opasnost od izbijanja nove finansijske krize uoči britanskog referenduma o izlasku iz EU, uticali su na odluku FED-a da zadrži postojeću monetarnu politiku. FED je najavio da će daljnji rast kamatnih stopa zavisiti od kretanja inflacije u drugoj polovini 2016. godine, međutim rezultati referenduma u Velikoj Britaniji najvjerovatnije će uticati na odgađanje podizanja referentnih kamatnih stopa. Podizanje referentnih kamatnih stopa u SAD-u najviše bi pogodilo tržišta u razvoju, s obzirom, na to da bi došlo do pooštavanja globalnih finansijskih uslova, kao i do odljeva dijela kapitala iz zemalja u razvoju ka SAD-u. Ostale vodeće centralne banke, uključujući ECB te centralne banke Švicarske, Kine i Japana, u toku 2015. i prvoj polovini 2016. godine provodile su ekspanzivnu monetarnu politiku. Švicarska narodna banka (SNB) je u 2015. godini zadržala negativne referentne kamatne stope, pa je tako kamatna stopa na depozite po viđenju kod centralne banke zadržana na -0,75%, a ciljani raspon za tromjesečni libor od -1,25 do -0,25%. U prvom kvartalu 2016. godine Banka Japana je uvela negativne kamatne stope na depozite kod centralne banke. ECB je uvela niz dodatnih stimulativnih mjera kako bi podstakla brži ekonomski oporavak, povećala stopu inflacije te smanjila nezaposlenost u zemljama eurozone. Referentna kamatna stopa ECB-a je u martu 2016. godine prvi put u istoriji snižena na 0%, dok je kamatna stopa po kojoj ECB kreditira komercijalne banke smanjena na 0,25%. Kamatna stopa po kojoj banke deponuju sredstva kod ECB-a smanjena je u dva navrata, u decembru 2015. godine na -0,30%, a zatim u martu 2016. godine na -0,40%. Proširen je i postojeći program otkupa državnih i korporativnih obveznica sa 60 na ukupnu vrijednost od 80 milijardi eura mjesečno. Novi paket stimulativnih mjera ECB-a uključuje i drugu po redu seriju ciljanih dugoročnih operacija refinansiranja (TLTRO II) koja je počela u junu 2016. godine sa rokom dospijeca od četiri godine. ECB planira provesti četiri kvartalne aukcije u okviru TLTRO II, a uslovi kreditiranja su olabavljeni kako bi podstakli banke da učestvuju u aukcijama. Naime, najniža kamatna stopa po kojoj se banke mogu refinansirati je jednaka kamatnoj stopi na depozite kod ECB-a (-0,40%). Jedan od glavnih razloga uvođenja novog paketa stimulativnih mjera od strane ECB-a je nepovoljno kretanje stope inflacije u eurozoni koja se već četiri godine nalazi ispod ciljanog nivoa od 2%.

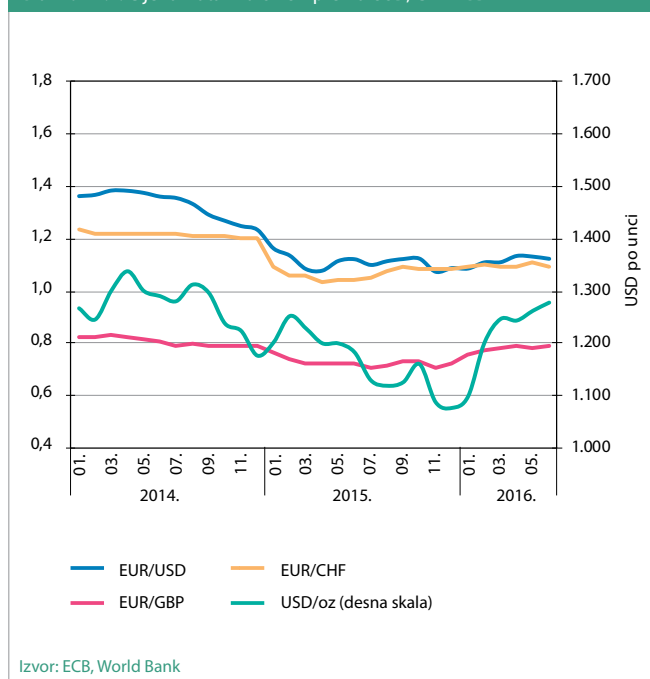
Mjere kvantitativnog popuštanja koje su uvedene 2015. godine nisu uspjele značajnije podići stopu inflacije koja se u 2015. uglavnom kretala ispod ili oko 0%. Inflacija u eurozoni u decembru 2015. godine iznosila je 0,2% dok je u maju 2016. iznosila -0,1%.

Nastavak postepene normalizacije monetarne politike FED-a, uz istovremeno dodatno labavljenje monetarne politike ECB-a, determinisalo je i kretanje kursa eura prema dolaru u 2015. godini. Kurs EUR/USD značajno je oslabio u toku 2015. godine te je dostizao nivo od oko 1,07 EUR/USD uslijed očekivanja da će FED povećati referentne kamatne stope. Povećanje kamatnih stopa FED-a u decembru 2015. godine produbilo je razlike u povratima na imovinu u eurima i dolarima, što je stvorilo dodatni pritisak na slabljenje eura u odnosu na dolar. Odluka FED-a da referentne kamatne stope ostaju nepromijenjene uticala je na privremeno slabljenje dolara u odnosu na euro i druge svjetske valute te je prosječni kurs EUR/USD u aprilu 2016. godine iznosio 1,13 EUR/USD. Kurs švicarskog franka prema euru se stabilizirao u toku 2015. godine nakon snažne aprecijacije početkom godine kada je SNB napustila politiku fiksnog kursa švicarskog franka prema euru. Kurs EUR/GBP je ojačao za 9% od početka godine, te je u aprilu 2016. iznosio 0,79 EUR/GBP, što je bio rezultat neizvjesnosti i očekivanja rezultata referenduma o izlasku Velike Britanije iz EU. Odluka o izlasku Velike Britanije iz EU uticala je na dodatni oštar pad vrijednosti funte ali i eura u odnosu na dolar i švicarski franak uslijed rasta tražnje investitora za sigurnim valutama. Nakon objavljenih rezultata referenduma, vrijednost britanske funte u odnosu na dolar spustila se na najniži nivo u posljednjih 30 godina¹. Takođe, euro se u odnosu na američki dolar našao pod snažnim pritiskom te se spustio na nivo ispod 1,1 EUR/USD.

Oporavak američke ekonomije, jačanje dolara i očekivanja da će FED podići referentne kamatne stope uticali su i na pad cijena zlata u toku 2015. godine (grafikon 1.1). Uslijed smanjene potražnje investitora, cijena zlata je 2015. godinu završila na nivou od 1.075 USD za uncu i niža je za čak 10,4% u odnosu na prethodnu godinu, što je ujedno i najniža cijena zlata od 2009. godine. Ipak, u prvom kvartalu 2016. godine došlo je do snažnog rasta potražnje za zlatom uslijed neizvjesnosti na finansijskim tržištima, pada cijena dionica, te špekulacija oko sporije dinamike podizanja kamatne stope od strane FED-a u ovoj godini, što

je uticalo i na rast cijena zlata početkom godine. Nakon objave rezultata referenduma u Velikoj Britaniji, cijena zlata je zabilježila najveći skok od vrhunca globalne finansijske krize 2008. godine. Na dodatni rast cijene zlata mogli bi uticati i smanjeni izgledi da će FED do kraja ove godine povećati referentnu kamatnu stopu.

Grafikon 1.1: Cijena zlata i kurs EUR prema USD, CHF i GBP

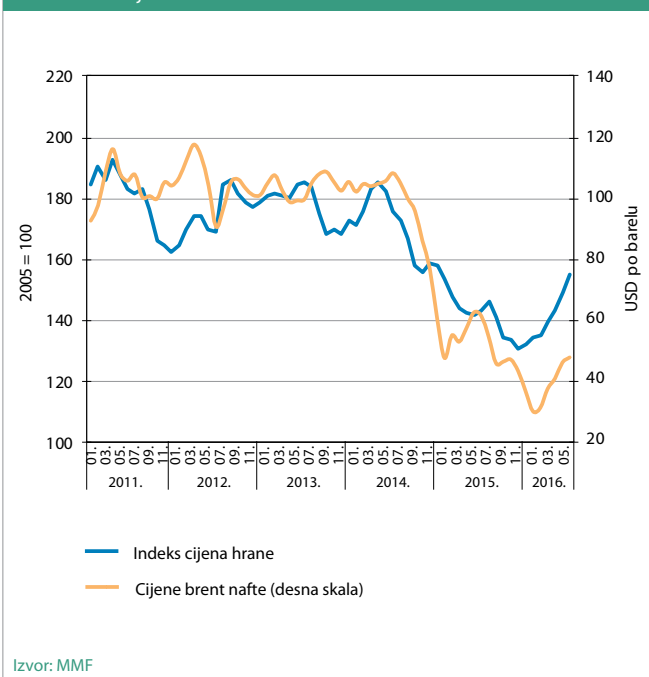
Izvor: ECB, World Bank

Oštar pad cijena nafte, hrane kao i ostalih roba na svjetskom tržištu, doprinio je deflatornim kretanjima u eurozoni. Pad cijena nafte u drugoj polovini 2015. godine, koji se nastavio i početkom 2016. godine, značajno je uticao na prihode zemalja izvoznica nafte, a najveće posljedice je osjetila ekonomija Rusije. Naime, cijene nafte su u januaru 2016. godine, prvi put nakon 12 godina, pale ispod 30 dolara po barelu. Razlozi za ovakvo kretanje cijena nafte su smanjena potražnja uslijed sporog globalnog ekonomskog oporavka, kao i prezasićenost ponude zbog rastuće proizvodnje sirove nafte u SAD-u, te odluke vodećih članica OPEC-a, Saudijske Arabije i Kuvajta, da i dalje neće smanjivati dnevnu proizvodnju nafte. Iako je u toku drugog kvartala 2016. godine cijena nafte porasla na oko 45 dolara po barelu, očekuje se ponovno smanjenje cijena nafte u drugoj polovini 2016. godine zbog ukidanju međunarodnih ekonomskih i finansijskih sankcija Iranu, što će omogućiti da ova zemlja ponovo izvozi naftu na svjetsko tržište. Naime, Iran ima kapacitet da svojom proizvodnjom udvostruči izvoz nafte OPEC-a, a realno je očekivati da će nižim

¹ Na dan 27.06.2016. godine kurs američkog dolara prema britanskoj funti iznosio je 1,3

cijenama nastojati zauzeti tržišni udio koji je imao prije uvođenja sankcija. Objavljivanje rezultata britanskog referenduma uticalo je i na smanjenje cijena nafte na svjetskom tržištu, te je cijena nafte za jedan dan smanjena za 4,93%. U toku 2015. godine nastavljen je trend pada cijena hrane uslijed veće ponude hrane na svjetskim tržištima. Cijene hrane su rasle u decembru 2015. godine i u prvoj polovini 2016. godine pod uticajem nepovoljnih klimatskih uslova, odnosno poplava i suša koje su najviše ugrozile proizvodnju kafe, šećera, kakaa i riže (grafikon 1.2).

Grafikon 1.2: Cijene hrane i nafte

1.2 Pregled glavnih rizika u EU i eurozoni

Među najznačajnijim rizicima u eurozoni izdvajaju se: i dalje neujednačen i spor ekonomski oporavak zemalja eurozone, nastavak deflatornih pritisaka, kao i jačanje političkih rizika unutar EU i eurozone. Izglasavanje izlaska Velike Britanije iz EU donijelo je i veliku političku neizvjesnost u Evropi, što može imati efekte na usporavanje ekonomskog rasta zemalja eurozone.

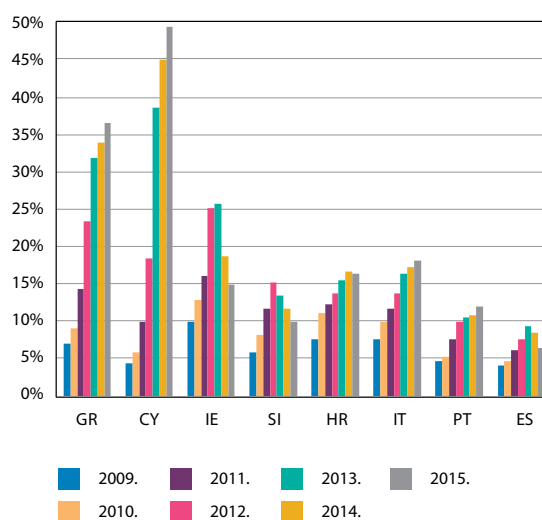
1.2.1 Efekti na bankarski sektor

Uslijed neujednačenog i sporog oporavka zemalja eurozone u toku 2015. godine bankarski sektor i dalje karakteriše slaba kreditna aktivnost, niska profitabilnost kao i visok nivo nekvalitetnih potraživanja. Ipak, kreditiranje realnog sektora pokazuje

znakove blagog oporavka u drugoj polovini 2015. godine te prvoj polovini 2016. godine, što je pokazatelj da mjere ekspanzivne monetarne politike koje ECB provodi u posljednje dvije godine konačno počinju davati rezultate. Uvođenje novog programa dugoročnog refinansiranja banaka po rekordno niskim kamatnim stopama, kao i prošireni program otkupa obveznica iz marta 2016. godine pokazatelji su da je ECB spremna da stimulativnim mjerama nastavi podsticati još uvijek slabu kreditnu aktivnost banaka eurozone. Niske kamatne stope imale su pozitivne efekte na potražnju za kreditima, kako sektora nefinansijskih preduzeća, tako i sektora stanovništva. Negativne stope na depozite banaka kod ECB-a podstakle su kreditiranje sa jedne strane, a sa druge strane su negativno uticale na kamatne marže banaka u drugoj polovini 2015. godine i prvom kvartalu 2016. godine.

Iako je generalni trend pogoršanja kvaliteta aktive zastavljen u 2014. godini te je udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima na kraju 2015. godine iznosio 5,8%, kreditni rizik i dalje predstavlja jedan od glavnih rizika za bankarski sektor EU. Nivo nekvalitetnih kredita se značajno razlikuje među zemljama EU, pri čemu je u zemljama koje su bile najjače pogođene krizom i dalje izrazito visok i bilježi daljnji rast u toku 2015. godine. Najveći nivo nekvalitetnih kredita bilježe bankarski sektori Kipra (49,3%) i Grčke (36,6%), dok se u zemljama poput Irske, Italije, Hrvatske i Portugala kreće u rasponu između 10% i 20% (grafikon 1.3).

Grafikon 1.3: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima u odabranim zemljama EU

Uz visok nivo nekvalitetnih kredita, zabrinutost u bankarskom sektoru eurozone izaziva i niska profitabilnost uzrokovana politikom niskih kamatnih stopa centralnih banaka. Niska profitabilnost u kombinaciji sa i dalje visokim nivoom nekvalitetnih potraživanja u pojedinim zemljama eurozone ograničava kreditni potencijal banaka kao i mogućnost banaka da dalje jačaju kapitalne pozicije odnosno da formiraju zaštitne slojeve kapitala. Pored toga, izvor rizika za bankarski sektor eurozone mogla bi predstavljati i izloženost banaka prema zemljama u razvoju kao i zemljama izvoznicama nafte ukoliko dođe do daljnjeg usporavanja ekonomskog rasta ovih zemalja.

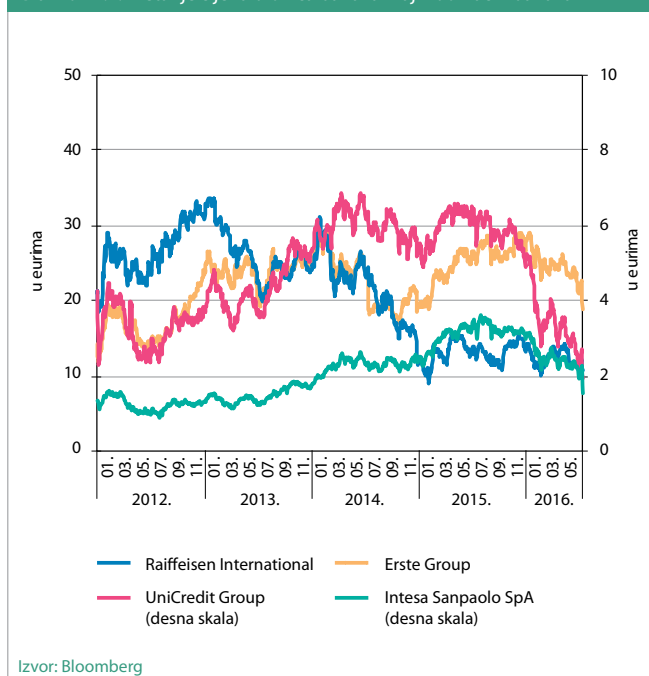
Značajan izvor rizika po stabilnost bankarskog sektora eurozone predstavljaju akumulirani rizici u bankarskom sektoru Italije, koji nisu uspješno riješeni ni nakon rezolucije problematičnih banaka koje su bile predmet sveobuhvatne analize bankarskog sektora od strane ECB-a. Zbog izraženog kreditnog rizika, koji se ogleda u kontinuiranom rastu nekvalitetnih potraživanja, Vlada Italije je u 2016. godini započela proces sistemske sanacije bankarskog sektora, te je postignut sporazum sa EU o uspostavi garantnog mehanizma za nekvalitetna potraživanja. Kako bi se ubrzao proces rješavanja nekvalitetnih potraživanja bankarskog sektora, pokrenuta je i inicijativa za izmjene zakona o stečaju i likvidaciji. Takođe, Vlada je osnovala fond u vlasništvu privatnih finansijskih institucija s ciljem pružanja pomoći u rekapitalizaciji i čišćenju bilansa malih, slabijih banaka. Osnovani fond je već preuzeo 99,33% dionica banke Banca Popolare di Vicenza nakon što su dioničari i štediše uslijed problema u poslovanju ove banke povukli 1,5 milijardi eura depozita. Budući da je, prema procjenama, za rješenje problema nenaplativih i loših potraživanja u italijanskom sektoru potrebna finansijska injekcija od 300 milijardi eura, neizvjesno je da li će osnovani fond biti dovoljan da spriječi kolaps malih banaka.

Cijene dionica bankarskog sektora eurozone su rasle u toku prve polovine 2015. godine, uslijed početka programa kvantitativnog popuštanja od strane ECB-a, dok je u drugoj polovini godine došlo do značajnog pada cijena dionica uslijed zabrinutosti investitora zbog usporenog globalnog ekonomskog rasta i deflacije u eurozoni. Trend pada cijena dionica banaka nastavio se i u 2016. godini, te je u prva dva mjeseca indeks cijena dionica bankarskog sektora eurozone pao za 18%, a najveći pad cijena dionica pretrpjele su banke Grčke i Italije. Dvije velike evropske banke, Deutsche Bank i Credit Suisse, iskazale su gubitke u poslovanju na kraju 2015. godine, te su posljedično izgubile oko 40% svoje vrijednosti u toku prvog kvartala 2016. godine. Kada je riječ o bankarskim

grupacijama koje posluju u BiH, u istom periodu tržišna vrijednost UniCredit S.p.A. umanjena je za skoro 40%, dok je Intesa Sanpaolo S.p.A. izgubila petinu, a Erste banka šestinu svoje vrijednosti od početka 2016. godine (grafikon 1.4).

Odluka o izlasku Velike Britanije iz EU izazvala je novi val snažnih turbulencija, te oštar pad indeksa cijena dionica na svjetskim finansijskim tržištima. Cijene dionica bankarskog sektora eurozone i Velike Britanije su pod najvećim pritiskom, a investitori su zabrinuti da će doći do smanjenja investicija, slabljenja trgovinskih trendova i zaoštavanja finansijskih uslova, što bi moglo naštetiti ionako slabom globalnom ekonomskom rastu. U iščekivanju rezultata referenduma, cijene dionica na finansijskim tržištima su danima rasle jer su ulagači očekivali odluku o ostanku ove zemlje u EU, što je i uzrok oštrog pada cijena dionica nakon objave rezultata referenduma. Cijene dionica bankarskih grupacija iz eurozone koje posluju u BiH takođe su doživjele oštar pad, pa su tako obje italijanske bankarske grupacije, UniCredit i Intesa Sanpaolo, izgubile još po trećinu tržišne vrijednosti, Erste grupacija šestinu svoje vrijednosti, a dionice Raiffeisen grupacije su izgubile 12% svoje vrijednosti po okončanju prvog radnog dana nakon objave rezultata referenduma.

Grafikon 1.4: Kretanje cijena dionica banaka majki domaćih banaka

U toku 2016. godine rejting agencija Standard and Poor's (S&P) je potvrdila kreditni rejting dvije italijanske bankarske grupacije i to Intesa Sanpaolo S.p.A. i UniCredit S.p.A. čiji je kreditni rejting BBB- sa stabilnim izgledima uslijed očekivanja o nastavku postepenog oporavka ekonomije Italije. Kreditni rejting Raiffeisen Bank International AG je takođe potvrđen

na BBB+/A-2. Kreditni rejting Nove Ljubljanske Banke d.d. Ljubljana je potvrđen u 2016. godini na BB-/B, dok su izgledi promijenjeni iz negativnih u pozitivne uslijed poboljšana ekonomskih uslova na tržištu Slovenije kao i izvršenog procesa restrukturiranja unutar banke, čime su smanjeni rizici po njeno poslovanje. Iako je S&P u toku 2016. godine potvrdila kreditni rejting pojedinih bankarskih grupacija eurozone koje posluju u BiH, neizvjesno je da li će u narednom periodu ove grupacija uslijed nepovoljnih uslova i snažnih turbulencija na finansijskim tržištima eurozone izazvanih izlaskom Velike Britanije iz EU zadržati postojeći kreditni rejting.

Najveće evropske banke će u toku 2016. godine ponovo biti podvrgnute testovima na stres koje će provoditi Evropska agencija za bankarstvo (EBA) i Evropski odbor za sistemske rizike (ESRB) u saradnji sa ECB-om i nacionalnim regulatorima zemalja EU. EBA je u novembru 2015. godine objavila metodologiju prema kojoj će se, u toku prvog kvartala 2016. godine, izvršiti testiranje na stres koje će obuhvatiti 70% aktive bankarskog sektora eurozone, odnosno 53 bankarske grupacije, od kojih je 39 pod okriljem Jedinstvenog mehanizma za superviziju ECB-a. Za banke u eurozoni to će biti prva provjera nakon što je ECB preuzeo ulogu jedinstvenog supervizora u novembru 2014. godine. U ekstremni scenarij novog testa na stres uključena su četiri najveća sistemska rizika kojima je, prema procjeni regulatora, trenutno izložen bankarski sektor EU i to: nagli preokret u kretanju premija za rizik unutar EU uslijed niske likvidnosti na sekundarnom tržištu, očekivana niska profitabilnost bankarskog sektora i sektora osiguranja, nemogućnost otplaćivanja dugova javnog i realnog sektora uslijed usporenog ekonomskog rasta, kao i potencijalni rizici povezani sa djelovanjem tzv. bankarstva iz sjene, s obzirom na ubrzano širenje ovog sektora koji ne podliježe regulatornim i nadzornim ovlastima ECB-a. Rezultati provedenih testova na stres trebali bi biti objavljeni početkom trećeg kvartala 2016. godine.

1.2.2 Efekti na realnu ekonomiju

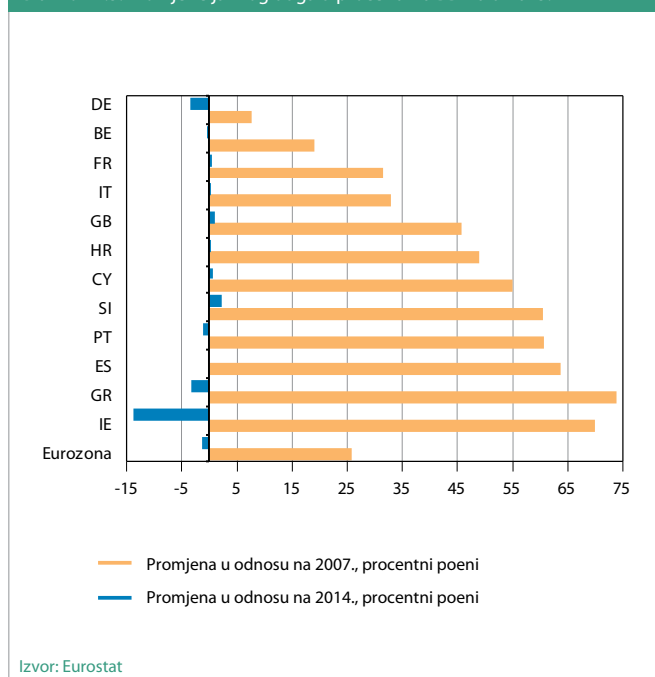
Među najznačajnijim rizicima u eurozoni i dalje se izdvajaju: neujednačen i nedovoljno dinamičan ekonomski oporavak zemalja članica eurozone, nastavak deflatorskih pritisaka, slabljenje efekata fiskalne konsolidacije, ograničen napredak u provođenju strukturnih reformi i smanjenju javnog duga pojedinih zemalja EU kao i sve izraženiji politički rizici unutar zemalja eurozone i EU. Odluka Velike Britanije da napusti EU doprinijela je dodatnom jačanju političkih rizika i neizvjesnosti u Evropi.

Rast domaće potražnje bio je jedan od osnovnih pokretača ekonomskog rasta zemalja eurozone u 2015. godini. Niska inflacija uslijed pada cijena nafte i ostalih dobara, te

istovremeno postepeni oporavak tržišta rada koji se ogleda u smanjenju stope nezaposlenosti i rastu realnih plata uticali su na rast raspoloživog dohotka stanovništva, te posljedično na rast privatne potrošnje. Dodatni podsticaj na rast domaće potražnje imao je rast potrošnje vlade koji se dijelom odnosi na veliki priliv izbjeglica u zemljama eurozone a naročito u Njemačkoj.

Iako i dalje jako visok, javni dug zemalja članica eurozone i EU, izražen u procentima BDP-a, bilježi postepeno smanjenje u odnosu na 2014. godinu i to za 1,3 procentna poena na nivou eurozone, te 1,6 procentnih poena na nivou EU. Ovo je prvo smanjenje javnog duga na nivou eurozone i EU nakon sedam godina uzastopnog rasta od početka finansijske krize 2007. godine. Ipak zaduženost zemalja EU i eurozone je i dalje jako visoka te održivost javnog duga i dalje predstavlja izazov, a posebno za pojedine zemlje čiji je javni dug i dalje na nivou iznad 90% BDP-a (Grčka, Italija, Portugal, Kipar, Belgija, Irska, Španija i Francuska). Među posmatranim zemljama, najveći rast udjela javnog duga u procentima BDP-a imale su Slovenija, Velika Britanija i Kipar, dok je najveće smanjenje javnog duga u procentima BDP-a zabilježeno u Irskoj, a zatim i u Njemačkoj i Grčkoj (grafikon 1.5). U posljednjih godinu dana udio duga u BDP-u je povećan u jedanaest zemalja EU, što ukazuje da mjere fiskalne štednje, iako smanjuju budžetski deficit prema svojoj snazi i dinamici, u pojedinim zemljama još uvijek nisu dovoljne za smanjenje javne zaduženosti. Spor ekonomski oporavak i niske stope rasta ne pružaju značajniju potporu naporima za smanjenje javne zaduženosti pojedinih zemalja.

Grafikon 1.5: Promjene javnog duga u procentima BDP-a u 2015.

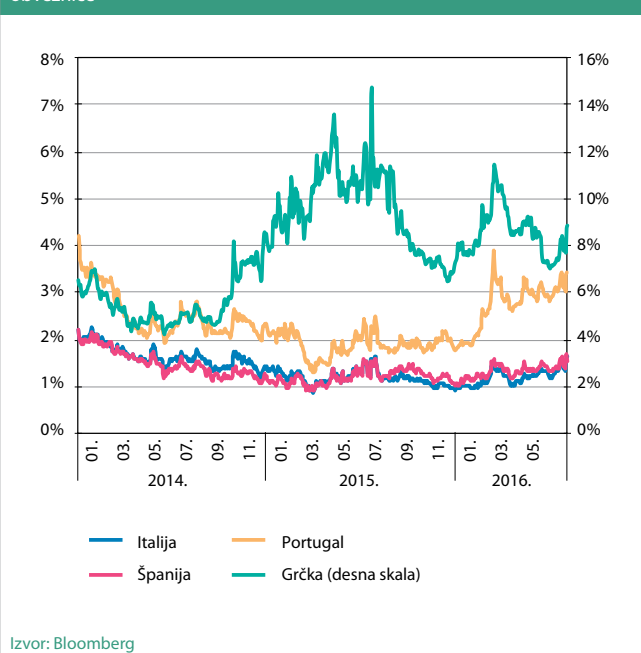
Fiskalna konsolidacija zemalja je nastavljena i u 2015. godini iako je njena dinamika posljednje dvije godine usporjena. Budžetski deficit eurozone izražen u procentima BDP-a smanjen je za 50 baznih poena, a u EU za 60 baznih poena u odnosu na prethodnu godinu i na kraju 2015. godine je iznosio 2,1% i 2,4% respektivno. Slabljenje efekata fiskalne konsolidacije te ograničen napredak na području strukturnih reformi rezultat su sve izraženijih političkih rizika unutar i između zemalja eurozone i EU odnosno nemogućnosti realizacije dogovorenih reformi.

U drugoj polovini 2015. i prvoj polovini 2016. godine agencija S&P poboljšala je kreditni rejting Španije, Portugala i Kipra uslijed napretka u oporavku od krize i očekivanja za daljnji postepeni ekonomski rast, te je potvrdila kreditni rejting Italije i Irske. Kreditni rejting Italije je potvrđen u toku 2016. godine, uz očekivanja o nastavku postepenog oporavka ekonomije ove zemlje, daljnjeg provođenja strukturnih i budžetskih reformi kako bi se stabilizirao te postepeno počeo smanjivati izuzetno visoki javni dug zemlje. Početkom 2016. godine agencija S&P je poboljšala kreditni rejting Grčke sa CCC+ na B- sa stabilnim izgledima, uz obrazloženje da se očekuje da će Grčka u najvećem dijelu ispuniti uslove iz trećeg paketa međunarodne pomoći u iznosu od 86 milijardi eura i time otvoriti put ka raspravama o službenom otpisu duga od strane međunarodnih kreditora. Kao posljedica odluke Velike Britanije da napusti EU u junu 2016. godine, kreditna agencija S&P je snizila dugoročni kreditni rejting EU za jedan stepen na AA sa AA+, uslijed političke neizvjesnosti koja trenutno vlada unutar eurozone i EU. Kreditni rejting Velike Britanije takođe je snižen sa najbolje ocjene AAA na AA.

Ako se posmatraju zemlje regiona, agencija S&P povećala je kreditni rejting Albanije u toku 2016. godine uslijed uspješnog provođenja mjera fiskalne konsolidacije i očekivanja o daljnjem smanjenju fiskalnog deficita kao i javnog duga zemlje. Kreditni rejting Srbije je potvrđen dok su izgledi za poboljšanje kreditnog rejtinga povećani sa negativnih na stabilne kao rezultat dosljedno sprovedenih mjera fiskalne konsolidacije i strukturnih reformi. Sa druge strane, izgledi za poboljšanje kreditnog rejtinga Hrvatske i Crne Gore su sniženi sa stabilnih na negativne uslijed očekivanja da će javni dug ovih zemalja rasti kao i nedostataka strukturnih i fiskalnih reformi, dok je kreditni rejting ovih zemalja takođe potvrđen. U tabeli A1 Statističkog dodatka dat je pregled promjena kreditnog rejtinga u periodu od 2009. do maja 2016. godine za zemlje koje su u proteklom periodu bile najviše pogođene finansijskom i ekonomskom krizom.

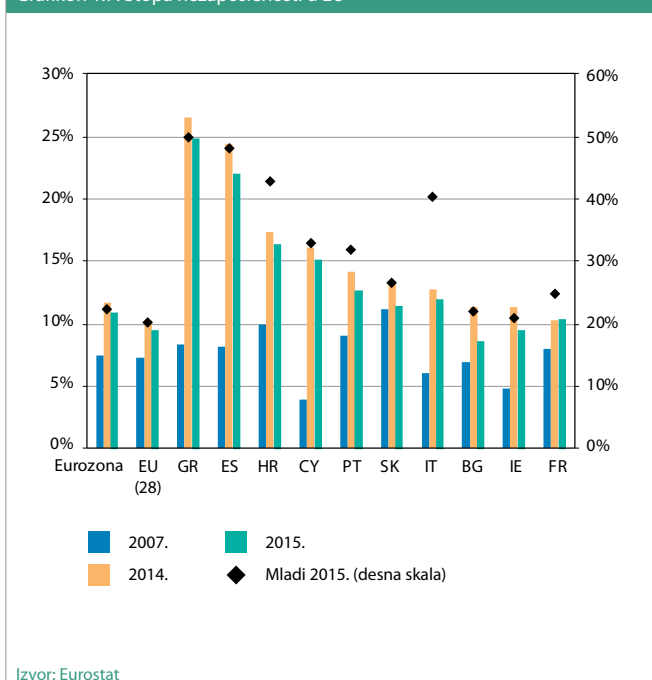
Prinosi na obveznice zemalja eurozone su u toku 2015. godine dostizali rekordno niske nivoe, i to u prvoj polovini godine uslijed početka programa kvantitativnog popuštanja od strane ECB-a, a zatim i krajem godine u iščekivanju uvođenja novih mjera ekspanzivne monetarne politike od strane ECB-a. Turbulencije na finansijskim tržištima, pad cijena dionica kao i pad cijena nafte na svjetskom tržištu uzrokovali su daljnji pad prinosa na obveznice zemalja eurozone i u prvoj polovini 2016. godine. Prinosi na njemačke desetogodišnje obveznice u aprilu 2016. godine su pali ispod nivoa od 0,1% prvi put od aprila 2015. godine. Prinosi na grčke obveznice su se kretali u istom smjeru te su u maju 2016. godine dostigli najniži nivo od početka godine (7,1%), uslijed početka pregovora između Grčke i međunarodnih kreditora o načinu ublažavanja javnog duga zemlje nakon što je grčki parlament usvojio dio neophodnih reformi. U uslovima rastuće likvidnosti, te mogućeg dodatnog snižavanja kamatnih stopa na prekonocne depozite od strane ECB-a, očekivanja su da će se nastaviti ovakav trend kretanja prinosa na državne obveznice eurozone. Prinosi na obveznice Portugala kretali su se u suprotnom smjeru (grafikon 1.6). Objavljivanjem rezultata referenduma u Velikoj Britaniji, prinosi na obveznice razvijenih zemalja eurozone zabilježili su dodatno smanjenje te je prinos na desetogodišnje njemačke obveznice na zatvaranju tržišta (24.06.2016.) zabilježio rekordno nizak nivo od -0,047%. Istovremeno, uslijed povećane averzije investitora prema riziku, prinosi na obveznice perifernih zemalja EU zabilježile su rast, pa je tako i raspon između prinosa na obveznice Italije, Španije, Portugala i Grčke u odnosu na desetogodišnje njemačke državne obveznice porastao.

Grafikon 1.6: Raspon u odnosu na desetogodišnje njemačke državne obveznice

Uslovi na tržištu rada eurozone pokazuju postepene znakove oporavka, a stopa nezaposlenosti na kraju 2015. godine na nivou eurozone najniža je u posljednje četiri godine i iznosi 10,9%. Ipak, stopa nezaposlenosti u mnogim zemljama eurozone je i dalje na zabrinjavajuće visokom nivou, što se posebno odnosi na nezaposlenost mladih. Veliki priliv izbjeglica u Evropu predstavljat će i dodatni izazov za apsorpcijske kapacitete tržišta rada, a naročito razvijenih ekonomija unutar eurozone. Uslovi na tržištu rada značajno se razlikuju između zemalja članica eurozone, pa je tako najniža stopa nezaposlenosti zabilježena u Njemačkoj (4,6%), dok je najviša stopa nezaposlenosti u Grčkoj (24,9%). Najveći pad stope nezaposlenosti u eurozoni u toku 2015. godine imala je Španija (2,4%), s tim da je stopa nezaposlenosti u ovoj zemlji i dalje jako visoka.

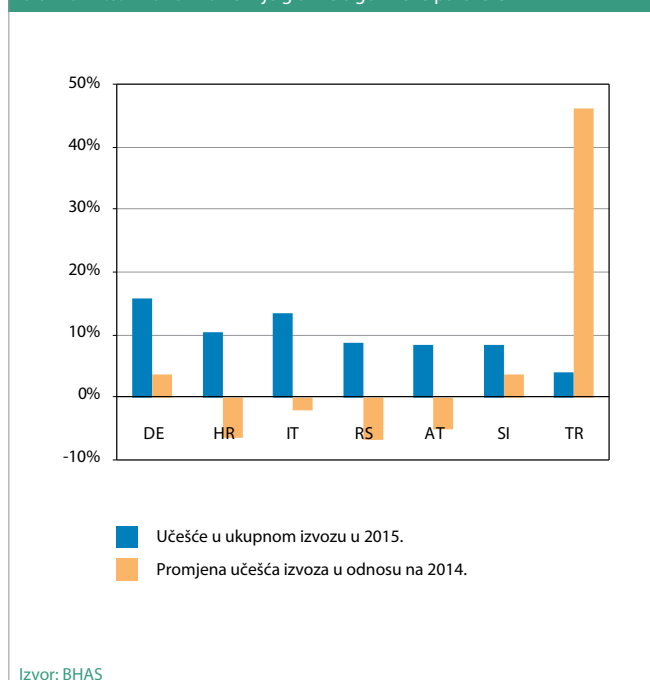
Grafikon 1.7: Stopa nezaposlenosti u EU

U toku 2015. godine gotovo svi glavni vanjskotrgovinski partneri BiH zabilježili su rast ekonomske aktivnosti. Njemačka, kao najznačajniji trgovinski partner BiH, je i u 2015. godini, uprkos negativnim vanjskim uticajima, zabilježila daljni rast ekonomske aktivnosti prvenstveno uslijed jačanja domaće potražnje podstaknute visokom zaposlenosti, povećanjem plata kao i niskom inflacijom i kamatnim stopama. Ekonomija Italije, nakon trogodišnje recesije, je u 2015. rasla uslijed rasta domaće potražnje. Hrvatska takođe bilježi rast ekonomske aktivnosti od 1,6% u 2015. godini nakon šest godina recesije uslijed oporavka domaće potražnje, kao i kapitalnih investicija i industrijske proizvodnje, dok je Srbija zabilježila skroman rast ekonomske aktivnosti od 0,7%.

Prema projekcijama MMF-a, u naredne dvije godine očekuje se dinamičniji rast ekonomske aktivnosti u zemljama glavnim vanjskotrgovinskim partnerima BiH, što bi moglo imati pozitivan uticaj na rast bh. izvoza prema ovim zemljama. Grafikon 1.8 prikazuje udio izvoza u zemlje koje su najznačajniji vanjskotrgovinski partneri BiH u 2015. godini u ukupnom izvozu kao i promjenu učešća u ukupnom izvozu u odnosu na 2014. godinu.

Grafikon 1.8: Izvoz BiH u zemlje glavne trgovinske partnere

Najveći rast izvoza u 2015. godini ostvaren je prema Turskoj, a ova zemlja sada ostvaruje učešće od 3,9% u ukupnom izvozu BiH. Sa druge strane, zabilježen je pad izvoza prema Hrvatskoj i Srbiji. Postepeni oporavak ekonomske situacije u okruženju, uz nastavak deflatorskih kretanja, mogao bi uticati na jačanje inostrane potražnje, što bi za BiH značilo nastavak pozitivnih ekonomskih trendova.

Izlazak Velike Britanije iz EU bi mogao imati negativne efekte na izvoz BiH u mjeri u kojoj bude imao posljedice po usporavanje privrednog rasta u zemljama eurozone. Sa druge strane, s obzirom na to da je na deviznom tržištu zabilježena deprecijacija eura, prije svega u odnosu na dolar, a imajući u vidu fiksni kurs domaće valute prema euru u aranžmanu valutnog odbora, navedena kretanja mogu uticati na deprecijaciju nominalnog i realnog efektivnog deviznog kursa konvertibilne marke, što BiH čini konkurentnijom na svjetskom tržištu te može pozitivno uticati na rast izvoza zemlje. S obzirom na to da se Velika Britanija ne može svrstati u kategoriju značajnih vanjskotrgovinskih partnera niti investitora u BiH, ne očekuju se direktni negativni uticaji.

2. Trendovi i potencijalni rizici u BiH

Ekonomija BiH je u 2015. godini zabilježila pozitivna kretanja, koja se ogledaju u rastu realnog BDP-a, industrijske proizvodnje, smanjenju trgovinskog deficita i realizovanom fiskalnom suficitu. Međutim, unatoč pozitivnim kretanjima, rizici iz domaćeg okruženja po finansijsku stabilnost nisu značajnije ublaženi uslijed rasta unutrašnjeg i vanjskog javnog duga, slabog oporavka domaće potrošnje, kontinuirano loših pokazatelja životnog standarda, te odsustva značajnijeg investicionog ciklusa u zemlji. Rizik za fiskalnu održivost je i dalje prisutan uslijed očekivanih pritisaka otplate javnog duga u narednim godinama, naročito uzimajući u obzir izostanak kreditnih aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama. Uslijed navedenih fiskalnih slabosti i političke situacije u zemlji, suvereni rejting BiH se prema ocjenama agencija za rejting, i dalje nalazi u zoni špekulativne kreditne sposobnosti, s visokim kreditnim rizikom. Deflatorna kretanja na globalnom nivou uticala su na smanjenje uvoza i osnovni su razlog smanjenja trgovinskog deficita. Smanjenje trgovinskog deficita i manji iznos dospjelih obaveza za servisiranje inoduga u 2015. godini pozitivno su uticali na nivo deviznih rezervi.

2.1 Fiskalna pozicija zemlje

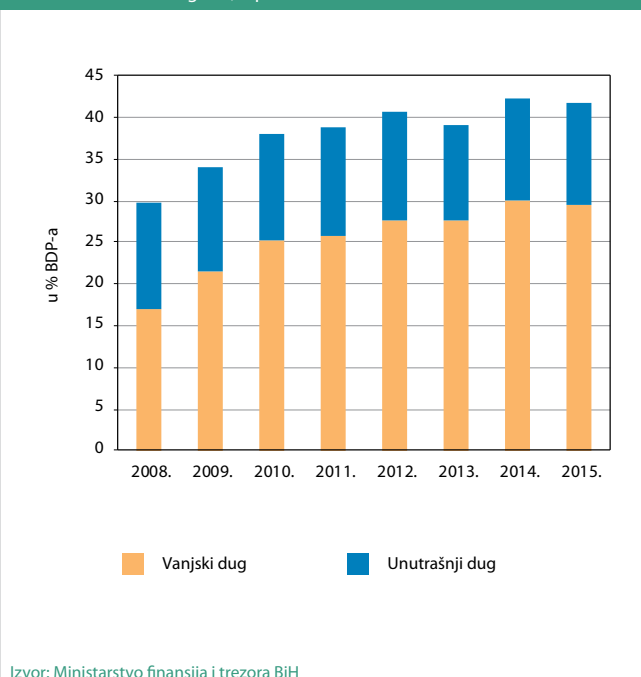
Pozitivni trendovi u naplati i prikupljanju direktnih i indirektnih poreza, poduzete mjere ograničavanja budžetske potrošnje, te značajno smanjenje neto nabavke osnovnih sredstava rezultirali su budžetskim suficitom na kraju 2015. godine. Budžetski suficit u 2015. godini iznosio je 188,9 miliona KM (0,66% BDP-a), i u najvećoj mjeri je posljedica slabijeg intenziteta ulaganja u infrastrukturne projekte u BiH u toku 2015.

Tokom 2015. godine nije bilo poteškoća u servisiranju vanjskog duga, te je potvrđen kreditni rejting zemlje od obje međunarodne rejting agencije koje su odabrane za izradu i praćenje suverenog kreditnog rejtinga BiH. S obzirom na to da faktori koji se uzimaju u obzir prilikom ocjene kreditnog rejtinga nisu značajnije poboljšani, suvereni kreditni rejting BiH zadržan je na istom nivou. Tokom 2015. godine, međunarodna agencija S&P provela je dva puta ocjenu suverenog kreditnog rejtinga BiH i oba puta potvrdila kreditni rejting „B“ sa stabilnim izgledima. Takođe, i agencija Moody's je za BiH zadržala rejting „B3“ sa stabilnim izgledima. Prema ocjeni obje agencije, rejting BiH još

uvijek je ograničen slabim okvirom fiskalnog upravljanja, osjetljivom vanjskom pozicijom koja proizlazi iz stalnog deficita tekućeg računa, te institucijama čije se nadležnosti preklapaju.

Na kraju 2015. godine, prema podacima Ministarstva finansija i trezora BiH (MFT) javni dug BiH² iznosio je 11.936,9 miliona KM. Zahvaljujući oporavku ekonomske aktivnosti u BiH i usporavanju dinamike vanjskog zaduživanja, pokazatelji zaduženosti, odnosno rizika fiskalne održivosti ostali su gotovo nepromijenjeni u odnosu na prethodnu godinu. Na kraju 2015. godine učešće javnog duga izraženo u procentima BDP-a iznosilo je 41,8% i bilježilo je smanjenje od 35 b.p. u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 2.1). Usporavanju dinamike vanjskog zaduživanja djelimično je doprinio izostanak aranžmana sa MMF-om u toku 2015. godine. Iako su bh. vlasti u maju 2016. okvirno postigle sporazum sa MMF-om o Programu ekonomske pomoći (eng. Extended Fund Facility – EEF) u iznosu od 443,04 miliona SDR, odnosno 1.089,8 miliona KM, kreditni aranžman do kraja prve polovine godine nije bio realizovan. Sredstva iz Programa ekonomske pomoći namijenjena su poboljšanju poslovnog okruženja putem jačanja tržišta rada, smanjenju javne zaduženosti kroz postepenu fiskalnu konsolidaciju, te očuvanju finansijske stabilnosti i oživljavanju kreditnog rasta.

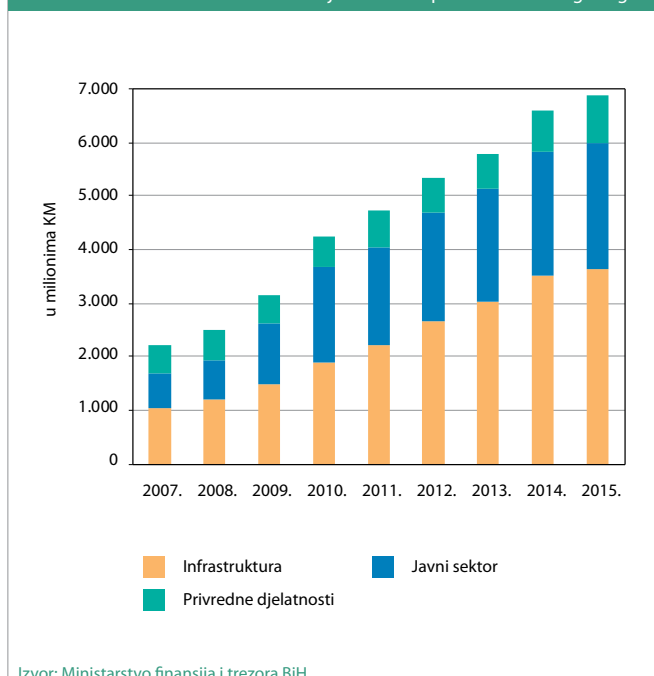
Grafikon 2.1: Javni dug BiH, u procentima BDP-a

2 Javni dug BiH predstavljala ukupnu vanjsku i unutrašnju zaduženost svih nivoa vlada (dug institucija BiH, dug entiteta i Brčko distrikta, dug kantona, općina i gradova).

U odnosu na 2014. godinu, javni dug je povećan za 420,6 miliona KM ili 3,7%. Od ukupnog iznosa javnog duga, na vanjski dug se odnosi 8.401,5 miliona KM ili 70,4%. Vanjska zaduženost sektora vlade u odnosu na kraj prethodne godine veća je za 183,2 miliona KM (2,2%). Od ukupnog vanjskog duga, na „stari“ dug³ se odnosi 17,91%, sa tendencijom opadanja u odnosu na prethodne godine. U okviru „novog“ duga najveću procentualnu zastupljenost čine dugovi prema međunarodnim finansijskim institucijama⁴. Povećanje vanjskog duga u 2015. godini u najvećoj mjeri je posljedica angažovanja ranije odobrenih kreditnih sredstava međunarodnih finansijskih institucija. Kao i u ranijim periodima, ova sredstva su najvećim dijelom iskorištena za realizaciju infrastrukturnih projekata, koji se u strukturi novog duga kontinuirano povećavaju od 2009. godine (grafikon 2.2). U 2015. godini krediti za infrastrukturne projekte zabilježili su porast od svega 2,9%, za razliku od 2014. godine kada je porast ovih kredita iznosio 16,6%. Usporena dinamika zaduživanja za potrebe infrastrukturnih radova u 2015. godini je u najvećoj mjeri i doprinijela ostvarenom suficitu na kraju godine. Najveći iznos sredstava ranije ugovorenih kredita, čija su prva povlačenja počela u 2015. godini, usmjeren je privrednoj djelatnosti (85,1%). Krediti namijenjeni javnom sektoru se koriste za makrofinansijsku pomoć i različite razvojne projekte, pomoć zdravstvenom i socijalnom sektoru, te za servisiranje duga po osnovu stand-by aranžmana (SBA), kao i za podršku budžetima.

Grafikon 2.2: Sektorska struktura namjene kredita po osnovu "novog" duga

I pored relativno povoljnih uvjeta⁵ po kojima je vanjski dug ugovaran, tržišni rizik nije zanemariv, iz razloga što se 49,8% ukupnog vanjskog duga na kraju 2015. godine odnosilo na kredite s varijabilnom kamatnom stopom. Ipak, sve dok vodeće centralne banke provode politiku niskih kamatnih stopa, kamatni rizik nema značajan efekat na nivo javnog duga. Međutim, ukoliko se posmatra prosječno dospijeeće vanjskog duga, rizik refinansiranja je povećan u odnosu na prethodnu godinu. Prosječno vrijeme dospijeeća vanjskog duga na kraju 2015. godine iznosilo je 7,2 godine, a učešće duga koji dospijeva u roku kraćem od jedne godine iznosi 7,2% od ukupnog vanjskog duga i povećano je za 1,5 procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu.

Posmatrajući valutnu strukturu, učešće vanjske zaduženosti u eurima neznatno je smanjeno u odnosu na prethodnu godinu. Na kraju 2015. godine, 51,3% vanjskog duga bilo je denominirano u EUR, 34,1% u SDR, 7,5% u USD, 2,3% u CPU⁶, a 4,5% u ostalim valutama. Tržišni rizik u najvećoj mjeri proizlazi iz izloženosti deviznom riziku, posebno zbog činjenice da se dug prema MMF-u kao jednom od većih kreditora izražava u SDR⁷.

U toku 2015. godine ukupno je otplaćeno 581,3 miliona KM vanjskog duga, čime su u potpunosti izvršene sve preuzete obaveze servisiranja duga. Od ovog iznosa, na glavicu se odnosi 478 miliona KM, a na kamatu, servisne i druge troškove i bankarske provizije 103,3 miliona KM. Po kreditorima, najveći dio ukupno servisiranog iznosa isplaćen je Evropskoj banci za obnovu i razvoj (121 milion KM ili 20,8%), zatim Svjetskoj banci (119,2 miliona KM ili 20,5%), te MMF-u (106,7 miliona KM ili 18,4%). U toku 2016. godine na naplatu dospijeva 746,6 miliona KM⁸ vanjskog duga, od čega 140,3 miliona KM duga po osnovu SBA sa MMF-om. Detaljan pregled obaveza prema MMF-u zaključno sa 30.05.2016. godine dat je u tabeli 2.1.

3 „Stari“ dug čine naslijeđeni komercijalni dugovi, nastali prije 02.04.1992. godine, koji se prema podacima MFT BiH na dan 31.12.2015. godine odnose na dug prema Pariskom klubu kreditora (771,1 milion KM), Svjetskoj banci – IBRD (442,2 miliona KM) i Londonskom klubu kreditora (291,6 miliona KM).

4 Svjetska banka – IDA i IBRD, Evropska investicijska banka – EIB, MMF, EBRD i Evropska komisija.

5 Prema podacima MFT BiH ukupan vanjski dug BiH, posmatrano na dan 31.12.2015. godine, ugovoren je s prosječnom kamatnom stopom od 1,49%.

6 Korpa valuta koju koristi Svjetska banka i druge regionalne razvojne banke za obračun obaveza po kreditima koji se uobičajeno isplaćuju u dolarima.

7 Struktura SDR: USD 41,9%, EUR 37,4%, GBP 11,3% i JPY 9,4%.

8 U iznos projekcije obaveza nisu uključeni krediti u postupku zaključivanja.

Tabela 2.1: Plan otplate stand-by aranžmana prema MMF-u

(na dan 30.05.2016.)		u SDR	u BAM
Godina	Opis	Iznos otplate	Iznos otplate
2016.	Glavnica SBA	54.957.500	135.191.383
	Troškovi / kamata	2.095.172	5.153.968
	UKUPNO	57.052.672	140.345.351
2017.	Glavnica SBA	136.336.875	335.378.624
	Troškovi / kamata	3.371.522	8.293.695
	UKUPNO	139.708.397	343.672.318
2018.	Glavnica SBA	143.735.000	353.577.464
	Troškovi / kamata	1.660.201	4.083.972
	UKUPNO	145.395.201	357.661.435
2019.	Glavnica SBA	68.696.875	168.989.229
	Troškovi / kamata	377.397	928.369
	UKUPNO	69.074.272	169.917.598

Izvor: MMF

Napomena: Iznosi u BAM preračunati su prema kursu CBBiH na dan 31.05.2016. . godine 1 SDR = 2,459926 BAM

Za 2016. godinu prikazan samo preostali dio za otplatu.

Unutrašnji dug BiH⁹ na kraju 2015. godine, prema podacima MFT BiH, iznosio je 3.535,4 miliona KM¹⁰. Iznos unutrašnjeg duga na kraju 2015. godine je povećan za 237,4 miliona KM. Povećanje u odnosu na prethodnu godinu u najvećoj mjeri je uzrokovano porastom potraživanja banaka od sektora vlade, uslijed izostanka sklapanja aranžmana sa MMF-om u toku 2015. godine. Prema podacima CBBiH, ukupna zaduženost sektora vlade kod komercijalnih banaka porasla je za 19,7% u odnosu na prethodnu godinu, čime se izloženost bankarskog

sektora prema sektoru vlade nastavila povećavati (pogledati poglavlje 5.1 Bankarski sektor). Zaduzenost sektora vlade po osnovu emitovanja vrijednosnih papira čiji su kupci komercijalne banke u BiH, porasla je za 39,5%, dok je zaduzenost sektora vlade po osnovu kredita komercijalnih banaka povećana za 6,3% u odnosu na prethodnu godinu. Izloženost komercijalnih banaka sektoru vlade u prva tri mjeseca 2016. godine dodatno je porasla (tabela 2.2).

Tabela 2.2: Potraživanja banaka od sektora vlade

u milionima KM

Potraživanja	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	mart 2016.
Centralna vlada	1,7	4,6	0,2	0,0	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3
Kredit	1,7	4,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Vrijednosni papiri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Vlada na nivou entiteta	116,1	155,8	193,1	582,5	845,3	952,4	1.273,1	1.589,6	1.606,8
Kredit	115,8	151,7	179,6	310,5	445,7	484,9	565,6	600,9	550,2
Vrijednosni papiri	0,3	4,2	13,5	272,1	399,6	467,5	707,5	988,7	1.056,6
Vlada kantona	3,2	4,3	33,8	33,3	52,6	66,2	142,0	209,7	208,6
Kredit	3,2	4,3	33,8	33,3	52,6	66,2	142,0	209,7	208,6
Vrijednosni papiri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vlada na nivou općina	142,3	188,2	225,6	273,9	314,0	341,8	342,4	304,5	295,6
Kredit	141,5	186,0	222,5	269,8	309,4	337,7	339,2	301,9	293,1
Vrijednosni papiri	0,9	2,2	3,1	4,1	4,6	4,1	3,2	2,6	2,5
UKUPNO	263,4	352,9	452,6	889,8	1.212,2	1.360,6	1.757,6	2.104,0	2.111,2
Kredit	262,2	346,6	436,0	613,6	807,7	888,8	1.046,7	1.112,5	1.051,9
Vrijednosni papiri	1,2	6,4	16,6	276,1	404,5	471,9	710,9	991,5	1.059,3

Izvor: CBBiH

9 Unutrašnji dug BiH čini dug entiteta i Brčko distrikta, a sastoji se od obaveze po osnovu stare devizne štednje, ratnih potraživanja, općih obaveza, obaveze po osnovu izdatih vrijednosnih papira, obaveze po osnovu kreditnih zaduženja u zemlji i obaveze po osnovu refundacije poreza i aktiviranih garancija.

10 U unutrašnji dug BiH nisu uključene obaveze po osnovu restitucije, jer ovo pitanje nije još uvijek zakonski regulirano.

U 2015. godini vlade FBiH i RS emitovale su vrijednosne papire ukupne vrijednosti od 1.017,04 miliona KM. Vlada FBiH organizovala je četrnaest aukcija trezorskih zapisa u ukupnoj nominalnoj vrijednosti od 299 miliona KM, pri čemu je prihvaćena ponderisana prosječna kamatna stopa bila u intervalu od 0,26% do 0,75%. Vlada RS u toku 2015. godine održala je jedanaest aukcija trezorskih zapisa, u ukupnoj vrijednosti od 166,75 miliona KM, a prosječne stope prinosa po kojima su se trezorski zapisi emitovali kretale su se između 0,81% i 3,2%. Stanje obaveza po osnovu emitovanih trezorskih zapisa na kraju 2015. godine iznosilo je 186,75 miliona KM. Osim zaduživanja na kratkoročnoj osnovi, kako bi finansirale neusklađenost budžetskih prihoda i rashoda, entitetske vlade su izdavale i dugoročne vrijednosne papire u iznosu od 551,26 miliona KM. Vlada FBiH je emitovala obveznice s rokom dospeljećem od tri do sedam godina u nominalnom iznosu od 310 miliona KM, a stanje duga na kraju 2015. godine u FBiH po ovom osnovu iznosilo je 520 miliona KM. Vlada Federacije BiH je u trećem kvartalu 2015. godine prvi put emitovala obveznice sa deviznom klauzulom u eurima u ukupnom iznosu od 20 miliona KM, nakon čega je u četvrtom kvartalu izdala još dvije emisije obveznica sa deviznom klauzulom u eurima¹¹. Na kraju 2015. godine ukupna vrijednost emitovanih obveznica sa deviznom klauzulom u eurima u FBiH iznosila je 120 miliona KM. Vlada RS u toku 2015. godine emitovala je dugoročne obveznice s rokom otplate do četiri i pet godina u svrhu finansiranja budžetskih izdataka u iznosu od 241,26 miliona KM, a ukupno stanje obaveza po osnovu emitovanih dugoročnih obveznica u RS na kraju 2015. godine iznosilo je 534,51 milion KM. Vlada RS je počela emitovati obveznice sa deviznom klauzulom u septembru 2014. godine, tako da je svih pet emisija obveznica iz 2015. godine Vlada RS izdala sa deviznom klauzulom u eurima.

Tokom 2015. godine došlo je do smanjenja duga po osnovu emisije entitetskih obveznica po osnovu stare devizne štednje i ratnih potraživanja. Do kraja 2015. godine entiteti i Brčko distrikt su emitovali obveznice po osnovu računa stare devizne štednje u iznosu 1.380,54 miliona KM, a otplaćeno je 1.083,70 miliona KM obaveza po osnovu glavnice i 88,92 miliona KM obaveza po osnovu kamate.

Po osnovu ratnih potraživanja FBiH je emitovala četiri emisije obveznica u iznosu od 195,42 miliona KM, s rokom dospeljeća od 14 godina, grace periodom od devet godina, uz kamatnu stopu 2,5%. Po istom osnovu, RS je emitovala deset emisija obveznica u iznosu od 374,82

miliona KM, s rokom dospeljeća od 13 do 15 godina, grace periodom tri do pet godina i uz kamatnu stopu od 1,5%.

Iako se pokazatelji fiskalne održivosti nisu značajnije pogoršali, opće stanje ekonomije i privrede u cjelini, još uvijek upućuje na neophodnost sistemske kontrole daljnjeg zaduživanja, kao i aktivniju politiku upravljanja dugom. Krajem aprila 2016. godine Vijeće ministara BiH je prvi put na državnom nivou usvojilo Srednjoročnu strategiju upravljanja dugom BiH.

U 2016. na naplatu dospeljeva veći iznos vanjskog duga nego u 2015. godini, te uzimajući u obzir ograničen fiskalni prostor BiH, nemogućnost pristupa međunarodnim tržištima kapitala, te odgodu planiranog aranžmana sa MMF-om i dalje postoji zabrinutost za održivost javnog duga u dugom roku. Program otplate javnog duga, koja se intenzivira u narednih nekoliko godina, predstavljaće dodatan izazov bh. vlastima u pogledu očuvanja fiskalne stabilnosti. Pored toga, odgoda kreditnog aranžmana sa MMF-om mogla bi otežati provođenje neophodnih strukturnih reformi i fiskalnu konsolidaciju predviđenu Reformskom agendom (vidjeti poglavlje 6. Regulatorni okvir), te će stvoriti veći pritisak na rast unutrašnjeg duga, što bi dodatno moglo ugroziti fiskalnu stabilnost zemlje.

2.2 Finansiranje deficita tekućeg računa

Platnobilansna pozicija zemlje u 2015. poboljšana je u odnosu na prethodnu godinu, što je u najvećoj mjeri posljedica povoljnih kretanja u okviru tekućeg računa. Deficit tekućeg računa manji je za 446,9 miliona KM u odnosu na prethodnu godinu i u 2015. godini iznosio je 1,59 milijardi KM. Mjereno udjelom u BDP-u, deficit tekućeg računa u odnosu na prethodnu godinu bilježi smanjenje od 1,89 procentnih poena i na kraju 2015. iznosio je 5,57% BDP-a. Najveći uticaj na smanjenje deficita tekućeg računa imala su kretanja na računu roba, gdje je povećanje izvoza i smanjenje uvoza rezultiralo smanjenjem deficita. Dinamika kretanja na računu roba posljedica je veće inostrane tražnje, kao i kretanja cijena na svjetskom tržištu, prije svih cijena nafte i hrane, što je rezultiralo nižom vrijednošću uvoza. Pored toga i povećanje salda na računu usluga rezultiralo je smanjenjem vanjskotrgovinskog deficita, a značajnije povećanje neto priliva po ovom računu, između ostalog, registrirano je i kod onih grupa usluga kod kojih se tradicionalno bilježi veći suficit. Najveće povećanje neto priliva u nominalnom iznosu od 83,5 miliona KM (9,9%) zabilježeno je na podračunu usluga putovanja, gdje se u posljednje tri godine ostvaruje najveći suficit,

11 Jedanaesta emisija obveznica Vlade FBiH od 21.10.2015. godine u nominalnom iznosu od 30 miliona KM i dvanesta emisija obveznica Vlade FBiH od 27.11.2015. godine u nominalnom iznosu od 70 miliona KM.

što je posljedica većeg broja dolazaka turista i porasta neto prihoda od djelatnosti turizma. Veći suficit u odnosu na prethodnu godinu registriran je i na podračunu usluga dorade i obrade robe u inostranom vlasništvu, u iznosu 35,5 miliona KM (4,5%), te na podračunu telekomunikacijskih i informacijskih usluga, u iznosu 34,0 miliona KM (43,9%).

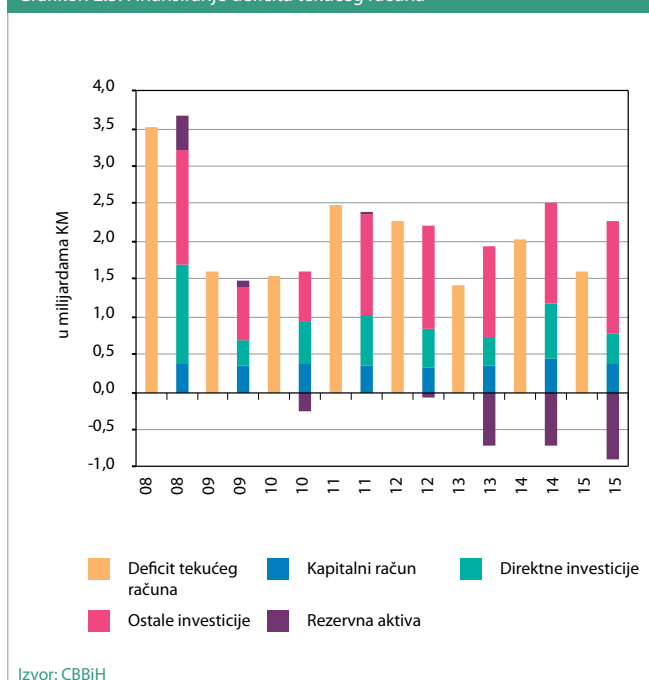
Disbalans u robnoj razmjeni tradicionalno ublažava i suficit na računu primarnog dohotka koji je u odnosu na prethodnu godinu veći za 50,1% i iznosi 271,5 miliona KM. Iako su kompenzacije uposlenim neznatno niže u odnosu na prethodnu godinu, one i dalje predstavljaju najznačajniju stavku po osnovu koje se formira pozitivan saldo na računu primarnog dohotka. Povećanje suficita na računu primarnog dohotka u 2015. godini u najvećoj mjeri je posljedica smanjenja dugovnih stavki na podračunu investicijskog dohotka, a što je posljedica manjeg iznosa isplata po osnovu dividendi preduzećima u stranom vlasništvu.

Pritisak na deficit tekućeg računa i u 2015. kao i prethodnih godina značajno je ublažen ostvarenim suficitom po osnovu sekundarnog dohotka. Međutim, za razliku od prethodnih pet godina kada je registriran konstantan rast suficita na računu sekundarnog dohotka, u 2015. godini došlo je do značajnijeg pada registriranog suficita u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni suficit na računu sekundarnog dohotka manji je za 413 miliona KM, odnosno 10,4% u odnosu na 2014. godinu. Prilivi po osnovu personalnih transfera i dalje predstavljaju najznačajniju stavku koja utiče na formiranje suficita na računu sekundarnog dohotka, te u odnosu na prethodnu godinu bilježe rast od 2,4%. Glavni razlog nižeg suficita na računu sekundarnog dohotka i manjih priliva, jeste smanjenje priliva po osnovu ostalih tekućih transfera, odnosno priliva po osnovu penzija iz inozemstva. Ovi prilivi manji su za 372,9 miliona KM, odnosno za jednu četvrtinu u odnosu na 2014. godinu.

U okviru finansijskog računa, kojim se u najvećoj mjeri pokriva deficit tekućeg računa, došlo je do smanjenja neto priliva u odnosu na prethodnu godinu u iznosu od 325,9 miliona KM (24,1%), te je saldo na finansijskom računu na kraju 2015. godine iznosio 1.026,1 milion KM. Glavni razlog manjih priliva po finansijskom računu jeste smanjenje priliva po osnovu direktnih stranih ulaganja, koji su u odnosu na prethodnu godinu manji za 43,8%, te su u 2015. iznosili 402,8 miliona KM. Smanjen intenzitet direktnih stranih ulaganja djelimično je rezultat preuzimanja vlasničkog udjela u kompanijama sa većinskim stranim vlasništvom od strane domaćih privrednih subjekata, te otplate kredita uzetih od direktnih stranih ulagača. Takođe,

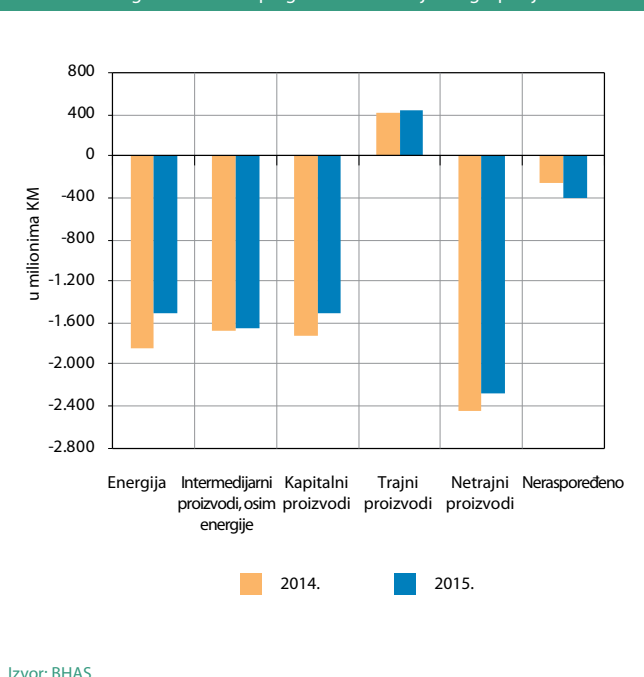
u odnosu na prethodnu godinu povećane su i investicije rezidenata u inozemstvo, što je uz manji iznos reinvestirane zarade dodatno umanjilo prilive po osnovu direktnih stranih ulaganja. Neto prilivi po osnovu ostalih investicija veći su za 10,5%, kao posljedica povećanja neto finansijske pasive i smanjenja neto finansijske aktive u odnosu na prethodnu godinu. Vladin sektor nije u značajnijem obimu povećao svoj dug u odnosu na prethodnu godinu. Kod ostalih sektora zabilježeno je povećanje zaduženosti u iznosu od 398,3 miliona KM, pri čemu je u sektoru finansijskih posrednika nastavljen trend razduživanja. Na kapitalnom računu registrirano je manje priliva u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 2.3: Finansiranje deficita tekućeg računa

Posmatrajući strukturu trgovinskog deficita prema ekonomskoj namjeni, u 2015. godini je u većini glavnih industrijskih grupacija zabilježeno smanjenje trgovinskog deficita. Najveće smanjenje desilo se u industrijskoj grupi Energija, gdje je trgovinski deficit manji za gotovo 350 miliona KM, što je isključivo posljedica niže realizovane vrijednosti uvoza u ovoj grupi. U industrijskoj grupi Netrajni proizvodi za široku potrošnju zabilježen je najveći trgovinski deficit (2.266,8 miliona KM), iako je u odnosu na prethodnu godinu smanjen za 175,9 miliona KM. Takođe, značajno smanjenje trgovinskog deficita zabilježeno je i u grupi Kapitalni proizvodi (216,5 mil. KM), dok se u grupi Intermedijarni proizvodi osim energije trgovinski deficit nije značajnije promijenio. Smanjenje deficita posljedica je nižih uvoznih cijena (u slučaju energije i netrajnih proizvoda za široku potrošnju) i visoke baze iz prethodne godine u slučaju kapitalnih proizvoda uslijed rasta uvoza roba za sanaciju šteta od poplava.

Grafikon 2.4: Trgovinski bilans po glavnim industrijskim grupacijama

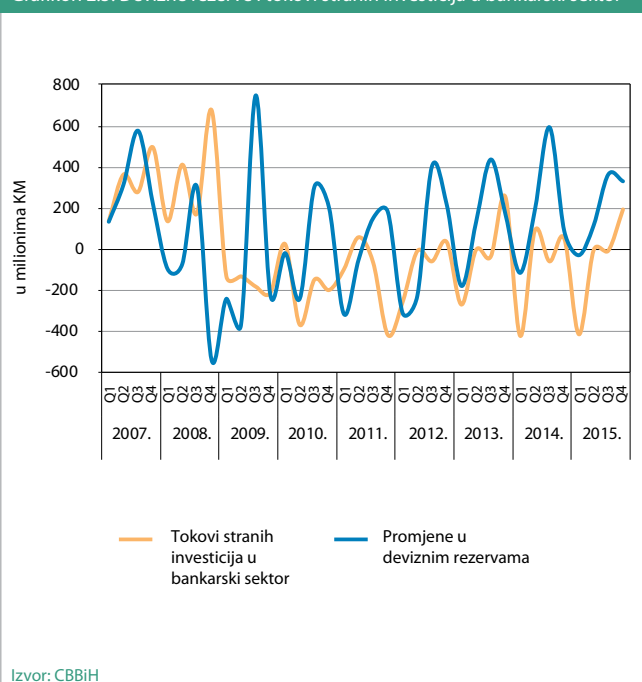

Očekivano jačanje ekonomske aktivnosti u 2016. godini stvaraće pritisak na produbljivanje deficita tekućeg računa kroz rast domaće potražnje. Pored toga, eventualni rast cijena nafte i ostalih energenata, kao i rast cijena hrane, uticaće na veću vrijednost uvoza, što će dodatno vršiti pritisak ka povećanju deficita tekućeg računa. S druge strane, rast inostrane tražnje, kao i povećanje konkurentnosti domaćih izvoznika na inostranim tržištima imali bi pozitivan efekat na deficit. Očekivano puštanje u rad novih kapaciteta i povećanje proizvodnje električne energije, koja je jedan od glavnih izvoznih proizvoda, umanjiti će pritisak na tekući račun. Kretanja u cijenama baznih metala koji su glavni izvozni proizvod u posljednjih nekoliko godina imaju negativan trend, što će se, uz nižu globalnu potražnju za ovim proizvodima, negativno odraziti na vrijednost izvoza i robnog deficita i umanjiti devizne prilive.

Smanjenje deficita tekućeg računa pozitivno se odrazilo na stanje deviznih rezervi zemlje na kraju godine. Bruto devizne rezerve na kraju 2015. godine iznosile su 8,61 milijardu KM, što je najveći registrirani iznos deviznih rezervi od osnivanja CBBiH. Jedan od značajnih faktora koji utiče na kretanje deviznih rezervi jeste dinamika kretanja vanjskog duga sektora vlade. U 2015. godini nije registrovano povlačenje novih tranši iz kreditnog aranžmana sa MMF-om jer je istekao IV SBA, tako

da po tom osnovu nije moglo doći do povećanja deviznih rezervi. Izostanak kreditnog aranžmana sa MMF-om nije imao značajniji negativan uticaj na stanje deviznih rezervi u 2015. godini, kao što se očekivalo. Izostanak priliva po ovom osnovu, očigledno je kompenzovano drugim vrstama deviznih priliva. S druge strane, tokom 2015. godine servisirano je ukupno 106,7 miliona KM po osnovu obaveza koje su dospjevale po osnovu III i IV SBA, što je negativno uticalo na stanje deviznih rezervi. Ipak, iznos servisiranog duga prema MMF-u tokom 2015. godine značajno je manji u odnosu na prethodnu godinu, te je u tom smislu pritisak na devizne rezerve bio manji. Takođe, i ukupan iznos servisiranog vanjskog duga tokom 2015. godine je niži u odnosu na 2014, što se pozitivno odrazilo na stanje deviznih rezervi. Budući da je otplata po IV SBA počela tek krajem 2015. godine, u narednom periodu po ovom osnovu biće povećan pritisak na stanje deviznih rezervi (vidjeti tabelu 2.1). Na devizne rezerve BiH, već dugi niz godina u značajnoj mjeri utiču aktivnosti bankarskog sektora u BiH (grafikon 2.5¹²). U 2015. godini nastavljen je proces smanjenja vanjskog duga komercijalnih banaka, te je strana pasiva na kraju 2015. manja za 346,7 miliona KM u odnosu na kraj prethodnog perioda. Intenzitet razduživanja u 2015. bio je nešto slabiji nego u prethodnoj godini, što je rezultiralo manjim pritiskom na devizne rezerve zemlje.

Grafikon 2.5: Devizne rezerve i tokovi stranih investicija u bankarski sektor

12 Strane investicije u bankarski sektor obuhvataju investicije u vlasnički kapital, obaveze prema direktnim stranim investitorima, obaveze prema sestrinskim pravnim licima iz inozemstva i obaveze prema ostalim nerezidentima

2.3 Spor oporavak realnog sektora

Iako kretanja u realnom sektoru u 2015. godini ukazuju na blagi oporavak bh. ekonomije, pozitivni pomaci su još uvijek nedovoljni da bi se značajnije ublažili rizici po finansijsku stabilnost. Nizak nivo plata i njihova stagnacija, kao i visoka stopa nezaposlenosti, uticali su na nizak nivo kupovne moći i slabu domaću tražnju u prethodnim godinama. Uslijed sporog ekonomskog oporavka, domaća potražnja nije mogla značajnije jačati ni u 2015. i još uvijek predstavlja jedan od rizika iz domaćeg makroekonomskog okruženja. Pokazatelji nivoa blagostanja stanovništva, stvarna individualna potrošnja po stanovniku i BDP po stanovniku u 2015. godini su ostali na veoma niskom nivou¹³. Iako je prema Godišnjem izvještaju Svjetske banke o prognozi uslova poslovanja za 2016. godinu BiH poboljšala svoju poziciju na listi zemalja, poslovno okruženje i dalje predstavlja prepreku ulasku stranih investitora¹⁴. Uslijed pada cijena hrane i energenata na svjetskim tržištima, deflatorna kretanja u BiH su nastavljeni i u 2015. godini.

Rast realnog BDP-a u 2015. je iznosio 3,03%¹⁵ i u najvećoj mjeri je podstaknut rastom trgovine na veliko i malo i rastom obima proizvodnje u prerađivačkoj industriji. Trend rasta industrijske proizvodnje nastavljen je i u 2015. godini, a u odnosu na prethodnu godinu, obim industrijske proizvodnje je veći za 3,1%¹⁶. Najznačajniji doprinos rastu indeksa obima industrijske proizvodnje imao je rast proizvodnje u prerađivačkoj industriji, dok je već drugu godinu uzastopno zabilježen pad obima proizvodnje u kategoriji proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom. Za razliku od industrijske proizvodnje, u sektoru građevinarstva nije nastavljen pozitivan trend iz prethodne godine. Obim proizvodnje u ovoj ekonomskoj djelatnosti manji je za 3,2% u odnosu na prethodnu godinu, prvenstveno uslijed usporavanja radova na infrastrukturnim projektima i smanjenja obima građevinskih radova u oblasti niskogradnje.

Indikatori nivoa blagostanja, stvarna individualna potrošnja po stanovniku i BDP po stanovniku, nisu zabilježili značajnije promjene u odnosu na prethodne dvije godine, te su i u 2015. godini ostali na niskom nivou. Preliminarni rezultati Evropskog programa poređenja cijena i BDP-a pokazuju da je u 2015. godini BDP po stanovniku izražen u standardu kupovne moći (PPS, eng. Purchasing Power Standard) iznosio 29% prosjeka zemalja EU, a i pored njegovog rasta od jednog procentnog poena, BiH je i dalje na posljednjem mjestu od 37 zemalja obuhvaćenih istraživanjem¹⁷. Takođe, prema ovom istraživanju, stvarna individualna potrošnja po stanovniku izražena u standardu kupovne moći porasla je za jedan procentni poen i iznosila je 38% prosjeka zemalja EU, a BiH prema ovom pokazatelju zauzima pretposljednje mjesto u pomenutoj grupi zemalja. Tome treba dodati da se najveći dio individualne potrošnje, u strukturi standarda kupovne moći, koristi za osnovne egzistencijalne potrebe, prvenstveno na hranu i bezalkoholna pića i troškove stanovanja i režija, što prvenstveno ukazuje na i dalje nizak životni standard u BiH.

Trend smanjenja cijena hrane i energenata na svjetskim tržištima determinisao je kretanje opšteg nivoa cijena u BiH, tako da su deflatorna kretanja nastavljena i u 2015. godini. Registrirana deflacija mjerena indeksom potrošačkih cijena iznosila je 1% i u odnosu na 2014. godinu zabilježila je povećanje od 10 baznih poena. Deflatorni pritisci su posebno bili izraženi krajem godine, uslijed značajnijeg pada cijena nafte na svjetskim tržištima. S obzirom na visok trgovinski deficit u odjeljku Hrana i prehrambeni proizvodi, pad cijena hrane na svjetskim tržištima u 2015. godini imao je snažan uticaj na pad cijena u kategoriji Hrana i bezalkoholna pića (-0,9), dok su cijene nafte na svjetskom tržištu determinirale pad cijena u kategoriji Prevoz (-6,9%). Pored velikog uticaja cijena robe i usluga iz pomenuta dva odjeljka, koje imaju veliku zastupljenost u potrošnji domaćinstava, značajan doprinos u formiranju opšteg nivoa cijena imao je i pad cijena u odjeljku Odjeća i obuća (-7,3%), dok je u većini drugih odjeljaka zabilježen blagi rast cijena (grafikon 2.6).

13 Eurostat, News release 117/2016, 15.06.2016.

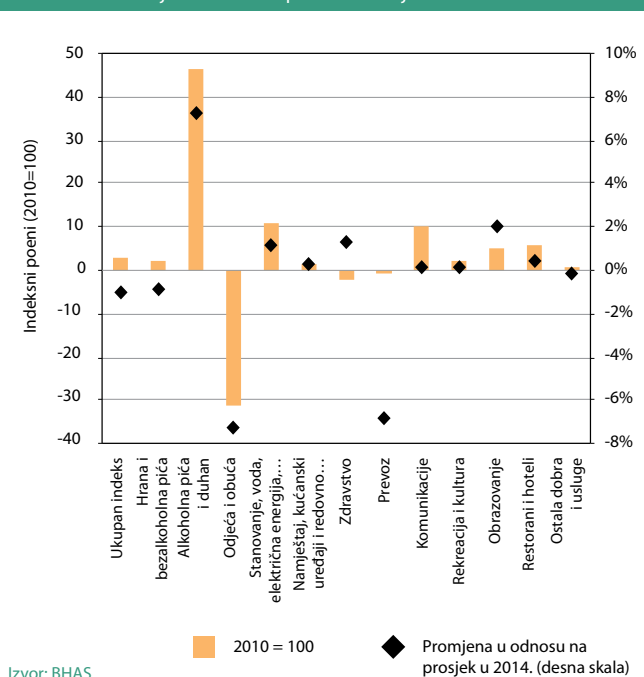
14 Prema Godišnjem izvještaju Svjetske banke o prognozi uslova poslovanja za 2016. godinu (Doing Business 2016) BiH zauzima 79. mjesto od ukupno 189 rangiranih zemalja svijeta. Posebno je bitno istaći da je BiH prema navedenoj listi rangirana na 175. mjestu prema započinjanju poslovne djelatnosti.

15 Izvor: Agencija za statistiku BiH, prvi rezultati za 2015. godinu.

16 Godišnja stopa promjene izračunata iz kalendarski prilagođenih indeksa obima industrijske proizvodnje pokazuje rast od 2,6%, dok je rast u decembru 2015. u poređenju sa istim mjesecom prethodne godine iznosio 1,8%.

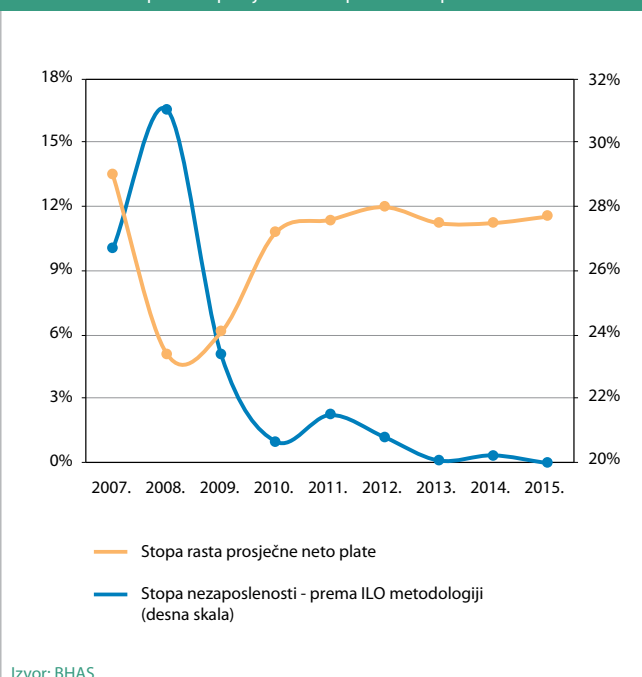
17 Zemlje EU 28, zemlje članice EFTA (Norveška, Švicarska, Island), zemlje kandidati za članstvo za EU (Turska, Srbija, Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Albanija) i BiH, kao zemlja potencijalni kandidat za članstvo u EU.

Grafikon 2.6: Promjene u indeksu potrošačkih cijena

Izvor: BHAS

Grafikon 2.8: Stope rasta prosječne neto plate i nezaposlenosti

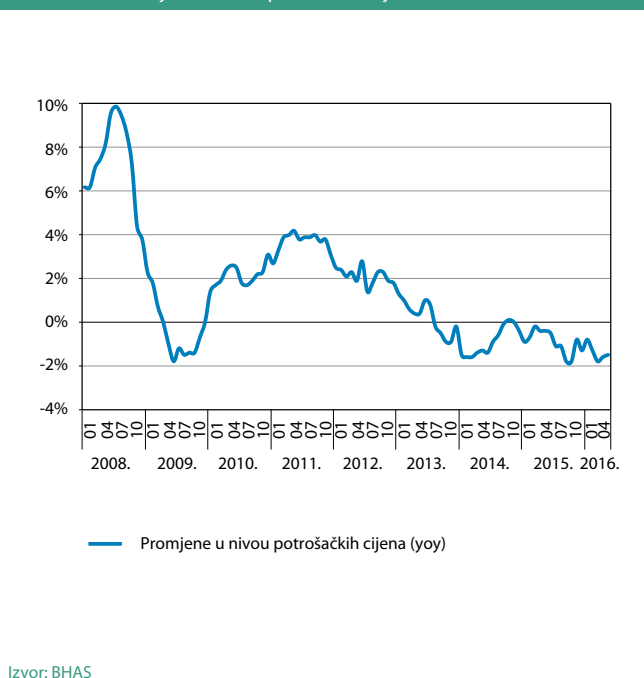

Izvor: BHAS

Zbog nastavljenog trenda pada cijena hrane i nafte na svjetskim tržištima, ni u 2016. godini se ne očekuje popuštanje deflatorskih pritiska u BiH. Deflatorska kretanja su tako nastavljena i u prvih pet mjeseci 2016. godine, a cijene mjerene u CPI su u odnosu na isti period protekle godine bile niže za 1,4% (grafikon 2.7).

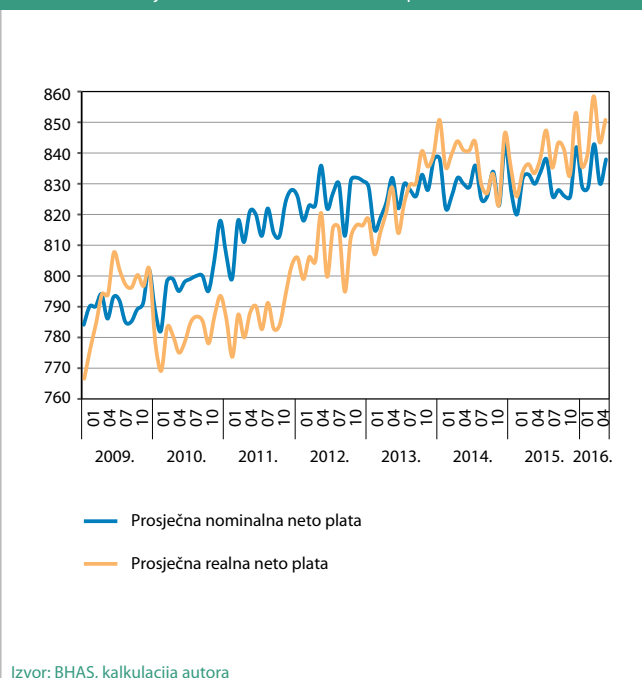
U 2015. godini prosječna nominalna neto plata u BiH je ostala na istom nivou kao i u prethodnoj godini (830 KM), dok je prosječna nominalna neto plata u decembru 2015. niža za 0,1% u odnosu na isti period prethodne godine. Za razliku od prosječne nominalne neto plate, uslijed deflatorskih kretanja koja su nastavljena i u 2015. godini, prosječna realna neto plata je i dalje na nešto većem nivou (grafikon 2.9).

Grafikon 2.7: Promjene u nivou potrošačkih cijena

Izvor: BHAS

Grafikon 2.9: Prosječne nominalne i realne neto plate

Izvor: BHAS, kalkulacija autora

Nizak nivo plata i njihova stagnacija u posljednjih nekoliko godina, kao i visoka stopa nezaposlenosti osnovne su karakteristike tržišta rada (grafikon 2.8).

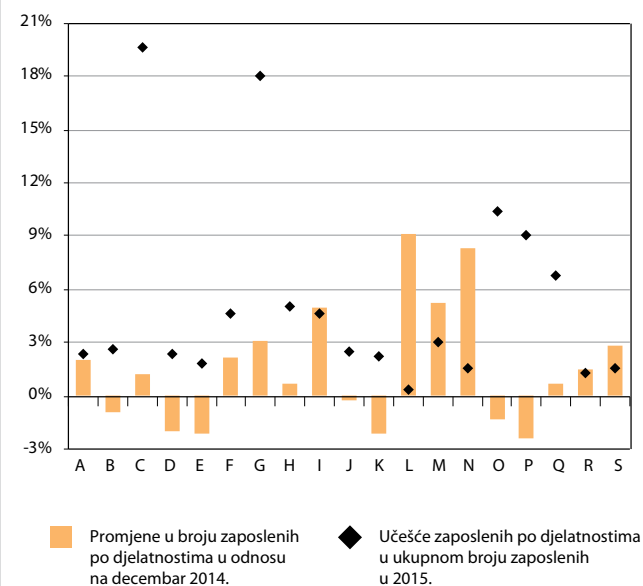
Prema Anketi o radnoj snazi, provedenoj u skladu sa metodologijom Međunarodne organizacije rada (ILO, eng. International Labor Organization) u aprilu 2015.

stopa nezaposlenosti u BiH je iznosila 27,7% i veća je za 20 baznih poena u odnosu na 2014. godinu. Broj zaposlenih osoba prema anketnim podacima je porastao za 1,2%, dok je istovremeno zabilježen i rast nezaposlenih osoba za 2,3%. Za razliku od podataka iz Ankete o radnoj snazi, prema administrativnim podacima zavoda za zapošljavanje u 2015. godini je nastavljen rast broja zaposlenih (1,1%) i pad broja nezaposlenih osoba (-1,7%), prema čemu je administrativna stopa nezaposlenosti niža u odnosu na 2014. godinu. Razlike između kretanja administrativne i anketne stope nezaposlenosti proizlaze iz razlika u primjenjivanoj metodologiji izračuna i utvrđivanja statusa nezaposlenih osoba, no u oba slučaja je evidentno da se radi o vrlo malim promjenama, te se cjelokupna situacija na tržištu rada prvenstveno može okarakterizovati stagnirajućom. Takođe, vrlo zabrinjavajući je i podatak o stopi nezaposlenosti mladih koja iznosi visokih 62,3%¹⁸.

Posmatrajući podatke o zaposlenosti prema pojedinačnim djelatnostima, porast zaposlenih je ostvaren u dvanaest djelatnosti, pri čemu se najveći realni porast bilježi u djelatnosti *Poslovanje nekretninama*, što je posljedica pojačane aktivnosti na tržištu nekretnina. Najveći doprinos rastu ukupnog broja zaposlenih dao je rast broja zaposlenih u djelatnostima *Trgovina na veliko i malo* i *Prerađivačka industrija*, a značajan rast zaposlenih u nominalnom iznosu je zabilježen i u *Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane* (grafikon 2.10).

Kretanja na tržištu rada u prva četiri mjeseca 2016. godine ne ukazuju na značajniji oporavak na tržištu rada. Prosječna neto plata u periodu januar – april 2016. veća je od prosjeka u 2015. za 0,4%, dok je broj zaposlenih povećan za 0,9% u odnosu na kraj 2015. godine. S obzirom na pomenute pokazatelje, evidentno je da je na tržištu rada neophodno što hitnije sprovesti reforme, a ozbiljnost ovog problema prepoznale su i bh. vlasti koje su kroz Reformsku agendu iskazale opredjeljenost rješavanju problema na tržištu rada.

Grafikon 2.10: Promjene u broju zaposlenih po djelatnostima

Izvor: BHAS

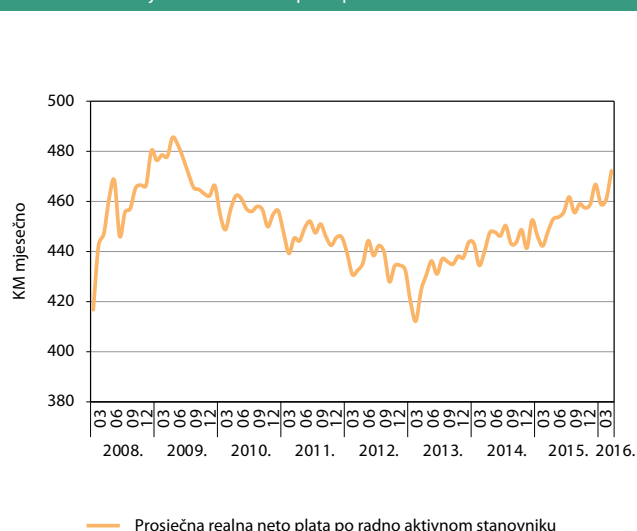
- A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
- B - Vađenje ruda i kamena
- C - Prerađivačka industrija
- D - Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija
- E - Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša
- F - Građevinarstvo
- G - Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala
- H - Prevoz i skladištenje
- I - Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)
- J - Informacije i komunikacije
- K - Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- L - Poslovanje nekretninama
- M - Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
- N - Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti
- O - Javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje
- P - Obrazovanje
- Q - Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite
- R - Umjetnost, zabava i rekreacija
- S - Ostale uslužne djelatnosti

3. Domaćinstva

U prethodnom poglavlju je kao jedan od rizika iz domaćeg makroekonomskog okruženja identifikovan spor i nedovoljan oporavak ekonomske aktivnosti u BiH. Iako su u 2015. godini pojedini pokazatelji iz realnog sektora ukazivali na blagi oporavak, ostvareni pozitivni trendovi nisu bili dovoljni za značajnije jačanje domaće potrošnje. I pored rasta kredita stanovništvu, kod komercijalnih banaka nije zabilježen značajniji rast ukupne zaduženosti domaćinstava. Na tržištu nekretnina su zabilježene pojačane aktivnosti u odnosu na prethodne godine koje je karakterizovala slaba potražnja i mali obim prometa nekretninama, ali se one ne mogu objasniti poboljšanim životnim standardom stanovništva.

Pokazatelji sa tržišta rada i dalje ukazuju na nizak životni standard stanovništva. Prosječna neto plata u 2015. se zadržala na istom nivou kao i u prethodnoj godini, a stopa nezaposlenosti je i dalje veoma visoka (vidjeti potpoglavlje 2.3). Prosječna realna neto plata po radno aktivnom stanovniku¹⁹ u decembru 2015. zabilježila je rast od 3,2% u odnosu na isti period prethodne godine, čemu je osim deflacije doprinijelo i kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih osoba. Iako je od 2013. godine evidentan blagi rastući trend prosječne realne neto plate, njen nivo u 2015. je i dalje ispod nivoa iz 2009. godine (grafikon 3.1).

Grafikon 3.1: Prosječna realna neto plata po radno aktivnom stanovniku

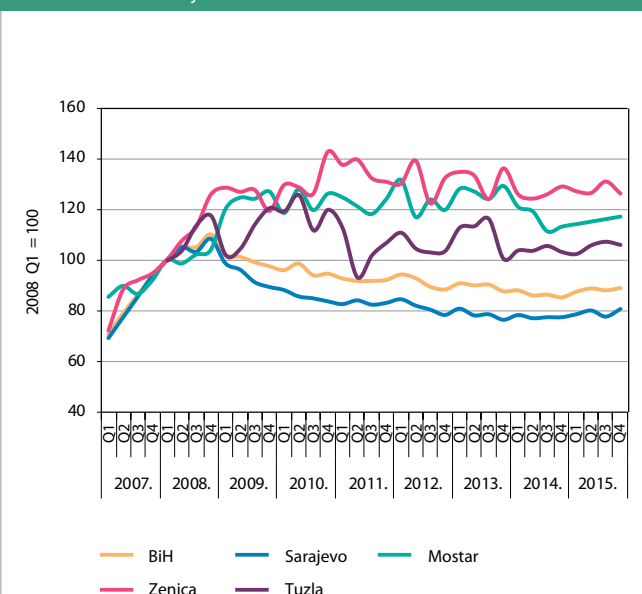

Izvor: BHAS, kalkulacija autora

I pored izostanka jačeg oporavka u sektoru domaćinstava, u 2015. godini je zabilježeno jačanje aktivnosti na tržištu nekretnina u BiH. Obim prometa nekretnina mjeren brojem prodatih kvadratnih metara stambenog prostora u odnosu na prethodnu godinu je porastao za 18,8%. Veći promet nekretninama u odnosu na proteklu godinu je ostvaren u svim gradovima u BiH koji su uključeni u izračun cijena nekretnina, a najveći rast je zabilježen u gradovima Tuzla i Mostar, kao i u sarajevskoj Općini Centar. Dok je za Tuzlu i Mostar karakteristično da se obim trgovine nekretninama približio vrijednostima od početka ekonomske krize, u Općini Centar je ostvaren najveći obim kupoprodaje nekretnina stambene namjene od 2004. godine. Intenzitet aktivnosti na tržištu nekretnina u druge dvije sarajevske općine, kao i u Gradu Zenica još uvijek je znatno manji u odnosu na godine prije ekonomske krize.

Rast tražnje na tržištu nekretnina potakao je i blagi rast cijena nekretnina stambene namjene. Cijene nekretnina stambene namjene u 2015. godini zabilježile su rast prvi put nakon šest godina. Prema indeksu cijena nekretnina za BiH²⁰, blagi rast cijena nekretnina stambene namjene²¹ je zabilježen kako u Sarajevu, gdje su cijene nekretnina proteklih godina stagnirale, tako i u ostalim regionalnim centrima u BiH, u kojima su ranije bile prisutne veće oscilacije cijena nekretnina (grafikon 3.2).

Grafikon 3.2: Indeks cijena nekretnina

Izvor: CBBiH

19 Za izračun prosječne realne neto plate po radno aktivnom stanovniku su korišteni mjesečni podaci: indeks potrošačkih cijena (2010=100) i administrativni podaci o broju zaposlenih i nezaposlenih osoba.

20 Metodologija za računanje indeksa je objašnjena u FSR-u za 2007. Indeks cijena nekretnina za Grad Sarajevo ne obuhvata Općinu Stari Grad koja se od 2008. nije odazvala pozivu za dostavu podataka. Od 2010. uključena je i Općina Tuzla koja je dostavila podatke od 2008. godine. Poreska uprava RS nije bila u mogućnosti dostaviti podatke za Grad Banju Luku u traženom formatu.

21 Prilikom formiranja indeksa cijena nekretnina ne koriste se podaci o cijenama nekretnina koje spadaju u red novoizgrađenih stambenih objekata.

Pojačane aktivnosti na tržištu nekretnina bile su popraćene i porastom broja zaposlenih u djelatnosti Poslovanje nekretninama, te je u ovoj djelatnosti zabilježen najveći relativni rast zaposlenih osoba (9,2%).

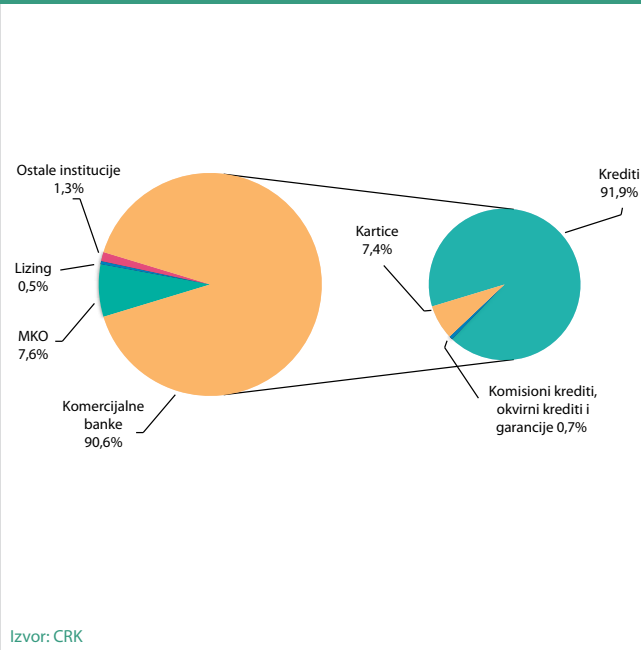
Pozitivni trendovi na tržištu nekretnina se još uvijek ne mogu tumačiti poboljšanim životnim standardom stanovništva, a postoji mogućnost da se radi i o kratkoročnom efektu koji je jednim dijelom rezultat investiranja u nekretnine građana sa višim mjesečnim primanjima i građana koji su finansirali kupovinu nekretnina sredstvima stečenim radom u inostranstvu. U prilog ovome bi mogao ići i podatak da su u 2015. godini krediti stambene namjene nastavili pad već treću godinu uzastopno. Podaci o stambenoj gradnji u BiH ne ukazuju na snažnije oživljavanje tržišta nekretnina. U 2015. godini je znatno smanjen broj završenih, novoizgrađenih stambenih jedinica u odnosu na četiri prethodne godine²², dok je broj stambenih jedinica koje su u fazi izgradnje ispod ostvarenog prosjeka u protekle četiri godine. Daljnji tok zbivanja na tržištu nekretnina će zavisiti od intenziteta ekonomskog oporavka i trendova na tržištu rada od kojih zavisi životni standard stanovništva i u konačnici potražnja za nekretninama stambene namjene.

Prema podacima iz Centralnog registra kredita (CRK), potraživanja od domaćinstava na kraju 2015. iznosila su 8,42 milijarde KM i u odnosu na kraj 2014. godine zabilježila su rast od 3%. Izraženo u procentima BDP-a, izloženost finansijskih institucija prema domaćinstvima je, uslijed nešto osjetnijeg rasta BDP-a, manja je za 0,9 procentnih poena u odnosu na prethodnu godinu i na kraju 2015. godine iznosila je 29,5% BDP-a. Rast ukupnih potraživanja od stanovništva najvećim dijelom je rezultat porasta zaduženosti stanovništva po klasičnim kreditima od banaka (5,4%). S druge strane, nastavljen je trend pada zaduženosti stanovništva po ostalim tipovima potraživanja banaka, izuzimajući debitne kartice, kao i pad zaduženosti stanovništva kod mikrokreditnih organizacija i lizing kompanija. U sektorskoj strukturi kredita od banaka, već treću godinu uzastopno se povećava učešće kredita stanovništvu u odnosu na učešće kredita preduzećima i na kraju 2015. godine 49,6% ukupnih kredita od banaka se odnosilo na kredite stanovništvu.

Posmatrajući sektorsku strukturu potraživanja od stanovništva kroz periode, evidentno je da je nastavljen rast potraživanja komercijalnih banaka u odnosu na potraživanja ostalih

finansijskih institucija. Tako se na potraživanja komercijalnih banaka na kraju 2015. godine odnosilo 90,6% ukupnih potraživanja od stanovništva, od čega na kredite otpada 91,9% svih potraživanja kod banaka (grafikon 3.3). Takođe, drugu godinu uzastopno se bilježi blagi rast udjela kredita od banaka, u odnosu na ostale tipove potraživanja bankarskog sektora, kao i njihov udio u ukupnim potraživanjima od stanovništva, koji na kraju 2015. godine iznosi 83,2%.

Grafikon 3.3: Potraživanja od stanovništva prema tipu zaduženja na kraju 2015.

Prema podacima iz CRK-a zaduženost stanovništva po platnim karticama nastavila se smanjivati drugu godinu uzastopno. U segmentu kartica sa odgođenim plaćanjem zabilježeno je smanjenje zaduženosti stanovništva od 16,2%, dok je zaduženost po klasičnim kreditnim karticama manja za 4,7% u odnosu na prethodnu godinu. Smanjenje iznosa iskorištenog dijela limita, kako kod kartica sa odgođenim plaćanjem tako i kod kreditnih kartica, moglo bi biti pokazatelj manjeg zaduživanja stanovništva po osnovu kartica uslijed viših troškova koje sa sobom nosi ovaj vid zaduživanja²³. Porast iskorištenog dijela limita zabilježen je samo u slučaju debitnih kartica (1,1%). Rast zaduženja po debitnim karticama srazmjeran je porastu broja debitnih kartica, tako da u odnosu na prethodnu godinu nije došlo do promjene prosječne zaduženosti stanovništva po debitnoj kartici. Za razliku od debitnih kartica, prosječno zaduženje po kreditnoj i kartici sa odgođenim plaćanjem je smanjeno za 7% i 20,8% respektivno.

²² U 2015. godini je završeno 23,3% manje stambenih jedinica u odnosu na 2014. godinu, dok je površina završenih stanova manja za 22,7%.

²³ Prosječna kamatna stopa na zaduženje stanovništva po karticama u decembru 2015. je bila viša od prosječne kamatne stope na kredite odobrene u istom periodu za 4,8 procentnih poena.

Tabela 3.1: Potraživanja od stanovništva, kartice

u KM

	Broj izdatih kartica		Odobreni iznos		Iskorišteni iznos		Zaduženje po kartici	
	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Debitne kartice	674.916	682.211	736.157.101	764.431.968	343.393.060	347.201.372	509	509
Kreditne kartice	202.577	207.449	347.853.188	343.638.459	191.457.617	182.369.372	945	879
Kartice sa odgođenim plaćanjem	118.721	125.609	146.421.326	149.150.621	41.268.380	34.580.382	348	275
UKUPNO	996.214	1.015.269	1.230.431.615	1.257.221.048	576.119.057	564.151.126	578	556

Izvor: CRK

S obzirom na to da je limit po debitnim karticama najčešće određen visinom prosječnih mjesečnih primanja, iskorišteni dio limita po kartici može se koristiti kao pokazatelj potrošnje stanovništva u odnosu na visinu svojih primanja. Prosječno zaduženje po debitnim karticama na kraju 2015. iznosilo je 509 KM, što predstavlja 61,3% prosječne neto plate u 2015. godini i nije promijenjeno u odnosu na 2014. godinu.

Ukoliko posmatramo debitne kartice prema rasponu odobrenog limita (tabela 3.2), može se uočiti da se iskorišteni dio limita po debitnim karticama smanjio u odnosu na prethodnu godinu u svim kategorijama, izuzev u kategoriji građana s najvišim mjesečnim primanjima (odobreni limit preko 1.600 KM). Iako je zaustavljen trend rasta zaduživanja kategorije građana sa najnižim primanjima koji je bio prisutan u proteklom godinama, ova kategorija stanovništva i dalje u znatnoj mjeri koristi odobreno prekoračenje po debitnoj kartici, što je vjerovatno posljedica prezaduženosti ove kategorije stanovništva i nemogućnosti da na drugi način obezbijede potrebna finansijska sredstva. S obzirom na to da je stanovništvo sa najnižim primanjima u proteklom periodu bilo najviše pogođeno pogoršanim ekonomskim prilikama u zemlji, te je u velikoj mjeri koristilo limite po debitnim karticama, u ovoj kategoriji klijenata se i dalje bilježi veći omjer nekvalitetnih u ukupnim potraživanjima u odnosu na kategorije klijenata s višim mjesečnim primanjima. Čak 86,9% od ukupnog broja debitnih kartica koje su klasifikovane u nekvalitetna potraživanja nalazi se u grupi debitnih kartica s odobrenim limitom u rasponu do 400 KM.

Tabela 3.2: Iskorišteni limit po debitnim karticama

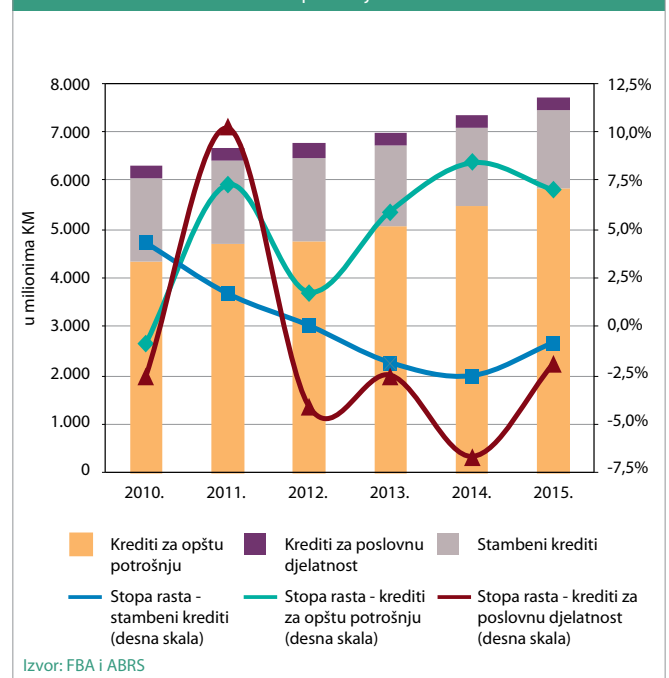
u KM

		Raspon odobrenog limita				
		do 400	401-800	801-1.200	1.201-1.600	preko 1.600
Iskorišteni dio limita po kartici	XII 2014.	173	307	507	713	1.091
	XII 2015.	165	299	490	698	1.105
	Promjena, %	-4,7	-2,7	-3,2	-2,1	1,3

Izvor: CRK

U strukturi potraživanja od stanovništva prema namjeni dominiraju krediti za opštu potrošnju, u koje su uključena i potraživanja po svim tipovima kartica (grafikon 3.4). Krediti namijenjeni opštoj potrošnji rastu već petu godinu uzastopno i na kraju 2015. su zabilježili porast od 7% u odnosu na kraj prethodne godine. Njihovo učešće u ukupnim kreditima stanovništvu je poraslo za 1,4 procentna poena i na kraju 2015. godine 75,7% kredita stanovništvu se odnosilo na kredite namijenjene opštoj potrošnji. Za razliku od kredita za opštu potrošnju, stambeni i krediti za poslovnu aktivnost u 2015. godini su zabilježili pad od 0,8% i 1,9% respektivno. Udio stambenih kredita u ukupnim kreditima iznosio je 21% i niži je za 1,2 procentna poena u odnosu na kraj 2014. godine.

Grafikon 3.4: Krediti stanovništvu po namjeni i kreditni rast

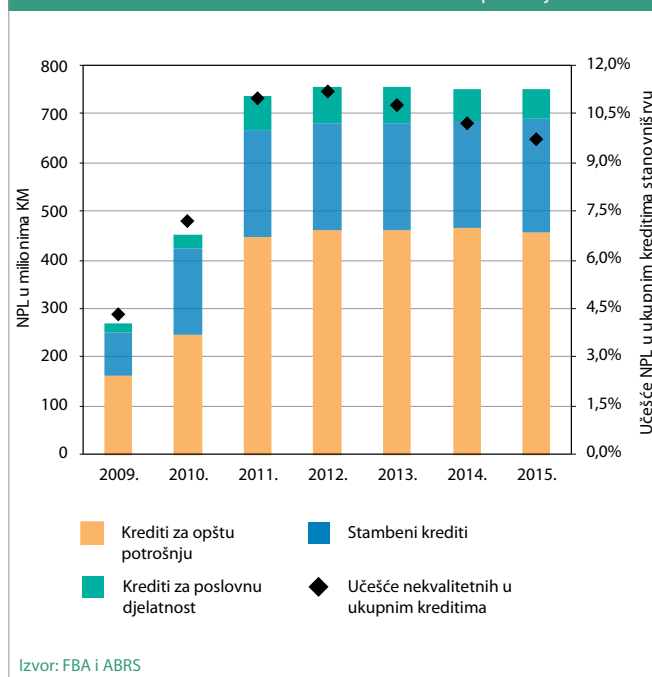

Stambeni krediti treću godinu uzastopno bilježe negativne stope rasta, što je posljedica sporije dinamike plasiranja stambenih kredita u posljednje četiri godine. Kontinuirani pad stambenih kredita, i pored opadajućeg trenda kamatnih stopa na stambene kredite, uz rast kredita za opštu potrošnju, mogao bi biti jedan je od pokazatelja i dalje veoma niskog životnog standarda stanovništva,

pri čemu je stanovništvo u proteklm godinama odgađalo rješavanje stambenog pitanja, uslijed neizvjesnosti u pogledu mogućnosti servisiranja duga, ali i očekivanja daljeg snižavanja cijena nekretnina. Međutim, kako podaci o kupoprodaji nekretnina stambene namjene ukazuju na blagi oporavak tržišta nekretnina u pogledu obima kupoprodaje, kao i blagog rasta cijena nekretnina, može se zaključiti da se kupoprodaja nekretnina ne finansira u cijelosti kreditima ove namjene. S obzirom da su banke u posljednjih nekoliko godina postrožile uslove za odobravanje stambenih kredita, nisu rijetki slučajevi da se stambene potrebe rješavaju kroz iznosom manja zaduženja više članova domaćinstava po osnovu kredita za opštu potrošnju. Prema tome, postoji mogućnost da je rast kredita za opštu potrošnju, koji je u proteklm godinama u većoj mjeri bio prouzrokovao niskim raspoloživim dohotkom, te time potreba stanovništva za zaduživanjem u svrhu podmirivanja osnovnih životnih potreba, djelimično potaknut i korištenjem ovih kredita za kupovinu nekretnina.

Nakon značajnog rasta nivoa nekvalitetnih kredita u periodu između 2009. i 2011. godine, prouzrokovanog naglim pogoršanjem kvaliteta kreditnog portfolija uslijed ekonomske krize, kao i uključivanjem E kategorije u bilansnu evidenciju banaka, nisu zabilježene veće promjene nivoa nekvalitetnih kredita u sektoru stanovništva. Na zadržavanje trenda rasta nekvalitetnih kredita stanovništvu jednim dijelom uticaj je imao otpis nekvalitetnih kredita u nekoliko banaka u sektoru, kao i aktivnosti koje banke poduzimaju na smanjenju kreditnog rizika i efikasnijoj naplati. Nakon blagog smanjenja nekvalitetnih kredita u apsolutnom iznosu u protekloj godini, u 2015. su nekvalitetni krediti zabilježili vrlo mali rast (0,05%). Ipak, uslijed rasta plasmana stanovništvu, već treću godinu uzastopno je nastavljen trend pada udjela nekvalitetnih u ukupnim kreditima stanovništvu (grafikon 3.5). Udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima stanovništvu na kraju 2015. godine iznosio je 9,7%. i u odnosu na isti period prethodne godine bio je niži za 47 baznih poena.

Grafikon 3.5: Nekvalitetni krediti u sektoru stanovništva po namjeni

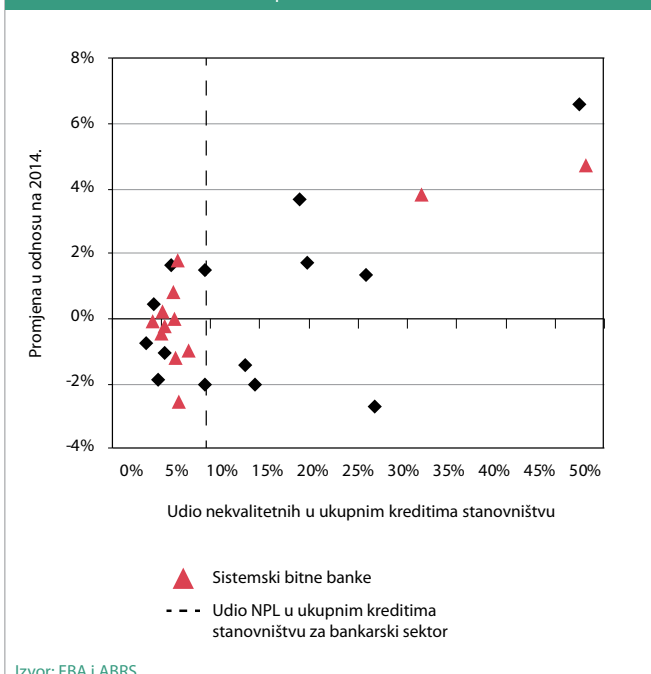
Na kvalitet kreditnog portfolija u sektoru domaćinstava efekat su imale i poduzete aktivnosti od strane banaka na smanjenju kreditnog rizika i efikasnije naplate. Agencije za bankarstvo su prethodnih godina donijele nekoliko podzakonskih akata²⁴ u cilju olakšavanja izmirivanja obaveza klijentima koji su uslijed ekonomske krize ili elementarnih nepogoda iz 2014. godine došli u probleme s otplatom duga. Mjere agencija za bankarstvo podrazumijevale su mogućnost reprograma, te restrukturiranja i moratorijuma kreditnih obaveza klijenata kod kojih su se pojavile poteškoće u otplati duga, a podzakonski akti kojima su bile regulisane prestali su važiti u toku 2015. godine. Pomenutim mjerama banke su klijentima koji još uvijek nisu dospjeli u kategoriju nekvalitetnih pružale mogućnost da lakše finansiraju postojeće obaveze, a uz to su smanjile rast rezervisanja uslijed pogoršanja kvaliteta kreditnog portfolija. Takođe, ove mjere su imale uticaj i na smanjenje aktiviranja instrumenata za naplatu kredita, prvenstveno jemaca. Prema podacima agencija za bankarstvo, broj jemaca koji su otplaćivali kredite je smanjen u odnosu na prethodnu godinu za 25,6%.

²⁴ Odluka o privremenim mjerama za tretman kreditnih obaveza klijenata banaka koji su pogođeni elementarnim nepogodama, od 30.06.2014. ("Službene novine FBiH", broj 55/14) i Odluka o privremenim mjerama za kreditne obaveze klijenata koji su ugroženi elementarnim nepogodama od 26.06.2014. („Službeni glasnik RS“ 57/14); Odluka o privremenim mjerama za reprogram kreditnih obaveza fizičkih i pravnih lica ("Službene novine FBiH", br.2/10, 1/12, 111/12 i 1/14 i „Službeni glasnik RS“ 9/10, 126/10, 127/11, 123/12, 01/14,01/15); Odluka o privremenim mjerama za tretman obaveza po osnovu lizing ugovora klijenata lizing društava koji su pogođeni elementarnim nepogodama, od 29.10.2014. godine ("Službene novine Federacije BiH", broj: 88/14).

U toku 2015. godine 2.308 jemaca / sudužnika je otplaćivalo kreditne obaveze po osnovu 1.879 kreditnih partija. Iako se prema podacima agencija za bankarstvo već petu godinu uzastopno smanjuje broj jemaca i kreditnih partija za koje obaveze izmiruju jemci umjesto glavnih dužnika, te nije riječ o sistemski bitnim pokazateljima, problem otplate kredita od strane jemaca i dalje predstavlja opterećenje domaćinstvima koja vrlo često imaju i vlastita zaduženja kod banaka ili drugih finansijskih institucija.

Posmatrajući prema pojedinačnim bankama, većina banaka u sistemu na kraju 2015. godine ima udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima stanovništva ispod prosjeka bankarskog sektora. Među bankama sa lošijim pokazateljima kvaliteta kreditnog portfolija u bankarskom sektoru posebno se ističe šest banaka kod kojih se kvalitet portfolija nastavio pogoršavati i u 2015. godini i čiji udio u ukupnim kreditima stanovništvu iznosi 12,2%. U ovoj grupi banaka se nalaze i dvije sistemski važne banke, koje imaju veliki uticaj na kvalitet kreditnog portfolija cjelokupnog bankarskog sektora, te Banka Srpske kojoj je oduzeta dozvola za rad u drugom kvartalu 2016. godine (grafikon 3.6).

Grafikon 3.6: Nekvalitetni u ukupnim kreditima stanovništvu

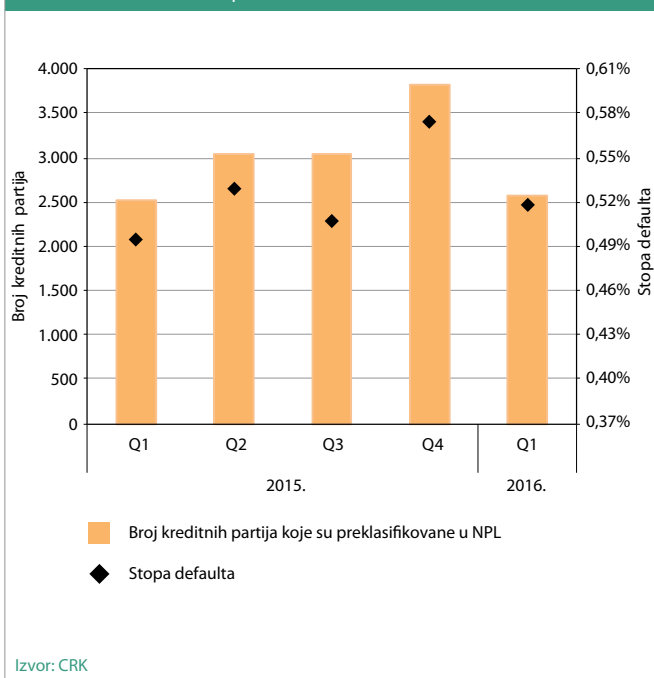
Posmatrajući kvalitet kreditnog portfolija prema namjeni kredita, u slučaju stambenih kredita nastavljeno je pogoršanje kvaliteta kreditnog portfolija već petu godinu uzastopno. Iznos nekvalitetnih kredita u 2015. godini u ovoj kategoriji kredita porastao je za 3,3%, dok je učešće nekvalitetnih u ukupnim stambenim kreditima na kraju godine iznosilo 14,2%, i veće je za 56 baznih poena u odnosu na kraj prethodne godine. Pored rasta nekvalitetnih kredita u apsolutnom iznosu, rastućem trendu ovog pokazatelja doprinosi i smanjenje portfolija stambenih kredita, koje traje posljednje tri godine. Istovremeno, nekvalitetni krediti i udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima za opštu potrošnju se smanjuju, što je slučaj i kod kredita za poslovnu djelatnost, kod kojih se osim nekvalitetnih smanjuje i cjelokupan kreditni portfolio. Udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima za opštu potrošnju na kraju 2015. iznosio je 7,8% i bilježi smanjenje od 65 baznih poena u odnosu na isti period 2014. godine. Iako je učešće kredita stanovništvu namijenjenih za poslovnu djelatnost u ukupnim kreditima stanovništvu svega 3,3%, potrebno je istaći da je, i pored smanjenja nekvalitetnih kredita, u ovoj kategoriji i dalje najlošiji kvalitet kreditnog portfolija, a udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima za ovu namjenu na kraju 2015. godine je iznosio čak 24,6%. Loš kvalitet kreditnog portfolija, s obzirom na malo učešće ovih kredita u ukupnim kreditima stanovništvu, nije zabrinjavajući u pogledu sistemskog rizika, ali je izražen u slučaju nekoliko pojedinačnih banaka, posebno kod dvije manje banke. Kod ovih banaka se na kredite za poslovnu djelatnost odnosi 64,7%, odnosno 41,9% ukupnih kredita stanovništvu, a udio nekvalitetnih kredita iznosi 32,9%, odnosno 23,5% kredita ove namjene.

Još jedan od bitnih pokazatelja kvaliteta kreditnog portfolija je stopa defaulta (engl. default rate). Prema podacima iz CRK, stopa defaulta u 2015. godini je iznosila 1,47%²⁵ i niža je u odnosu na prethodnu godinu za 20 baznih poena, dok je broj kreditnih partija koje su preklasifikovane u nekvalitetne kredite manji za 6,6% i u 2015. godini je iznosio 7501 kreditnu partiju. Default na godišnjem i kvartalnom nivou nije moguće porediti zbog promjena u klasifikaciji koje se dešavaju unutar jedne godine.

25 Stopa defaulta je izračunata kao omjer preostalog zaduženja po kreditima stanovništvu koji su u toku jednog perioda (godine ili kvartala) preklasifikovani u nekvalitetne kredite (kategorije C, D i E) i vrijednosti ukupnog portfolija kvalitetnih kredita (kategorije A i B) iz prethodnog perioda.

Tako je jednom broju kreditnih partija koje su u toku 2015. godine dospjele u probleme sa naplatom do kraja godine vraćen status kvalitetnih kredita. Od početka 2015. najveća stopa defaulta zabilježena je u četvrtom kvartalu 2015, prema čemu se može zaključiti da su banke krajem godine izvršile reviziju klasifikacije kreditnog portfolija (grafikon 3.7).

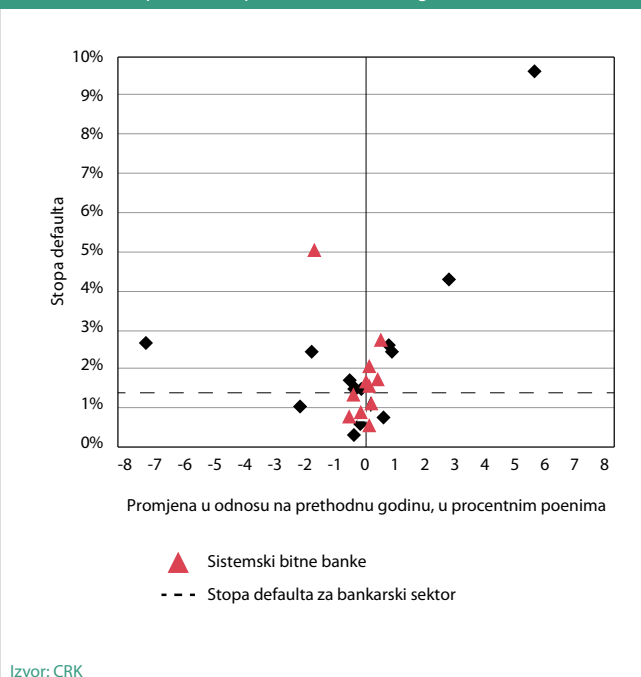
Grafikon 3.7: Kvartalna stopa defaulta

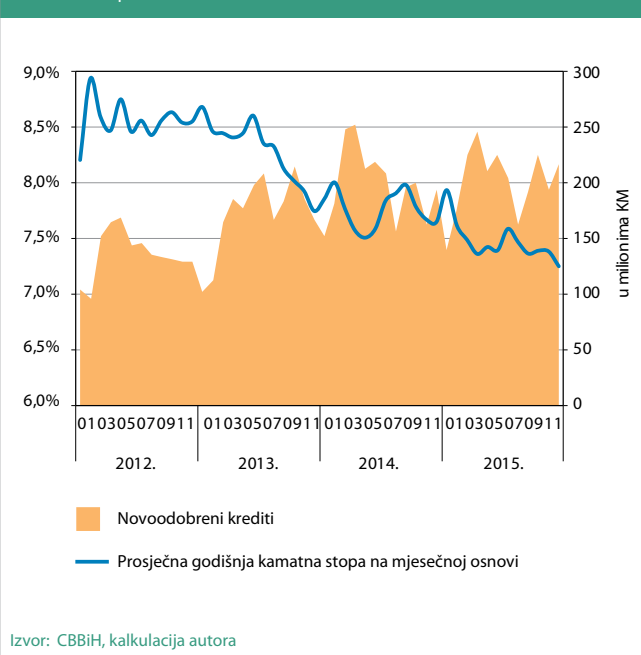
U 2015. godini stopa *defaulta* većine banaka je bila na približnom nivou kao i prethodne godine, a najveći broj banaka je imao stopu *defaulta* ispod 2% (grafikon 3.8²⁶). Banke sa većom stopom *defaulta* pretežno spadaju u grupu banaka koje određeni period imaju izrazito visoko učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima, što pokazuje da se kvalitet kreditnog portfolija u tim bankama nastavio pogoršavati i u 2015. godini. Četiri banke iz ove grupe su u 2015. zabilježile i veću stopu *defaulta* nego u prethodnoj godini.

Kao rezultat pada kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima i nastojanja da se ostvari veći tržišni udio, banke su posljednjih godina postepeno snižavale kamatne stope (grafikon 3.9). Trend pada aktivnih kamatnih stopa iz prethodnih godina nastavljen je i u 2015. godini, a povoljniji uslovi zaduživanja stanovništva doprinijeli su rastu tražnje za kreditima.

Grafikon 3.8: Stopa defaulta po bankama u 2015. godini

Grafikon 3.9: Novoodobreni krediti i prosječne ponderisane aktivne kamatne stope

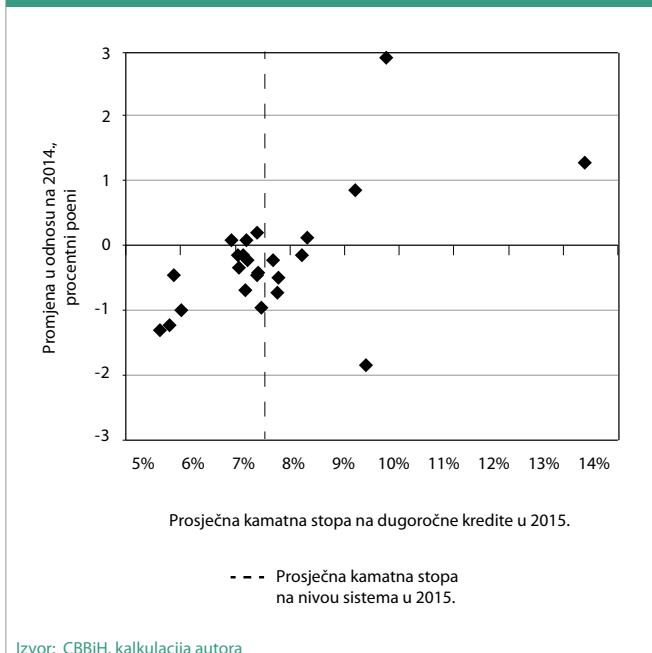

Grafikon 3.10 prikazuje visinu prosječnih ponderisanih kamatnih stopa na novoodobrene dugoročne kredite stanovništvu po bankama u toku 2015. i promjenu u odnosu na prosječnu kamatnu stopu u 2014. godini. Prosječna kamatna stopa na dugoročne kredite stanovništvu u 2015. godini po bankama se kretala u rasponu od 5,61% do 13,39%,

26 Za izračun godišnje stope defaulta po bankama korišteni podaci sa kraja 2014. i 2015. godine. Pogledati prethodnu fusnotu.

dok je na nivou bankarskog sektora prosječna kamatna stopa iznosila 7,46% i niža je za 30 baznih poena u odnosu na prosječnu kamatnu stopu u 2014. godini.

Grafikon 3.10: Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite stanovništvu odobrene u 2015.

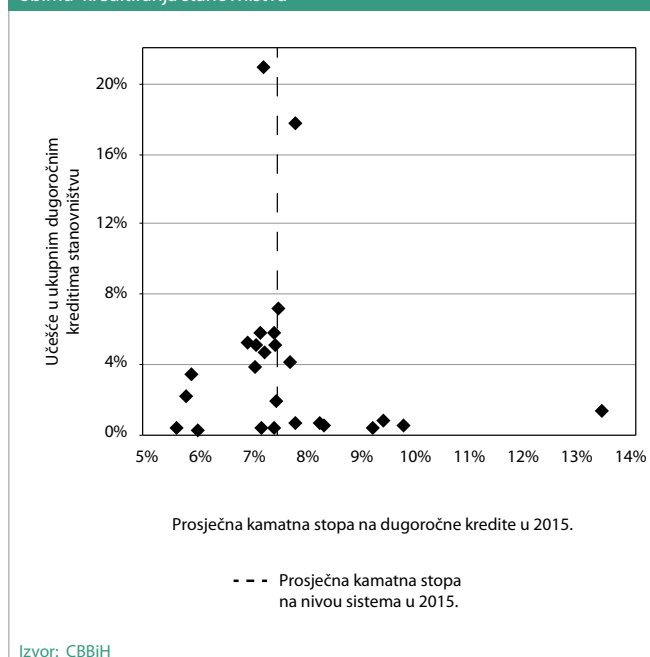
Izvor: CBBiH, kalkulacija autora

Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite u većini banaka u sistemu su smanjene u odnosu na prethodnu godinu, što je najvećim dijelom posljedica izražene konkurencije na bankarskom tržištu i slabe potražnje stanovništva za kreditima u prethodnim periodima, zbog čega se veći broj banaka opredijelio za vođenje politike nižih kamatnih stopa. Značajniji rast prosječne kamatne stope u 2015. godini je zabilježen kod tri male banke u domaćem vlasništvu, koje su vrlo vjerovatno imale otežan pristup izvorima finansiranja iz inostranstva, te su bile primorane da se više oslanjaju na domaće izvore koji su uglavnom skuplji.

Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite po bankama uglavnom se nalaze u rasponu od +/- jednog procentnog poena u odnosu na prosječnu kamatnu stopu na nivou bankarskog sektora, a veća odstupanja od pomenutog raspona su zabilježena u slučaju osam, uglavnom manjih banaka, čiji dugoročni krediti stanovništvu na kraju 2015. iznose 9,5% od ukupnih dugoročnih kredita stanovništvu u bankarskom sektoru (grafikon 3.11).

Banke koje se značajnije izdvajaju po nižem nivou kamatnih stopa od prosječne kamatne stope bankarskog sektora su u 2015. godini odobravale dugoročne kredite po nižim kamatnim stopama u odnosu na prethodnu godinu, vjerovatno u nastojanju da poboljšaju svoju konkurentsku poziciju na tržištu. U slučaju jedne manje banke koja je orijentisana na poslovanje sa preduzećima, u okviru promjena u strategiji poslovanja zabilježen je značajniji pad kamatne stope na dugoročne kredite stanovništvu.

Grafikon 3.11: Kamatne stope na novodobrene dugoročne kredite prema obimu kreditiranja stanovništva

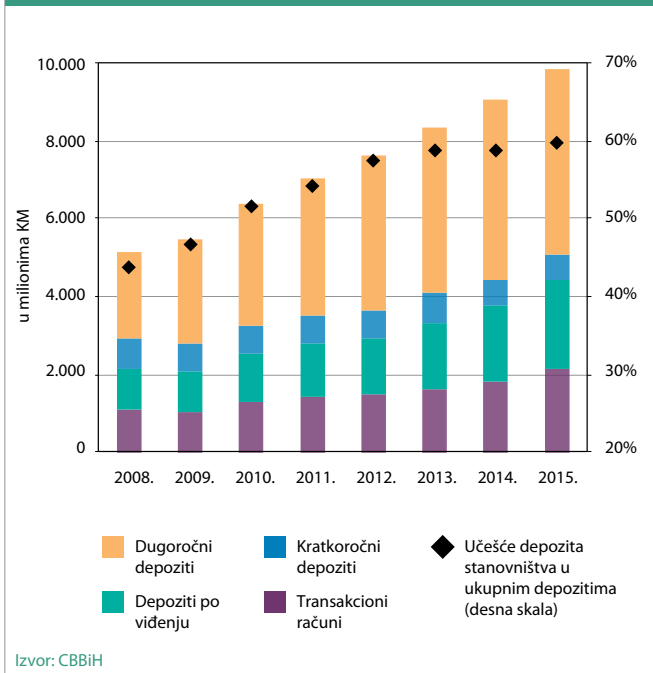

Izvor: CBBiH

I pored visoke nezaposlenosti i izostanka rasta prosječne plate u BiH, kao i trenda smanjenja pasivnih kamatnih stopa u BiH, u 2015. godini nastavljen je rast depozita stanovništva (grafikon 3.12). Prema podacima CBBiH, depoziti stanovništva su na kraju 2015. godine dosegli iznos od 9,86 milijardi KM, ostvarivši rast od 9,1% u odnosu na kraj prethodne godine. Rast depozita stanovništva od 822,7 miliona KM dao je najveći doprinos rastu ukupnih depozita u bankarskom sektoru (čak 71,2% od ukupnog porasta depozita u nominalnom iznosu se odnosi na rast depozita stanovništva), te je nastavljen trend rasta učešća depozita stanovništva u ukupnim depozitima u bankarskom sektoru.

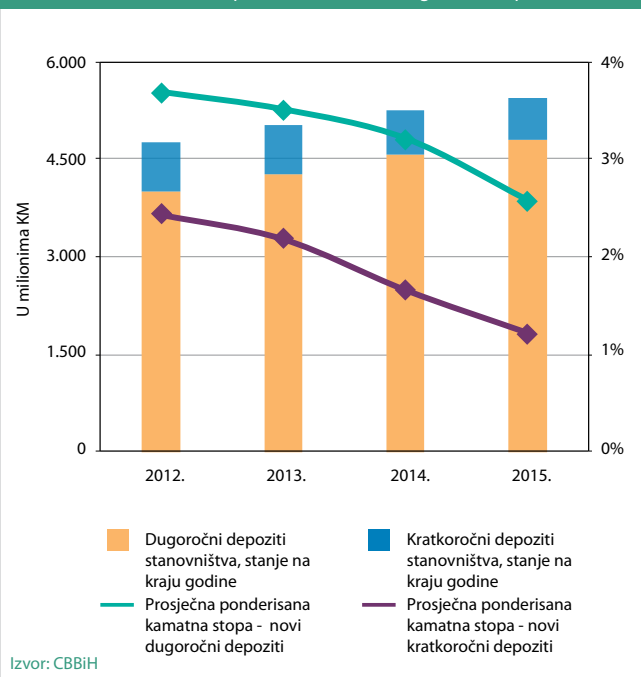
Rast depozita stanovništva se ne može tumačiti kao pokazatelj boljeg životnog standarda, već je najvećim dijelom posljedica neizvjesnosti u pogledu budućih ekonomskih prilika u zemlji, pri čemu kategorija građana sa većim primanjima prednost daje štednji u odnosu na potrošnju. Jednim dijelom depoziti stanovništva u 2015. godini su rasli i zahvaljujući isplata obveznica stare devizne štednje u toku godine u oba bh. entiteta. Istovremeno, rast depozita stanovništva je i pokazatelj povjerenja u bankarski sektor i opredjeljenja stanovništva za tradicionalni i sigurniji vid štednje, naspram ulaganja u vrijednosne papire i ostalih oblika štednje koji se i dalje percipiraju rizičnijim. Bitno je istaći da u strukturi depozita stanovništva dominiraju dugoročni depoziti, koji su u 2015. godini rasli po stopi od 4,8%, dok je najveći rast zabilježen u segmentu depozita po viđenju (18,6%).

Grafikon 3.12: Depoziti stanovništva

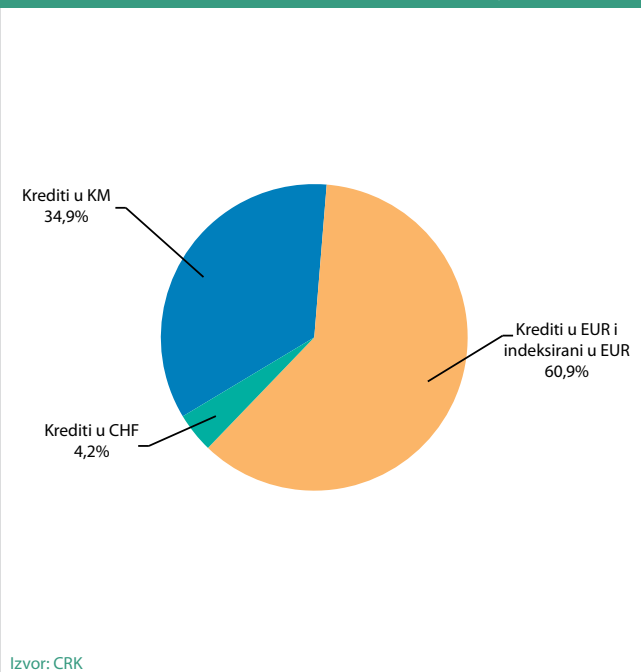
Pod uticajem niskih kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima, banke su u 2015. godini nastavile smanjivati pasivne kamatne stope. Prosječne ponderisane kamatne stope na depozite stanovništva sa dogovorenim dospjećem su niže za 59 baznih poena u odnosu na 2014. godinu, dok su prosječne ponderisane kamatne stope na dugoročne i kratkoročne depozite stanovništva niže za 63, odnosno za 44 bazna poena (grafikon 3.13).

Grafikon 3.13: Kamatne stope na kratkoročne i dugoročne depozite

Krediti stanovništvu u stranim valutama i sa valutnom klauzulom su činili 65,1% ukupnih kredita stanovništvu, od čega se najveći dio odnosi na kredite indeksirane ili odobrene u euru. Zaduženost stanovništva po kreditima indeksiranim u CHF na kraju 2015. je iznosila 4,2% ukupne zaduženosti po kreditima stanovništvu, što je za 40 baznih poena manje u odnosu na kraj prethodne godine (grafikon 3.14).

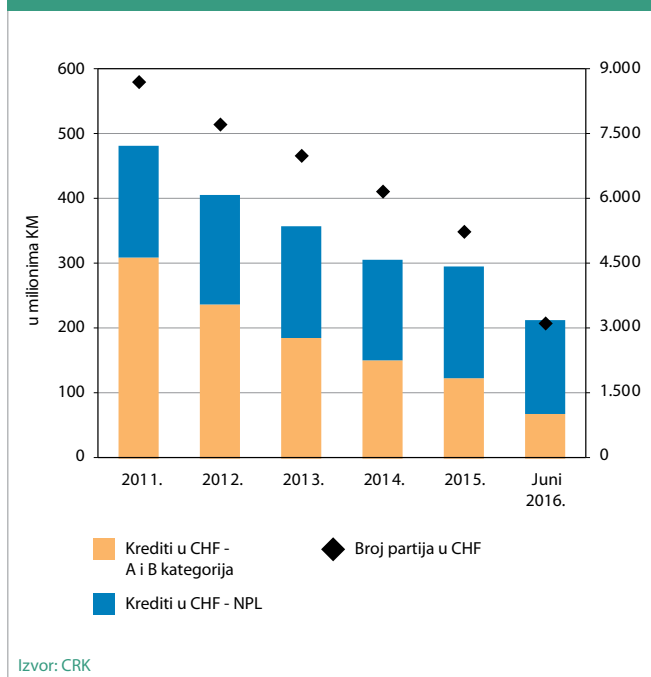
Grafikon 3.14: Valutna struktura kredita stanovništvu na kraju 2015.

Trend smanjenja zaduženosti stanovništva po kreditima indeksiranim u CHF valuti posljedica je otplate, reprograma ili konverzije kredita u drugu valutu, kao i prestanka plasiranja novih kredita u CHF od 2013. godine, a cjelokupan iznos postojećih potraživanja u CHF valuti se odnosi na kredite odobrene od strane dvije banke. Iako je broj kreditnih partija stanovništva u CHF na kraju 2015. godine bio manji za 15,2% u odnosu na prethodnu godinu, iznos preostalog zaduženja stanovništva u CHF valuti izražen u KM nije se znatnije smanjio uslijed aprecijacije CHF u 2015. godini, nakon odluke SNB da napusti politiku održavanja fiksnog kursa CHF, i bio je niži za svega 3,8% u odnosu na kraj 2014.

Iako je prema podacima iz CRK na kraju 2015. godine, broj odobrenih partija kredita stanovništvu u CHF valuti činio svega 0,7% ukupno odobrenih partija kredita stanovništvu, otplate kredita u CHF predstavljala je veliko opterećenje za domaćinstva koja imaju zaduženje u ovoj valuti, a kvalitet kreditnog portfolija se konstantno pogoršavao²⁷. Problem otplate kredita u CHF ponovo je aktualiziran i pojačan sredinom januara 2015. nakon aprecijacije CHF u odnosu na euro, koja je doprinijela daljnjem pogoršanju kvaliteta kreditnog portfolija u CHF valuti. U toku 2015. godine udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima u CHF porastao je za 7,5 procentnih poena i na kraju godine je iznosio 57,9%. U martu 2016. korisnicima kredita u CHF je ponuđena opcija restrukturiranja kreditnih zaduženja na način da se izvrši konverzija kredita sa valutnom klauzulom u CHF u kredite sa valutnom klauzulom u EUR pod određenim povoljnijim uslovima od otplate po važećem kursu²⁸. Veliki broj korisnika kredita je prihvatio ponuđenu mogućnost, tako da je zaključno sa krajem prvog polugodišta 2016. broj kreditnih partija sa valutnom klauzulom u CHF smanjen za 40,7%, dok je preostalo zaduženje po ovim kreditima smanjeno za 28% (grafikon 3.15). Proces konverzije kredita sa valutnom klauzulom u CHF nastavljen je i u drugoj polovini 2016. godine.

Grafikon 3.15: Zaduzenost stanovništva u CHF valuti

U odnosu na decembar 2014. zaduženost stanovništva po kreditima u KM je porasla za 10,2%, dok je zaduženost po kreditima u EUR i sa valutnom klauzulom u EUR zabilježila nešto skromniji rast (3,5%). Posmatrajući ročnu strukturu, kreditni rast je zabilježen u svim kategorijama dugoročnih kredita stanovništvu, dok je preostala vrijednost duga po kreditima ročnosti do jedne godine zabilježila blago smanjenje. Najveći dio potraživanja od stanovništva se odnosi na kredite ugovorene ročnosti preko 10 godina, a zatim na kredite s ročnošću između 5 i 10 godina. Upravo u ovim kategorijama kredita stanovništvu u prethodnim godinama je evidentiran i najveći kreditni rast, dok je u 2015. godini najveći kreditni rast u odnosu na prethodnu godinu zabilježen u kategoriji kredita ugovorene ročnosti od tri do pet godina (7,7%), pri čemu su u ovoj kategoriji ročnosti rast zabilježili krediti odobreni u KM, dok je preostalo zaduženje po kreditima odobrenim ili indeksiranim u EUR manje u odnosu na prethodnu godinu. Nešto slabiji rast kredita sa ročnošću preko 10 godina u odnosu na prethodne godine mogao bi se dovesti u vezu sa smanjenjem kredita stambene namjene, ali i sa trendom smanjenja stranih, većinom dugoročnih izvora finansiranja.

27 U posljednjih pet godina udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima u CHF se povećao za 22,1 procentnih poena.

28 Ponuda se odnosila na konverziju kredita prema kursu na dan zaključivanja aneksa ugovora, a preostali dug bi se restrukturirao uz fiksnu nominalnu kamatnu stopu od 5,99% i umanjenje za 30%.

Tabela 3.3: Krediti stanovništvu, ročna i valutna struktura

	Ostatak duga i dospjela nenaplaćena glavnica, u hiljadama KM							
Ročnost	Kredit u stranoj valuti i krediti s valutnom klauzulom						UKUPNO	
	KM		EUR		CHF			
	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
do 1 godine	73.024	71.969	4.717	5.751	0	0	77.740	77.720
1 - 3 godine	160.304	176.856	163.681	163.029	9.710	12.775	333.695	352.660
3 - 5 godina	271.325	304.199	456.920	449.884	16.534	48.298	744.779	802.381
5 - 10 godina	827.478	911.569	1.643.190	1.707.410	39.112	72.150	2.509.780	2.691.128
preko 10 godina	889.023	982.676	1.854.882	1.943.134	241.229	161.626	2.985.134	3.087.436
UKUPNO	2.221.154	2.447.268	4.123.389	4.269.209	306.586	294.849	6.651.128	7.011.326

Izvor: CRK

4. Preduzeća

Oporavak ekonomske aktivnosti u zemlji nije bio dovoljan da u većoj mjeri umanju nivo kreditnog rizika prisutan u sektoru nefinansijskih preduzeća, te je jedno od osnovnih obilježja ovog sektora i dalje visok udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima. Uslijed jačanja inostrane tražnje i poboljšanja izvozne aktivnosti domaćih privrednih subjekata, kao i oporavka industrijske proizvodnje u zemlji, prisutne su naznake pozitivnih kretanja u kreditnoj aktivnosti ovog sektora. Ipak, dugotrajan period stagnacije ekonomske aktivnosti u zemlji, odsustvo značajnijeg investicionog ciklusa i slaba domaća potražnja, sprečavaju snažniju kreditnu ekspanziju u sektoru nefinansijskih preduzeća. S aspekta troškova finansiranja, 2015. godina bila je povoljna za korporativni sektor, budući da je trend snižavanja kamatnih stopa na domaćem bankarskom tržištu nastavljen i u ovoj godini.

Bazni metali i proizvodi od baznih metala i dalje predstavljaju najznačajniju grupu izvoznih proizvoda u BiH. Najveća nominalna vrijednost izvoza ostvarena je u ovoj grupi proizvoda, a njihov izvoz čini gotovo petinu ukupnog izvoza u 2015. godini. U odnosu na 2014. zabilježeno je smanjenje od 5,6% u nominalnoj vrijednosti izvoza što je uzrokovano manjim izvozom u grupi proizvoda *Željezo i čelik*. Pad izvoza u ovoj grupi proizvoda posljedica je manje izvezeno količine, ali i nepovoljnih cjenovnih kretanja kod ove grupe proizvoda. Proizvodnja željeza i čelika na globalnom nivou je usporena uslijed pada potražnje za ovom grupom proizvoda, što se negativno odrazilo i na proizvodnju i izvoz iz BiH. Osim toga, cijene ovih metala bile su pod pritiskom smanjenja tijekom čitave 2015, te je negativan cjenovni efekt ubrzao pad vrijednosti izvoza ove grupe proizvoda. U slučaju aluminija i proizvoda od aluminija, također je zabilježen pad nominalne vrijednosti izvoza uslijed smanjenja potražnje za ovom kategorijom proizvoda. Navedena kretanja u kategoriji baznih metala uticala su da bazni metali izgube status kategorije sa najvećim suficitom u robnoj razmjeni BiH. Već drugu godinu zaredom najveće smanjenje izvoza u nominalnoj vrijednosti u grupi glavnih izvoznih proizvoda zabilježeno je kod mineralnih goriva. Pad vrijednosti izvoza posljedica je manje izvezeno količine i negativnih cjenovnih kretanja, pri čemu je veći uticaj imao efekat obima. Kretanje izvoza ove kategorije proizvoda pod značajnim je uticajem kretanja na tržištu električne energije čija je proizvodnja u 2015. niža za 2,4%, dok je realizovani izvoz manji za 7,94% u odnosu na prethodnu godinu. Iako je ranijih godina električna energija bila jedna od ključnih determinanti rasta izvoza, u posljednje dvije godine njeno učešće u vanjskotrgovinskoj razmjeni zemlje slabi. Drvena industrija u BiH u posljednjih nekoliko godina bilježi konstantan rast proizvodnje i izvoza

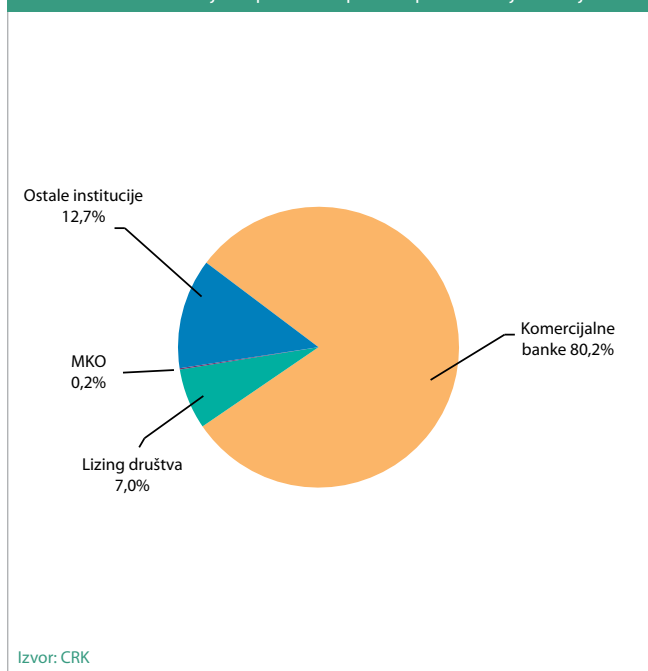
i jedna je od grana privrede koja ostvaruje značajan suficit u međunarodnoj razmjeni. U kategoriji *Drvo i proizvodi od drveta* i u 2015. zabilježeno je povećanje nominalne vrijednosti izvoza koja je prije svega rezultat povoljnih cjenovnih efekata. Takođe, pozitivni trendovi u rastu izvoza nastavljeni su i u grupi *Razni proizvodi (Namještaj; nosači madraca; oprema za krevete i slični proizvodi; svjetiljke i druga rasvjetna tijela koja nisu spomenuta niti uključena na drugom mjestu; svijetleći znakovi, osvijetljene pločice sa natpisom; montažne zgrade)* gdje je i pored negativnog uticaja cijena izvoz rastao po stopi od 6%, pa je povećanje izvoza isključivo posljedica povećanja izvezeno količine. U slučaju proizvoda koji spadaju u grupu *Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi*; njihovi dijelovi povećanje izvoza isključivo je posljedica povećane količine izvezeno robe, dok je cjenovni efekat imao negativan doprinos rastu vrijednosti izvoza. Kod proizvoda iz kategorije *Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode* povećanje izvoza rezultat je prvenstveno povećanja količine, mada su i cjenovna kretanja djelimično doprinijela povećanju vrijednosti izvoza kod ove kategorije. Izvoz obje grupe proizvoda se u najvećoj mjeri oslanja na oporavak automobilske industrije na globalnom nivou, a kretanje izvoza i proizvodnja u posljednjih nekoliko godina upućuje na sve veću konkurentnost domaćih proizvođača u ove dvije oblasti. Najznačajniji rast nominalne vrijednosti izvoza u 2015. zabilježen je u kategoriji proizvoda hemijske i srodnih industrija, gdje je snažna ekspanzija izvoza rezultat povoljnih cjenovnih kretanja i povećanja izvoznih količina (vidjeti tabelu A7 u Statističkom dodatku).

Vrijednost uvoza u 2015. iznosila je 15,8 milijardi KM i manja je za 347,5 miliona KM u odnosu na prethodnu godinu, što na godišnjem nivou predstavlja pad vrijednosti uvoza od 2,1%. Kretanja na strani uvoza u najvećoj mjeri su determinisana kretanjima cijena na svjetskom tržištu odnosno deflatornim pritiscima koji su obilježili 2015. godinu. Konstantan pad cijena nafte na svjetskom tržištu tokom 2015. u značajnoj se mjeri reflektirao i na ukupnu ostvarenu vrijednost uvoza u BiH, budući da je u grupi proizvoda mineralnog porijekla zabilježen pad nominalne vrijednosti uvoza od 22,1%. Ovo je u potpunosti posljedica cjenovnog efekta i niže cijene nafte, budući da je uvezena količina ovih proizvoda gotovo na istom nivou kao i prethodne godine. U grupi glavnih uvoznih proizvoda, negativna stopa rasta registrovana je i kod uvoza *Mašina, aparata i mehanički uređaja, kotlova; njihovih dijelova* gdje je smanjenje uvoza rezultat niže uvozne tražnje odnosno visoke baze iz prethodnog perioda.

Vrijednost uvoza prehrambenih proizvoda nije se značajnije promijenila u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu su deflatorni pritisci na tržištu hrane imali negativan doprinos kretanju uvoza u ovoj grupi. S druge strane, rast uvezene količine imao je pozitivan doprinos kretanju uvoza u ovoj grupi proizvoda. Uvoz baznih metala i proizvoda od baznih metala bilježi rast uslijed veće potražnje i uvezene količine, pri čemu su niže cijene ovih proizvoda ograničile veći rast nominalne vrijednosti uvoza (tabela A7 u Statističkom dodatku).

Ukupna potraživanja svih grupa finansijskih posrednika²⁹ od sektora nefinansijskih preduzeća, prema podacima iz CRK-a, na kraju 2015. godine iznosila su 11,07 milijardi KM. Bankarski sektor i dalje ima najveće učešće u ukupnim potraživanjima od nefinansijskih preduzeća. Ukupan dug ovog sektora prema bankama u BiH iznosi 9,45 milijardi KM odnosno 80,2% duga prema svim grupama finansijskih posrednika u BiH. U grupi nebankarskih finansijskih posrednika najveće je učešće lizing kompanija i ostalih nebankarskih finansijskih institucija. Učešće mikrokreditnih organizacija (MKO) u ukupnom dugu sektora nefinansijskih preduzeća prema finansijskim posrednicima u BiH gotovo je zanemarivo (grafikon 4.1).

Grafikon 4.1: Potraživanja od preduzeća prema tipu zaduženja na kraju 2015.

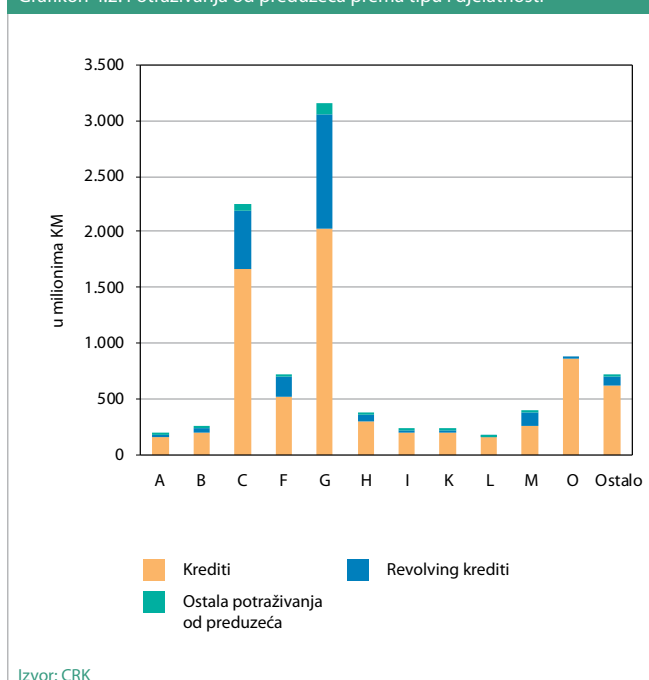

Finansiranje putem dužničkih ili vlasničkih vrijednosnih papira i dalje je zanemarivo (pogledati poglavlje o nebankarskim finansijskim institucijama), te se može zaključiti da kreditiranje putem banaka predstavlja osnovni izvor finansiranja sektora nefinansijskih preduzeća u BiH. Blagi oporavak

ekonomske aktivnosti i rast BDP-a u 2015. rezultirao je i umjerenim oporavkom kreditne aktivnosti u sektoru nefinansijskih preduzeća, te su ukupna potraživanja bankarskog sektora, prema podacima iz CRK, na kraju 2015. veća za 2,6%.

Klasični i revolving krediti i dalje predstavljaju najznačajniji vid finansiranja nefinansijskih preduzeća i u strukturi ukupnih bankarskih potraživanja imaju dominantno učešće. Potraživanja po osnovu garancija, akreditiva i faktoringa iz godine u godinu se smanjuju, što upućuje da slabi potreba za ovakvim vidom finansiranja, te čine zanemariv dio ukupnih potraživanja i nemaju sistemsku važnost (grafikon 4.2).

Grafikon 4.2: Potraživanja od preduzeća prema tipu i djelatnosti

A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
 B - Vađenje ruda i kamena
 C - Prerađivačka industrija
 F - Građevinarstvo
 G - Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala
 H - Prevoz i skladištenje
 I - Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)
 K - Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
 L - Poslovanje nekretninama
 M - Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
 O - Javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje
 Ostalo:
 D - Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija
 E - Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša
 J - Informacije i komunikacije
 N - Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti
 P - Obrazovanje
 Q - Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite
 R - Umjetnost, zabava i rekreacija
 S - Ostale uslužne djelatnosti

29 Finansijski posrednici obuhvataju banke, kompanije za lizing, mikrokreditne organizacije i društva za upravljanje potraživanjima

Ukupna zaduženost nefinansijskih preduzeća prema svim grupama finansijskih posrednika mjerena udjelom u BDP-u iznosi 39,2% i u odnosu na prethodnu godinu nije se značajnije promijenila. Posmatrajući ukupna potraživanja bankarskog sektora iz perspektive sektorske zaduženosti, najveći doprinos rastu ukupnih potraživanja dolazi od preduzeća koja su registrirana u djelatnostima C (Prerađivačka industrija), B (Vađenje ruda i kamena), G (Trgovina na veliko i malo), O (Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje), D (Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija), I (Djelatnost pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane). U većini ovih djelatnosti zabilježen je i rast bruto dodane vrijednosti u 2015. godini. S druge strane, najveći negativan doprinos rastu ukupnih potraživanja dolazi od sektora koji u najvećoj mjeri zavise od domaće potražnje, te se može zaključiti da slaba domaća potražnja i dalje predstavlja ograničavajući faktor snažnijem oporavku kreditne aktivnosti u korporativnom sektoru. Izloženost bankarskog sektora i dalje je najveća prema preduzećima iz prerađivačke industrije i trgovine, djelatnostima sa najvećim učešćem u generisanju bruto dodane vrijednosti. U odnosu na prethodnu godinu, učešće ove dvije djelatnosti u ukupnim potraživanjima banaka je dodatno povećano i na kraju 2015. godine čini nešto više od 57% svih potraživanja bankarskog sektora u BiH. Ovako značajna izloženost bankarskog sektora prema ove dvije djelatnosti čini ga ranjivijim u slučaju makroekonomske nestabilnosti, te povećava rizik od potencijalnih gubitaka i smanjuje sposobnost banaka da adekvatno apsorbuju mogući gubitak.

Klasični krediti čine najveći dio ukupnih potraživanja u svim djelatnostima, te kretanje zaduženosti preduzeća po osnovu klasičnih kredita u najvećoj mjeri odražava i stanje ukupnih potraživanja u sektoru nefinansijskih preduzeća (tabela A4 u Statističkom dodatku). Samo u dvije djelatnosti (Djelatnost G i djelatnost M) učešće klasičnih kredita u ukupnim potraživanjima je niže od 70%, pa se može zaključiti da se ove dvije djelatnosti u svom poslovanju relativno više oslanjaju na druge tipove finansiranja poput, revolving kredita. Najveći doprinos rastu zaduženosti po osnovu klasičnih kredita imali su krediti odobreni djelatnostima C (Prerađivačka industrija), O (Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje), B (Vađenje ruda i kamena), G (Trgovina na veliko i malo), I (djelatnost pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane). Rast obima proizvodnje u sektoru rudarstva (djelatnost B) praćen je i povećanjem obima finansiranja od strane bankarskog sektora u BiH putem klasičnih i revolving kredita. Povećanje zaduženosti po osnovu klasičnih kredita, koji su po pravilu dugoročnog karaktera, u djelatnosti B, ukazuje na

veću investicijsku aktivnost u sektoru rudarstva. Budući da je prerađivačka industrija upravo jedan od glavnih generatora rasta tokom protekle godine, razumljivo je da je i bankarski sektor prepoznao bonitet tih klijenata pa je u okviru ove djelatnosti evidentirano najznačajnije povećanje zaduženosti po osnovu klasičnih kredita. Pad zaduženosti po osnovu klasičnih kredita zabilježen je u djelatnostima K (Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja), L (Poslovanje nekretninama), M (Stručne, naučne i tehničke djelatnosti), A (Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov), odnosno u djelatnostima koje u najvećoj mjeri zavise od domaće potražnje. Osim toga, pad zaduženosti u djelatnosti A po osnovu klasičnih, ali i revolving kredita vrlo vjerovatno je i posljedica odgođene materijalizacije kreditnog rizika izazvanog negativnim efektima poplava iz 2014. godine. U djelatnosti L (Poslovanje nekretninama), pad zaduženosti po osnovu klasičnih kredita dijelom je supstituiran većom zaduženošću po osnovu revolving kredita.

Iskorišteni iznos po osnovu revolving kredita u 2015. godini nije se značajnije promijenio u odnosu na prethodnu godinu, što implicira da sektor nefinansijskih preduzeća nije imao dodatnih potreba za korištenjem ovih izvora prilikom održavanja likvidnosti (tabela A4 u Statističkom dodatku). Najveći iskorišteni iznos, odnosno najveće učešće duga po osnovu revolving kredita ima djelatnost G (Trgovina na veliko i malo), što je i razumljivo imajući u vidu potrebe ovog sektora za finansiranjem obrtnih sredstava kao i njegovo učešće u generisanju bruto dodane vrijednosti. Slično kao i prethodne godine, pad obima industrijske proizvodnje u djelatnosti D (Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija) nije uticao na niži obim finansijske podrške, te je i u 2015. godini zabilježen rast ostatka duga po klasičnim i revolving kreditima u ovoj djelatnosti. Razlog tome treba tražiti u činjenici da su u ovoj djelatnosti, uz nizak nivo nekvalitetnih kredita, uglavnom prisutna velika preduzeća koja u principu imaju zadovoljavajuće pokazatelje poslovanja i mogu ponuditi adekvatne kolaterale, što utiče na povjerenje bankarskog sektora i spremnost da im se osigura kreditna podrška bez obzira na povremene oscilacije u nivou privredne aktivnosti. Uz povećanje finansiranja putem klasičnih kredita, banke su u 2015. nastavile povećavati izloženost prema preduzećima iz sektora rudarstva i putem revolving kredita. Iako je u djelatnosti A (poljoprivreda, šumarstvo i ribolov), zabilježen rast bruto dodane vrijednosti, odobreni i iskorišteni iznos duga manji je nego u prethodnoj godini, što je možda posljedica akumulacije kreditnog rizika u ovoj djelatnosti. Značajniji obim finansiranja putem revolving kredita prisutan je još i u djelatnostima C (Prerađivačka industrija),

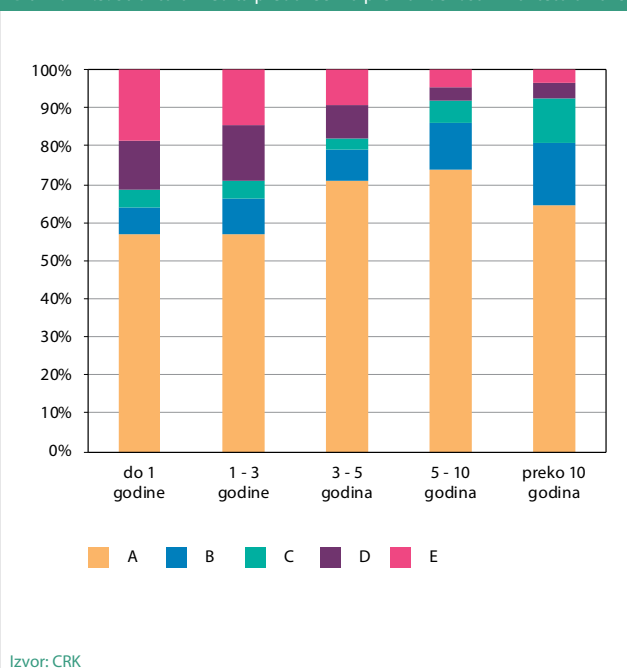
F (Građevinarstvo) i M (Stručne, naučne i tehničke djelatnosti). Rast duga po revolving kreditima (kao i klasičnim) u djelatnosti C, skoro je identičan ostvarenoj stopi rasta industrijske proizvodnje u toj djelatnosti. Pad indeksa proizvodnje u građevinarstvu u BiH od 25% u 2015. praćen je i padom odobrenog i iskorištenog iznosa po revolving kreditima u ovoj djelatnosti i gotovo nepromijenjenim iznosom duga po klasičnim kreditima. Pozitivna je činjenica da se ovakva kretanja u građevinarstvu nisu negativno odrazila na nivo nekvalitetnih kredita.

Osim kod banaka na domaćem tržištu, jedan broj privrednih subjekata ima mogućnost zaduženja i na inostranom tržištu. Prema podacima CBBiH, zaduženost privrednih subjekata u BiH, uključujući i djelatnost finansijskog posredovanja, prema inostranstvu na kraju 2015. godine iznosila je 7,85 milijardi KM. Ukoliko se isključi djelatnost finansijskog posredovanja i poslovanja nekretninama (koja uključuje specijalizovane privredne subjekte za upravljanje potraživanjima), zaduženost privrednih subjekata iznosi 4,2 milijardi KM i u odnosu na prethodnu godinu nije se značajnije promijenila. Detaljan pregled nevladinog vanjskog duga prema NACE 2 klasifikaciji djelatnosti dužnika dat je u tabeli A6. u Statističkom dodatku.³⁰

Iznos odobrenih klasičnih kredita u 2015. manji je za 18,1 milion KM (0,5%), pri čemu je u toku godine odobreno 1,88 milijardi KM dugoročnih i 1,46 milijardi KM kratkoročnih kredita. Iznos odobrenih dugoročnih kredita u 2015. veći je za 4,2% dok su odobreni kratkoročni krediti manji za 6%. Niži nivo odobrenih klasičnih kredita djelimično se može objasniti činjenicom da je u 2015. godini 26 banaka imalo dozvolu za rad, odnosno jedna manje u odnosu na prethodnu godinu, te da je u toku godine u još jednu banku uvedena privremena uprava. Budući da je pad odobrenih kredita uzrokovao smanjenjem nivoa kratkoročnog kreditiranja, vjerovatno se čini da je za klijente ove dvije banke izostala podrška ostalih banaka u sistemu. Pored toga, obje banke su imale visok udio nekvalitetnih kredita u korporativnom segmentu, što znači da je bonitet njihovih klijenata bio upitan, te je vrlo vjerovatno da ostale banke u sistemu nisu bile spremne osigurati kreditnu podršku toj grupi pravnih subjekata. Osim toga, kamatne stope po kojima su ove dvije banke odobravale kredite bile su među većim u sistemu, što dodatno potvrđuje prethodno iznijetu tezu da klijenti ovih banaka nisu bili u mogućnosti osigurati kreditnu podršku kod ostalih banaka u sistemu.

Prema podacima iz CRK-a u 2015. godini došlo je do smanjenja ostatka duga po klasičnim kreditima s ugovorenim ročnošću preko deset godina, dok je u svim ostalim kategorijama ročnosti u odnosu na prethodnu godinu zabilježeno povećanje ostatka duga. Najveće povećanje zabilježeno je u grupi kredita sa ugovorenim ročnošću od tri do pet godina, a zatim i u grupi kredita sa ugovorenim ročnošću do jedne godine. U ročnoj strukturi kredita i dalje dominiraju krediti sa ugovorenim ročnošću od pet do deset godina. Njihovo učešće u klasičnim kreditima iznosi 39,85% i nije se promijenilo u odnosu na prethodnu godinu. Učešće kredita sa ugovorenim ročnošću preko deset godina u ukupnim klasičnim kreditima manje je za 9,3% u odnosu na prethodnu godinu. Manji iznos ostatka duga po ovim kreditima ukazuje da se odobravanje kredita privrednim subjektima sa ročnošću preko deset godina odvija slabijim intenzitetom u odnosu na prethodne periode, što može biti posljedica procesa razduživanja banaka u proteklih nekoliko godina i smanjenja stranih izvora finansiranja koji su po svojoj ročnosti uglavnom dugoročnog karaktera, odnosno jačeg oslanjanja banaka na lokalne izvore koji u principu u pogledu ročnosti imaju kraći rok do dospeljeća. Osim toga i neizvjesnost koja je prisutna na lokalnom tržištu ograničava privredne subjekte i banke da ulaze u investicije s ovako dugim rokom.

Grafikon 4.3: Struktura kredita preduzećima prema ročnosti i kvalitetu u 2015.

³⁰ Podaci su rezultat anketnog istraživanja o stranim ulaganjima koje CBBiH provodi redovno na kvartalnoj i godišnjoj osnovi. Ovi podaci obuhvataju samo one poslovne subjekte za koje CBBiH raspolaže informacijom da imaju iznos direktnog stranog ulaganja veći od 100.000 KM i mikrokreditne organizacije u BiH.

Valutni rizik u korporativnom sektoru u okolnostima valutnog odbora nije izražen budući da je više od 99% kredita, prema podacima iz CRK-a, odobreno u domicilnoj i valuti eurozone prema kojoj je uspostavljen fiksni devizni kurs. Takođe i najznačajniji vanjskotrgovinski partneri korporativnog sektora u BiH su zemlje EU i eurozone te bi i eventualna korekcija deviznog kursa imala ograničene efekte po finansijsku stabilnost. U kategoriji ročnosti do jedne godine, najveće učešće imaju krediti odobreni u domicilnoj valuti, dok u svim ostalim kategorijama ugovorene ročnosti dominiraju krediti odobreni odnosno indeksirani prema euru. U 2015. ostatak duga po kreditima odobrenim ili vezanim za CHF valutu imao je zanemariv udio (manje od 0,5%) u ukupnom dugu preduzeća po klasičnim kreditima, zbog čega ni aprecijacija CHF-a nije predstavljala ozbiljan problem po stabilnost finansijskog sektora odnosno bankarskog sistema kao u nekim drugim zemljama niti značajan izvor rizika u korporativnom sektoru.

Tabela 4.1 : Krediti preduzećima, ročna i valutna struktura ostatka duga

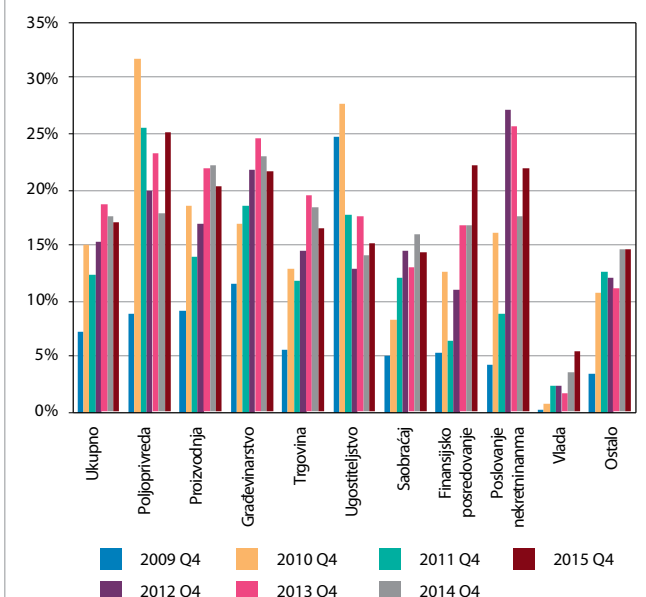
Ročnost	u hiljadama KM					
	Ostatak duga i dospjela nenaplaćena glavnica					
	Kreditni u stranjoj valuti i krediti s valutnom klauzulom					UKUPNO
	KM	EUR	CHF	USD	KWD	
do 1 godine	505.877	265.372	0	12.693	0	783.942
1 - 3 godine	455.597	456.003	0	10.715	4.819	927.134
3 - 5 godina	413.496	852.492	778	0	580	1.267.346
5 - 10 godina	566.879	2.260.169	355	340	3.363	2.831.107
preko 10 godina	373.261	898.428	28.985	1.347	160	1.302.181
UKUPNO	2.315.110	4.732.464	30.117	25.095	8.923	7.111.710

Izvor: CRK

Sektor nefinansijskih preduzeća i dalje je opterećen visokim nivoom nekvalitetnih kredita. Iako je u 2015. godini zabilježeno smanjenje nekvalitetnih kredita u nominalnom iznosu, kao i smanjenje njihovog učešća u ukupnim kreditima nefinansijskim preduzećima, kreditni rizik u ovom sektoru nije zanemariv. Prema podacima entitetskih agencija za bankarstvo, učešće nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima ovom sektoru na kraju 2015. godine iznosi 17,2%, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja smanjenje od 43 bazna poena (grafikon 4.4). Međutim, neto odliv nekvalitetnih kredita u korporativnom sektoru u 2015. godini iznosi zanemarivih 4,1 miliona KM, te je smanjenje procentualnog učešća nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima u najvećoj mjeri rezultat dinamičnijeg rasta ukupnih kredita u ovom sektoru, a ne poboljšanja makroekonomskih pokazatelja koji

utiču na njihovo kretanje. Pozitivni pomaci u makroekonomskom okruženju i blagi oporavak ekonomske aktivnosti nisu dovoljni da bi se riješili nagomilani problemi u sektoru nefinansijskih preduzeća u pogledu redovne otplate duga, te kreditni rizik u korporativnom sektoru sveo na prihvatljiv nivo. Posmatrajući kvalitet kreditnog portfolija po djelatnostima, ohrabruje činjenica da je smanjenje nekvalitetnih kredita i u apsolutnom i procentualnom iznosu zabilježeno u onim djelatnostima koje u najvećem iznosu učestvuju u generisanju bruto dodane vrijednosti, poput djelatnosti C (Prerađivačka industrija) i D (Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija), te u djelatnostima koje u najvećoj mjeri zavise od domaće potražnje, kao što je djelatnost građevinarstva. U djelatnosti *Prerađivačke industrije* zabilježeno je smanjenje nekvalitetnih kredita u vrijednosti od 14,3 miliona KM, što može ukazivati da se preduzeća iz ove djelatnosti uspješno oporavljaju od negativnih efekata uzrokovanih poplavama iz 2014. godine. Posebno značajno smanjenje nekvalitetnih kredita u 2015. godini u iznosu od 41 milion KM registrirano je u djelatnosti *Trgovina*. S druge strane, u djelatnosti *Poljoprivreda* došlo je do pogoršanja kvalitete kreditnog portfolija u apsolutnom iznosu od 13,8 miliona KM, što je najvjerovatnije posljedica odgođene materijalizacije kreditnog rizika uslijed šteta uzrokovanih poplavama iz 2014, a na što je već upozoravano u prethodnom Izvještaju o finansijskoj stabilnosti. Značajno povećanje nekvalitetnih kredita zabilježeno je i u djelatnostima *Finansijsko posredovanje*.

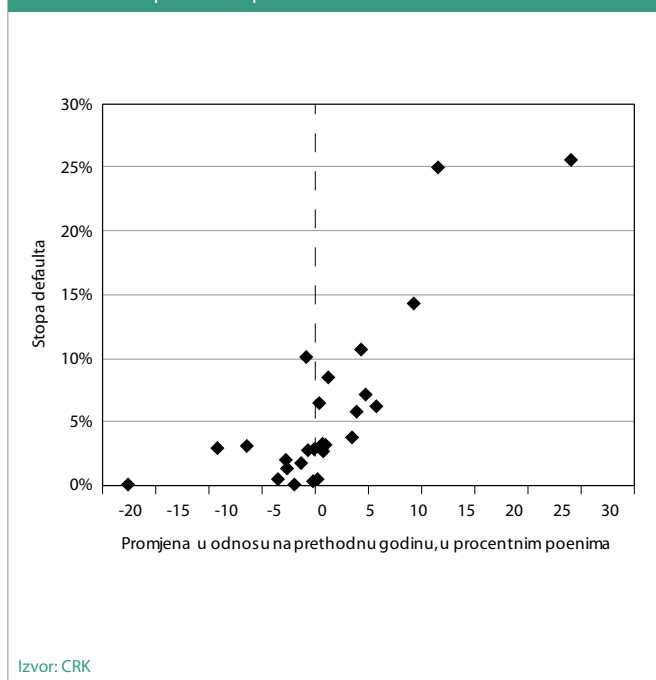
Grafikon 4.4: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima preduzeća, po djelatnostima

Izvor: FBA i ABRS

Na i dalje visok nivo kreditnog rizika u sektoru nefinansijskih preduzeća, ukazuje i stopa defaulta koja je u 2015. godini iznosila 4,53% i za 45 baznih poena je veća u odnosu na 2014. godinu. Iako je problem nekvalitetnih kredita u sektoru nefinansijskih preduzeća sistemske prirode, materijalizacija kreditnog rizika posebno snažno se ispoljava kod nekoliko banaka. U većini slučajeva radi se o bankama koje su u periodima kreditne ekspanzije imale lošu politiku upravljanja kreditnim rizicima, pri čemu su neke od njih i nakon izbijanja krize zadržale neadekvatnu procjenu kreditnog boniteta klijenata. U pogledu sistemski važnih banaka, većina ima stopu defaulta ispod zabilježene godišnje stope na nivou sistema, dok je u slučaju tri sistemski važne banke stopa defaulta na većem nivou od prosječne. U jednom slučaju radi se o banci koja ima vrlo konzervativan pristup prilikom kategorizacije kreditnog portfolija, a u druga dva, o bankama koje su ranije pomenute u smislu neadekvatnog upravljanja kreditnim rizicima.

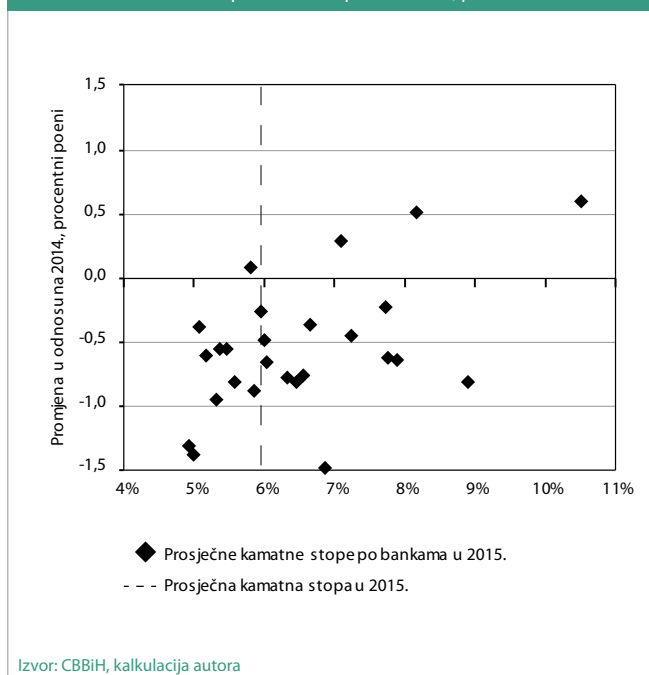
Grafikon 4.5: Stopa defaulta po bankama u 2015.

S aspekta troškova finansiranja na domaćem bankarskom tržištu, 2015. bila je povoljna za korporativni sektor u BiH, budući da su kamatne stope po kojima banke odobravaju kredite ovom sektoru, u prosjeku bile, na do sada, najnižim nivoima. Prema podacima CBBiH, prosječna ponderisana kamatna stopa na novoodobrene kredite nefinansijskim preduzećima u 2015. godini iznosila je 5,97% i za 68 baznih poena niža je u odnosu na 2014. (grafikon 4.6). Rast kamatnih stopa zabilježen je kod četiri banke, a prosječna kamatna stopa kretala se u rasponu od 4,9% do 10,5%. Kod banaka kod kojih je zabilježen rast kamatnih stopa, u dva slučaja se

radi o bankama koje vjerovatno nemaju mogućnost pristupa međunarodnim izvorima finansiranja. U druga dva slučaja se radi o bankama koje su u prethodnim periodima imale vrlo ekspanzivnu kreditnu aktivnost i zbog toga niže stope od ostatka banaka u sistemu, te sada vjerovatno korigiraju svoju politiku kamatnih stopa kako bi osigurale rentabilnost u poslovanju. Kod većine sistemski važnih banaka zabilježeno je smanjenje kamatnih stopa veće od 50 baznih poena u odnosu na kamatne stope u 2014. godini. Do smanjenja kamatnih stopa, između ostalog, došlo je i zbog povoljnih kretanja na međunarodnim tržištima i pada troškova finansiranja banaka, najviše uslijed ekspanzivne monetarne politike koju nastavlja da provodi ECB. Pad kamatnih stopa, takođe, može se pripisati i većoj konkurenciji između banaka u nastojanju da osiguraju bolju tržišnu poziciju u uvjetima stagnirajuće kreditne aktivnosti i slabe potražnje za kreditima. Budući da je kreditni rizik u korporativnom sektoru i dalje izražen, banke kod donošenja odluke o cijeni kredita nisu mogle biti vođene ovim faktorom. Jedan od faktora koji će u budućnosti vjerovatno ograničiti daljnji pad kamatnih stopa jeste kreditni rejting zemlje i percepcija rizičnosti ulaganja u BiH od strane inostranih investitora, odnosno međunarodnih kreditora. Istorijski niske kamatne stope u BiH predstavljaju značajan podsticaj oporavku kreditne, a time i ekonomske aktivnosti, ali ne treba zanemariti ni rizik koji one nose sa sobom. Budući da privredni subjekti u BiH u većini slučajeva ugovaraju varijabilne kamatne stope na kredite, potencijalni rast kamatnih stopa na novoodobrene kredite značiće i rast troškova finansiranja, čime je vjerovatnost materijalizacije kamatnog rizika veća.

Grafikon 4.6: Kamatne stope na kredite preduzećima, po bankama

Izloženost nefinansijskih preduzeća kamatnom riziku u 2015. blago je smanjenja u odnosu na prethodnu godinu budući da u strukturi novoodobrenih kredita u 2015. godini smanjeno učešće kredita sa promjenjivom kamatnom stopom unutar jedne godine. Učešće kredita sa inicijalnim periodom fiksacije kamatne stope do jedne godine u ukupnim odobrenim kreditima u toku 2015. iznosi 74%, dok je u 2014. iznosilo 82%. Istovremeno, povećalo se učešće kredita sa promjenjivom kamatnom stopom u periodu od jedne do pet godina sa 9% u 2014. na 15% u 2015. kao i učešće kredita sa promjenjivom kamatnom stopom preko pet godina sa 11% na 14%. Bez obzira na ovakvu promjenu u strukturi novoodobrenih kredita u 2015, treba istaći da rizik od promjene kamatnih stopa

u sektoru nefinansijskih preduzeća nije zanemariv budući da je većina plasiranih kredita u ovom sektoru odobrena uz klauzulu promjene kamatne stope unutar jedne godine. Budući da su cijene kredita u 2015. godini bile na istorijski niskim nivoima, preduzeća koja su se dugoročno zaduživala po ovim stopama izložena su značajnom riziku rasta kamatnih stopa. U slučaju materijalizacije kamatnog šoka, ova preduzeća će biti izložena većim troškovima finansiranja, što bi se posljedično odrazilo i na sam bankarski sektor u vidu lošije sposobnosti servisiranja obaveza od strane ovih preduzeća i moglo izazvati negativne efekte po finansijsku stabilnost.

5. Finansijski posrednici

Finansijski sistem BiH je, uprkos rizicima identifikovanim u prethodnim poglavljima, sačuvao stabilnost. Ukupna aktiva finansijskih posrednika u toku 2015. godine zabilježila je rast od 4,28%, pri čemu dominantan uticaj na porast aktive ima bankarski sektor, koji je ujedno najveći i najrazvijeniji sektor u finansijskom sistemu BiH. Bankarski sektor BiH zabilježio je rast bilansne sume od 4,43%, te je učešće aktive banaka u ukupnoj aktivni finansijskih posrednika na kraju 2015. godine doseglo nivo od 87,5% (tabela 5.1). S druge strane, mikrokreditne organizacije i liznig kompanije, kao rezultat ranijih akumuliranih rizika, već treću godinu zaredom bilježe kontrakciju bilansne sume i smanjenje učešća u vrijednosti ukupne aktive finansijskih posrednika. Aktiva investicijskih fondova zabilježila je blagi rast u toku 2015. godine, ali se učešće investicijskih fondova u ukupnoj vrijednosti aktive finansijskih posrednika nije značajnije povećalo. Nedostatak velikih domaćih institucionalnih investitora, nedostatak sklonosti ka investiranju u vrijednosne papire stanovništva i korporativnog sektora, i dalje su ograničavajući faktor rastu domaćih investicijskih fondova. Najrazvijeniji segment nebankarskog finansijskog sektora su društva za osiguranje i reosiguranje, koja su druga po veličini aktive, te je njihovo učešće u ukupnoj aktivni finansijskih posrednika povećano u odnosu na prethodnu godinu (5,4%). Domaća tržišta kapitala zbog svoje segmentiranosti nisu dovoljno atraktivna stranim investitorima. Najaktivniji segment tržišta kapitala i dalje predstavlja trgovanje domaćim dužničkim vrijednosnim papirima na primarnom tržištu. Tabela 5.1 prikazuje trendove i strukturu aktive bh. finansijskih posrednika za posljednje tri godine.

Tabela 5.1: Vrijednost imovine finansijskih posrednika

	2013.		2014.		2015.	
	Vrijednost, milioni KM	Učešće, %	Vrijednost, milioni KM	Učešće, %	Vrijednost, milioni KM	Učešće, %
Banke ¹⁾	22.026	87,1	22.766	87,4	23.775	87,5
Lizing kompanije ¹⁾	597	2,4	514	1,97	475	1,75
Mikrokreditne organizacije ¹⁾	670	2,6	647	2,48	640	2,36
Investicijski fondovi ²⁾	761	3,0	758	2,91	801	2,95
Društva za osiguranje i reosiguranje ³⁾	1.231	4,9	1.364	5,24	1.473	5,42
UKUPNO	25.285		26.049		27.163	

Izvor:

1 - FBA i ABRS

2 - Komisija za vrijednosne papire FBiH i investicijski fondovi

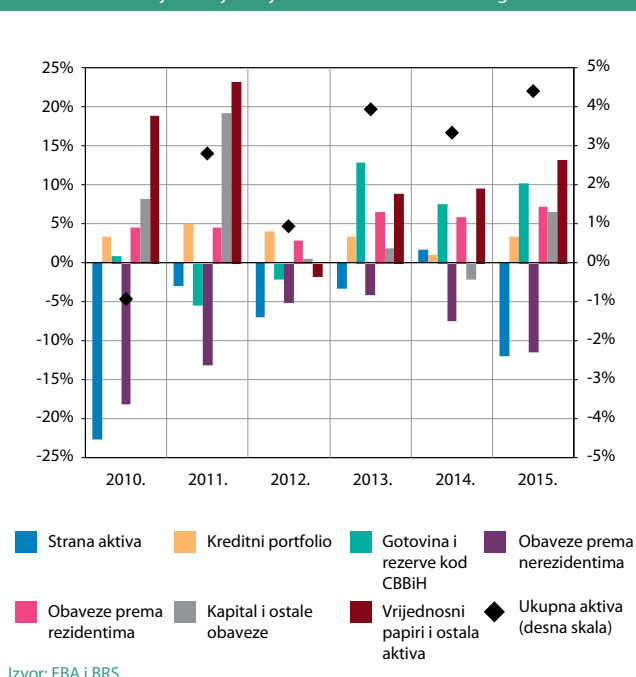
3 - Entitetske agencije za nadzor osiguravajućih društava

5.1 Bankarski sektor

Stabilnost bankarskog sektora BiH zadržana je tokom 2015. i u prvoj polovini 2016. godine. Materijalizacija idiosinkretičnih rizika u nekoliko manjih banaka, nije značajnije uticala na stabilnost bankarskog sektora, tako da je sektor i dalje adekvatno kapitalizovan i likvidan. Uslijed akumuliranih rizika, nekoliko banaka iskazalo je značajne gubitke u poslovanju u četvrtom kvartalu 2015, zbog čega je dobit cjelokupnog bankarskog sektora znatno niža u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježeni gubici u ovim bankama, uz istovremeni početak primjene strožih regulatornih odredbi koje se odnose na promjene u priznavanju stavki kapitala, odrazili su se na nižu kapitalizovanost bankarskog sektora. Likvidnost bankarskog sektora je relativno visoka, ali je slabljenje likvidnosnih pozicija u pojedinim bankama uticalo na nešto niže vrijednosti indikatora likvidnosti u odnosu na prethodnu godinu. Kreditni rizik, koji predstavlja dominantan rizik u bankarskom sektoru BiH i dalje je pojačan, te se ne može očekivati njegovo značajnije slabljenje sve dok ne dođe do značajnijeg oporavka ekonomske aktivnosti u zemlji. Uz kreditni rizik, za bankarski sistem BiH značajan izvor rizika predstavlja i rizik razduživanja bh. banaka prema matičnim bankarskim grupacijama, koji je bio prisutan i u 2015. godini. Slaba kreditna aktivnost je i dalje jedna od karakteristika domaće ekonomije. Kreditni rast je u najvećoj mjeri determinisan kreditnom aktivnošću u sektoru stanovništva, dok sektor nefinansijskih preduzeća bilježi veoma skromne stope kreditnog rasta. Uslijed relativno slabe potražnje ovog sektora, banke povećavaju izloženost prema sektoru vlade. I pored postojećih rizika i niskog nivoa ekonomske aktivnosti, rezultati testova na stres koje je provela CBBiH pokazali su da je bankarski sektor u stanju apsorbirati pretpostavljene šokove iz makroekonomskog okruženja.

Iako je u 2015. godini došlo do rasta ekonomske aktivnosti u BiH, može se ocijeniti da je poslovanje u realnom sektoru još uvijek otežano, što ometa jači ekonomski oporavak. U takvim okolnostima zabilježen je skroman rast bilansne sume banaka od 4,4%. Najveći uticaj na porast bilansne sume imao je porast depozita domaćih rezidentnih sektora, uz istovremeni rast kreditnih plasmana, investicija u vrijednosne papire i likvidnih stavki na strani aktive (grafikon 5.1).

Grafikon 5.1: Promjene najvažnijih stavki bilansa bankarskog sektora

Depoziti domaćih rezidentnih sektora zabilježili su porast od 1,23 milijarde KM ili 8,1% u odnosu na kraj prethodne godine, pri čemu je najveći porast depozita zabilježio sektor stanovništva (864,5 miliona KM ili 9,4%). Na porast depozita stanovništva djelimično su uticale isplate po osnovu obveznica stare devizne štednje u toku 2015. godine, a jedan dio porasta generisan je po osnovu priliva odnosno doznaka iz inostranstva. S druge strane, nastavljen je proces razduživanja banaka prema matičnim grupacijama iz EU, što se ogleda kroz smanjenje depozita i kredita od nerezidenata u strukturi pasive komercijalnih banaka (tabela 5.2).

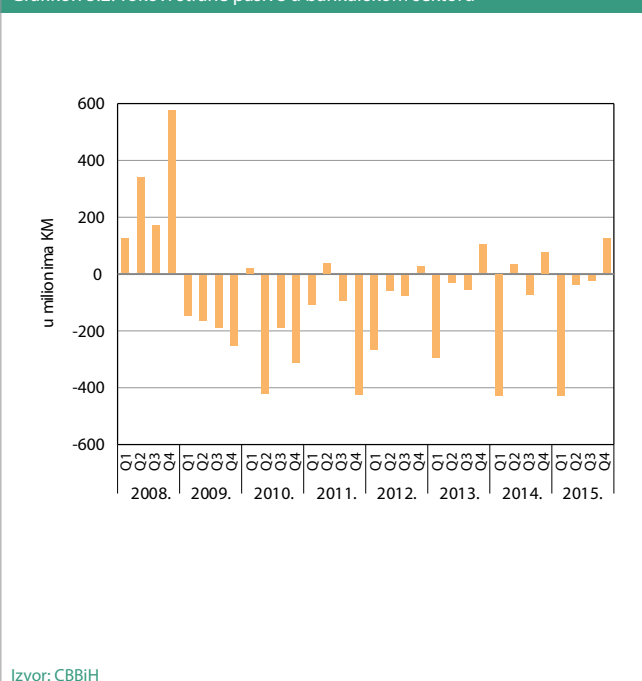
Tabela 5.2: Pojednostavljeni bilans komercijalnih banaka u milionima KM

	Aktiva		Pasiva	
	2014.	2015.	2014.	2015.
Novčana sredstva i depoziti kod banaka	6.041	6.255	Depoziti rezidenata	15.212
od čega:			Depoziti nerezidenata	1.682
računi rezervi kod CBBiH	3.716	4.085	Obveze po kreditima	1.824
Vrijednosni papiri	1.191	1.494	od čega:	
Kreditni, potraživanja po poslovima lizinga i dospelja potraživanja	15.903	16.458	kredit od nerezidenata	1.234
Ostala aktiva	1.328	1.379	Ostala pasiva	775
Ispravka vrijednosti	-1.697	-1.811	Kapital	3.273
UKUPNO	22.766	23.775	UKUPNO	22.766

Izvor: FBA i ABRS

Matične banke uslijed i dalje slabe kreditne potražnje u BiH, ponovnog porasta premije za rizik, ali i pod pritiskom strože EU regulative, smanjuju izloženost prema bh. bankama (grafikon 5.2). Obaveze prema nerezidentima smanjene su za 384,5 miliona KM ili 11,6% u odnosu na kraj 2014. godine. Izvori sredstava koji potiču od domaćih rezidentnih sektora su, posmatrano od početka 2010. godine kada je započeo proces razduživanja prema inostranstvu, porasli za 4,39 milijardi KM³¹, dok su se obaveze prema nerezidentima u istom periodu smanjile za 2,64 milijarde KM.

Grafikon 5.2: Tokovi strane pasive u bankarskom sektoru

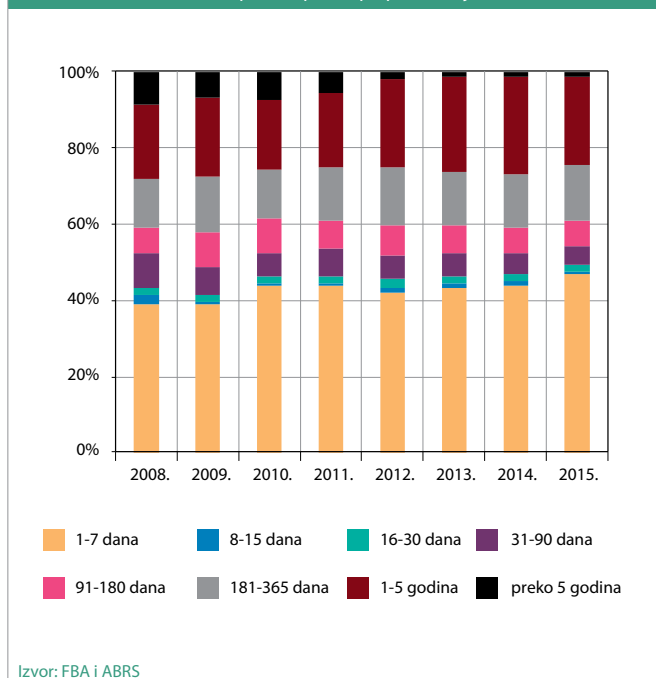
Intenzitet razduživanja bh. banaka prema inozemstvu bio je najslabiji u 2012. i 2013. godini (grafikon 5.1 i 5.2), što se donekle može povezati i sa kretanjima premija rizika evropskih banaka³². Naime, krajem 2011. godine, kada je nastupila dužnička kriza inicirana restrukturiranjem javnog duga i padom kreditnog rejtinga određenih zemalja, došlo je do rasta premije za rizik banaka u Evropi, nakon čega premija za rizik kontinuirano pada. Taj trend trajao je sve do 2015, kada premija za rizik ponovo počinje rasti, zbog povišenog nivoa nesigurnosti na globalnim finansijskim tržištima (grčka i ukrajinska kriza). U uvjetima povećane premije za rizik koja poskupljuje trošak kapitala vlasnicima banaka, kao i pod pritiskom strože EU regulative i slabog kreditnog rasta, ponovno intenziviranje procesa razduživanja bh. banaka prema matičnim grupacijama nije neočekivano.

31 U ovaj iznos nisu uključeni krediti na strani pasive od Investiciono-razvojne banke RS, koji na kraju 2015. godine iznose 512,3 miliona KM.

32 Premija rizika predstavlja razliku između troška glavnice, odnosno očekivanog prinosa na uloženi kapital i nerizične stope povrata (koja se na evropskom tržištu može procijeniti pomoću prinosa do dospelja desetogodišnje njemačke obveznice i implicitne premije za rizik tržišta rizične aktive).

Iako je rast domaćih depozita nadomjestio smanjenje stranih izvora finansiranja, potrebno je napomenuti da ovi depoziti imaju relativno nepovoljnu ročnu strukturu. Prema podacima CBBiH, u strukturi ukupnih depozita stanovništva, depoziti na transakcijskim računima konstantno rastu te na kraju 2015. godine čine preko jedne petine ukupnih depozita stanovništva, što u određenoj mjeri otežava upravljanje rizikom likvidnosti. Posmatrano od kraja 2008. godine, može se uočiti trend rasta učešća depozita sa rokom dospelja 1 - 7 dana u strukturi ukupnih depozita (grafikon 5.3)³³. Ilustracije radi, učešće depozita sa rokom dospelja do 30 dana u strukturi ukupnih depozita na kraju 2008. godine iznosilo je 43%, dok je na kraju 2015. godine učešće ovih depozita doseglo nivo od 49,4%. S druge strane, zanemarivo je malo učešće depozita s rokom dospelja preko pet godina u strukturi ukupnih depozita (tek 1,2%). Prema podacima s kraja 2015. godine, samo u slučaju jedne banke dugoročni depoziti s rokom dospelja prek o pet godina prelaze 5% u strukturi izvora sredstava. U slučaju 18 banaka udio depozita sa rokom dospelja preko pet godina u ukupnim depozitima niži je od 1%. Na osnovu podataka s kraja 2015. godine depoziti sa preostalom ročnosti kraćom od godinu dana čine čak 75,6% ukupnih depozita. Ovako nepovoljna ročna struktura izvora mogla bi u narednim periodima predstavljati ograničavajući faktor dugoročnog kreditiranja u BiH.

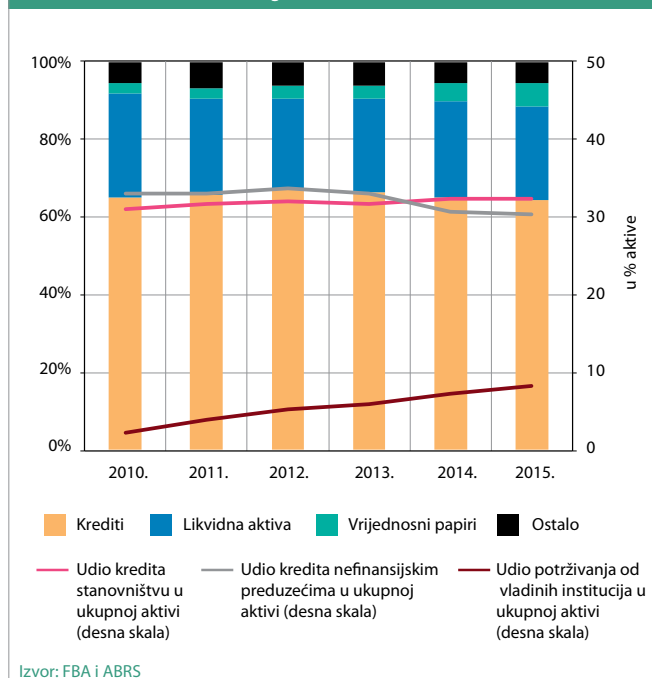
Grafikon 5.3: Struktura ukupnih depozita po preostaloj ročnosti

Stavka kapital i rezerve u bilansu stanja na kraju 2015. godine zabilježila je porast vrijednosti u iznosu od 111,3 miliona KM ili 3,4%, a najveći pozitivan uticaj na kapital imala je ostvarena dobit iz tekućeg perioda, te dokapitalizacije u slučaju deset banaka (tabela 5.2). Iako je u toku 2015. godine 10 banaka u sistemu izvršilo dokapitalizaciju, ukupni kapital zabilježio je skroman porast zbog značajnog uticaja gubitaka koje je iskazalo šest banaka na kraju 2015. godine. U posljednjih nekoliko godina primjetan je trend porasta isplate dividendi u slučaju pojedinih banaka iz stranih grupacija, što takođe predstavlja kanal razduživanja, odnosno smanjenja izloženosti stranih bankarskih grupacija prema BiH, i utiče na smanjenje ukupnog kapitala.

U strukturi aktive najveće učešće imaju krediti, sa godišnjom stopom rasta od 3,5%, pri čemu su zabilježene znatno više stope rasta u sektoru stanovništva u odnosu na stope rasta u sektoru privatnih nefinansijskih preduzeća. Stope rasta kredita nefinansijskim preduzećima³⁴, posmatrano od početka godine pa sve do oktobra 2015. godine, kretale su se na nivou nižem od 2%, da bi na kraju decembra godišnja stopa rasta kredita ovom sektoru iznosila 2,72%. Kao posljedica slabe kreditne potražnje u sektoru nefinansijskih preduzeća, udio kreditnih plasmana ovom sektoru u ukupnoj aktivi blago se smanjuje i na kraju 2015. godine iznosi 30,3% (grafikon 5.4).

Grafikon 5.4: Aktiva bankarskog sektora

33 Analiza je urađena na osnovu podataka entitetskih agencija za bankarstvo o ročnoj usklađenosti aktive i pasive. Na grafikonu su prikazani ukupni depoziti, koji uključuju i depozite od nerezidenata i to po preostaloj ročnosti.

34 U svrhu analize korištene su stope rasta kredita u odnosu na decembar prethodne godine (eng. Year-to-day, ytd).

Na osnovu podataka iz prvog kvartala 2016. godine, može se zaključiti da je blagi oporavak realnog sektora doveo do postepenog intenziviranja kreditne aktivnosti u ovom segmentu (godišnja stopa rasta na kraju marta iznosi 3,14%). S druge strane, jača kreditna aktivnost u sektoru stanovništva rezultirala je porastom udjela kreditnih plasmana u ukupnoj aktivnosti ovog sektora (grafikon 5.4). U prvoj polovini 2015. godišnje stope rasta kredita stanovništvu kretale su se u rasponu od 5,5 do 5,8%, da bi se u drugom dijelu godine počele blago smanjivati (godišnja stopa rasta na kraju decembra 2015. godine iznosila je 5,26%), te je u prva tri mjeseca 2016. godine nastavljen trend pada stope na nivo od 4,23%.

U periodu relativno slabe kreditne potražnje sektora nefinansijskih preduzeća, banke su nastavile povećati izloženost prema sektoru vlade tokom 2015. godine. Prema podacima CBBiH, zaduženost sektora vlade po osnovu emitovanja vrijednosnih papira čiji su kupci komercijalne banke u BiH, na kraju 2015. godine porasla je za 39,5%, dok je zaduženost sektora vlade po osnovu kredita komercijalnih banaka povećana za 3,6% u odnosu na prethodnu godinu (vidi tabelu 2.2). Nastavak kreditiranja sektora vlada, kao i povećanje izloženosti putem kupovine vrijednosnih papira ovog sektora, doveli su do rasta udjela plasmana vladi koji su na kraju 2015. godine dosegli nivo od 8,2% ukupne aktive (grafikon 5.4). Iako su prema domaćoj regulativi vrijednosni papiri entitetskih vlada svrstani u bezrizičnu kategoriju, te banke ne izdvajaju kapitalne zahtjeve za kreditni rizik i tržišni rizik, povećanje izloženosti banaka prema sektoru vlade zapravo ne smanjuje rizike za banke. Kreditni rejting zemlje još uvijek se nalazi u zoni špekulativne kreditne sposobnosti, odnosno visokog kreditnog rizika, što povećava premiju rizika ovih papira, a ograničen obim trgovine na sekundarnom tržištu za trgovinu vrijednosnim papirima dodatno povećava rizike za banke.

Porast ukupnih depozita u 2015. godini jednim dijelom odrazio se i na povećanje likvidnih stavki aktive banaka. Povećanje osnovnih likvidnih sredstava u bankarskom sektoru reflektiralo se kroz povećanje gotovine u trezorima banaka i viškova sredstava na računu rezervi kod CBBiH. Ipak, pojedine banke uslijed smanjenja kreditne aktivnosti i pod pritiskom evropske regulative i dalje smanjuju viškove na računu

rezervi kod CBBiH³⁵. Trend smanjenja viškova na računu rezervi kod CBBiH će se nastaviti i u narednim periodima, između ostalog, i uslijed politike izmjene stope i naknade obavezne rezerve CBBiH³⁶. Većina banaka viškove likvidnosti zadržala je u domaćim bankarskim kanalima, povećanjem sredstava na računima rezervi kod CBBiH, te su na nivou bankarskog sektora depoziti kod inobanaka zabilježili smanjenje u iznosu 202,9 miliona KM ili 11,9% (grafikon 5.1).

Bankarski sektor BiH na kraju 2015. godine bio je adekvatno kapitalizovan, a stopa adekvatnosti kapitala, premda je smanjena u odnosu na prethodnu godinu, još uvijek se nalazi znatno iznad propisanog regulatornog minimuma (tabela 5.3). Međutim materijalizacija kreditnog rizika i rizika visoke koncentracije u slučaju nekoliko banaka rezultirala je značajnim gubicima u poslovanju ovih banaka i uticala na smanjenje vrijednosti indikatora kapitalizovanosti u odnosu na prošlu godinu. Zabilježeni gubici u pomenutim bankama, zajedno sa početkom primjene regulatornih odredbi koje se odnose na promjene u priznavanju stavki kapitala, rezultirali su nižom kapitalizovanošću na nivou sistema.

Tabela 5.3: Osnovne karakteristike bankarskog sektora

		2014.	2015.
Niža kapitaliziranost	Regulatorni kapital, milioni KM	2.768	2.646
	Ukupni ponderisani rizik, milioni KM	17.021	17.587
	Stopa adekvatnosti kapitala	16,3%	15,0%
Bolja kvaliteta kreditnog portfelja	Ukupni krediti, milioni KM	15.903	16.458
	Nekvalitetni krediti, milioni KM	2.253	2.249
	Omjer nekvalitetnih prema ukupnim kreditima	14,2%	13,7%
Znatno niži poslovni rezultat	Neto dobit/gubitak, milioni KM	144	70
	Povrat na dionički kapital	5,2%	2,4%
Zadovoljavajuća likvidnost	Likvidna prema ukupnim sredstvima	26,8%	26,4%
	Likvidna sredstva prema kratkoročnim finansijskim obavezama	46,1%	44,0%

Izvor: CBBiH

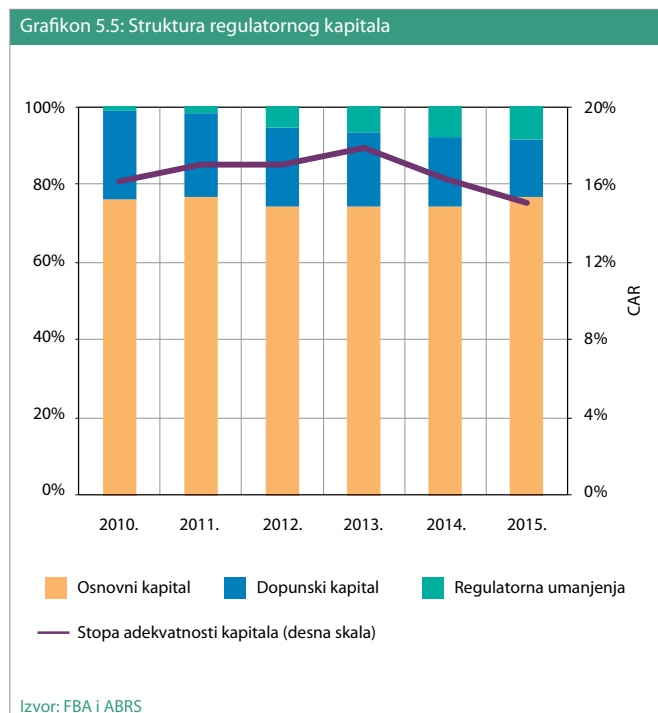
Naime, od kraja 2015. godine, u skladu s odlukama o kapitalu i kapitalnoj zaštiti banaka³⁷, iznos subordinisanog duga koji se uključuje u dopunski kapital banke se u posljednjih pet godina prije isteka ugovorenog roka dospijeća umanjuje za 20-postotni kumulativni godišnji odbitak od njegove vrijednosti na dan izračuna dopuskog kapitala, s tim da se u posljednjoj godini prije isteka ugovorenog roka subordinisanog duga ne uključuju u dopunski kapital.

35 U skladu sa Evropskom direktivom 2013/36/EU (Capital Requirements Directive IV – CRD IV) i Uredbom 575/2013 (Capital Requirements Regulations – CRR) svaka izloženost prema centralnim vladama i centralnim bankama tretira se rizičnom i kao takvoj joj se dodjeljuje ponder rizika 100%, što znači da banke na nivou grupacije moraju izdvajati kapitalne rezerve na sredstva koja njihovi subsidijari drže na računu kod CBBiH.

36 CBBiH je sredinom aprila 2016. godine donijela odluku o proširenju osnovice za obračun obavezne rezerve, izmjeni stope obavezne rezerve kao i naknadi koju će obračunavati na iznos sredstava obavezne rezerve i na iznos sredstava iznad obavezne rezerve. Odluka stupa na snagu početkom jula 2016. godine.

37 Službene novine FBiH 48/14 i Službeni glasnik RS 57/14.

Također, od kraja 2015. godine smanjen je iznos opštih rezervi za pokriće kreditnih gubitaka za aktivu procijenjenu kao kategorija A koji se može uključiti u iznos dopunskog kapitala (sa 2% ukupnog rizika aktive na nivo do najviše 1,625% ukupnog rizika aktive). U cilju jačanja kapitalne osnove banaka, koja treba da pruži punu sposobnost bankama za apsorpiranje postojećih rizika i potencijalnih gubitaka, od kraja 2015. godine iznos dopunskog kapitala koji se može uključiti u obračun regulatornog kapitala je smanjen, te može biti maksimalno do iznosa jedne polovine osnovnog kapitala.

Kao rezultat implementacije pomenutih regulatornih odredbi, dopunski kapital na nivou sistema zabilježio je smanjenje u iznosu od 64 miliona KM ili 12,2% na kraju 2015. godine. Banke koje su propise u pogledu kapitalizovanosti ispunjavale u značajnoj mjeri stavkama dopunskog kapitala, suočile se sa potrebom osiguranja kvalitetnijih stavki kapitala u cilju ispunjavanja regulatornih propisa.

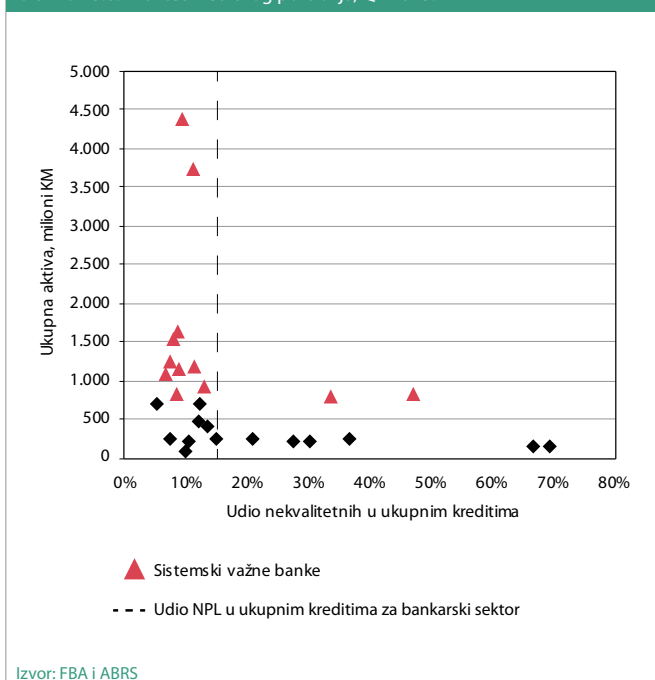
Sistemske važne banke su adekvatno kapitalizovane, pri čemu pojedine sistemske važne banke održavaju kapitalizovanost blizu regulatornog minimuma. S druge strane, materijalizacija rizika dovela je do problema u ispunjavanju prudencijalnih kapitalnih zahtjeva kod nekoliko manjih banaka. Uslijed akumuliranih rizika koji su proizašli iz lošeg kvaliteta kreditnog portfolija i neadekvatnog upravljanja kreditnim rizikom, na kraju 2015. tri banke nisu ispunjavale stopu adekvatnosti kapitala.

Banka Srpske a.d. Banja Luka se već duži vremenski period suočavala sa ozbiljnim problemima u poslovanju, zbog čega je od strane regulatora bila stavljena pod poseban nadzor, te joj je bilo zabranjeno prikupljanje depozita. U novembru 2015. godine ABRS je uvela privremenu upravu u pomenutoj banci. Vlada RS, kao većinski dioničar ove banke, nije donijela odluku o dokapitalizaciji, te je banka postala nesolventna, zbog čega joj je u aprilu 2016. godine oduzeta dozvola za rad i pokrenut postupak likvidacije. U dvije banke pokrenut je proces konsolidacije i pripajanja drugim bankama, čime bi se trebalo osigurati prevazilaženje postojećih slabosti u poslovanju i jačanje kapitalne osnove ishodnih banaka. Okončanje ovog postupka u oba slučaja se očekuje u drugoj polovini 2016. Iako se radi o manjim bankama koje nemaju sistemsku važnost, veliki gubici u poslovanju i smanjenje kapitala uticali su na vrijednost indikatora finansijskog zdravlja sistema u 2015. Ova situacija najbolje ilustruje kako istodobna materijalizacija rizika u nekoliko malih banaka, može imati sistemski uticaj u bankarskim sistemima poput bh. bankarskog sistema.

U cilju jačanja kapitalnih pozicija banaka u pogledu nivoa preuzetog rizika, u 2016. godini su nastavljene aktivnosti detaljnog pregleda kvaliteta aktive (AQR) u bankama. Započete strukturne promjene i konsolidacija banaka u većinskom domaćem vlasništvu trebali bi dovesti do neophodnog jačanja kapitalne osnove u ovom dijelu bankarskog sektora.

Ključni pokazatelji kvaliteta aktive nastavili su trend postepenog poboljšanja na nivou cjelokupnog bankarskog sistema, što je u najvećoj mjeri odraz prodaje i trajnog otpisa nekvalitetnih potraživanja (tabela 5.3). Ovdje je prvenstveno riječ o nekoliko sistemski važnih banaka, koje u posljednje dvije godine ostvaruju iznimno dobre poslovne rezultate i imaju mogućnost da saniraju svoje bilanse, kako bi ojačale kapacitete za značajnije kreditne aktivnosti u budućnosti, kada dođe do oporavka ekonomske aktivnosti u zemlji. Ovakve poslovne politike sistemski važnih banaka u značajnoj mjeri su doprinijele padu vrijednosti pokazatelja nekvalitetnih u ukupnim kreditima. Unatoč tome, najveći rizik po stabilnost bankarskog sektora i dalje predstavlja visok udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima, koji je na kraju 2015. godine iznosio 13,67%. Većina sistemski važnih banaka ima udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima ispod prosjeka bankarskog sektora (grafikon 5.6).

Grafikon 5.6: Kvalitet kreditnog portfolija, Q4 2015.

Dvije sistemske važne banke iz iste grupacije, sa visokim udjelom nekvalitetnih u ukupnim potraživanjima, još od 2011. godine se susreću s problemima u poslovanju. Udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima u ove dvije banke je i u 2015. godini zabilježio rast, kako uslijed pogoršanja kvaliteta postojećeg kreditnog portfolija, tako i zbog izostanka većeg obima kreditnih aktivnosti. Između ostalog, i problemi u otplati kredita indeksiranih u CHF doprinijeli su rastu

nekvalitetnih kredita u ovoj banci. Pitanje rješavanja kredita u CHF je bilo u fokusu javnosti i u 2015. godini. Iako su vlade dale niz prijedloga da se ovo pitanje zakonski reguliše, ni jedan od prijedloga još uvijek nije usvojen. Istovremeno, banke su pokušavale pronaći sistemsko rješenje u vidu različitih ponuda klijentima, kako bi im olakšali otplatu kredita indeksiranih u CHF (vidjeti poglavlje 3. Domaćinstva). Iako se očekuje da će se ovo rješenje pokazati efikasnim, i u narednim periodima ova potraživanja će predstavljati problem u poslovanju banaka iz ove grupacije. Polovinom 2015. godine okončan je proces reprivatizacije ovih banaka, a promjena poslovnih politika kroz fokusiranost na određeni segment bankarskog tržišta trebala bi dovesti do ponovnog rasta plasmana i njihovog repozicioniranja na tržištu. U prvom kvartalu 2016. godine banke su zabilježile smanjenje nekvalitetne aktive u ukupnom iznosu od 42,6 miliona KM, što bi uz rast kreditnih plasmana trebalo imati pozitivan učinak na indikatore kvaliteta aktive, te bi u konačnici ublažilo rizike po finansijsku stabilnost, s obzirom da se radi o sistemski važnim bankama.

Kod nekoliko manjih banaka, visok nivo nekvalitetnih u ukupnim kreditima posljedica je neadekvatnih kreditnih politika i lošeg upravljanja kreditnim rizikom. U ovim bankama je prisutan i viši stepen rizika koncentracije. U narednom tekstu okvira urađena je analiza osjetljivosti koncentracije rizika u bankarskom sektoru BiH.

Tekstni okvir 1: Rizik koncentracije u bankarskom sektoru BiH

Mjerenje rizika koncentracije izuzetno je važno za banke, budući da njegova materijalizacija može biti jedan od uzroka velikih gubitaka u poslovanju banaka. U posljednjih nekoliko godina upravo je materijalizacija rizika koncentracije ugrozila poslovanje nekoliko manjih banaka u bankarskom sektoru BiH.

Analiza osjetljivosti urađena je na osnovu supervizorskih podataka o najvećim izloženostima banaka za kraj 2015. godine. U okviru analize, pretpostavljena su dva scenarija: neispunjenje ugovorene obaveze odnosno default najvećeg dužnika³⁸, te neispunjenje ugovorene obaveze odnosno default pet najvećih dužnika. U okviru oba scenarija analiziran je efekat gubitka na visinu regulatornog kapitala uz tri pretpostavke (pretpostavljena stopa naplate: 0%, 35% i 70%)³⁹.

Tabela T1 Rezultati analize osjetljivosti rizika kreditne koncentracije

	Neispunjenje ugovorne obaveze najvećeg dužnika	Neispunjenje ugovorne obaveze 5 najvećih dužnika
Stvarni CAR (Q4 2015)	15,0	15,0
Pretpostavljena stopa naplate - 0%		
CAR nakon šoka, %	11,8	4,2
Manjak kapitala ¹⁾ (u hiljadama KM)	251.492	1.387.287
Broj banaka sa CAR-om manjim od 12%	13	24
Broj banaka sa CAR-om ispod 0%	2	7
Pretpostavljena stopa naplate 35%²⁾		
CAR nakon šoka, %	13,1	8,2
Manjak kapitala ¹⁾ (u hiljadama KM)	157.621	753.986
Broj banaka sa CAR-om manjim od 12%	9	18
Broj banaka sa CAR-om ispod 0%	2	3
Pretpostavljena stopa naplate 70%		
CAR nakon šoka, %	14,0	11,5
Manjak kapitala ¹⁾ (u hiljadama KM)	118.283	292.841
Broj banaka sa CAR-om manjim od 12%	6	12
Broj banaka sa CAR-om ispod 0%	2	2

1) Iznos potreban za dokapitalizaciju na nivou sistema da bi svaka banka imala CAR 12%

2) Procijenjeni iznos potraživanja koji se može naplatiti u slučaju da nastane neispunjenje ugovorne obaveze

Iako je na nivou bankarskog sektora BiH relativno umjeren koncentracijski rizik, te se na sistemskom nivou potencijalnim gubicima i dalje može adekvatno upravljati, poslovanje nekoliko banaka bi moglo biti značajno ugroženo u slučaju da dođe do neizvršenja obaveza od strane klijenata prema kojima postoje velike izloženosti. U ekstremnom scenariju koji pretpostavlja neispunjenje ugovorne obaveze pet najvećih dužnika i uz pretpostavku da banke neće moći naplatiti niti jedan dio potraživanja (pretpostavljena stopa naplate 0%), u slučaju sedam banaka kombinovani iznos pet najvećih izloženosti prelazi ukupan iznos regulatornog kapitala. Ukoliko se pretpostavi da bi banke bile u mogućnosti da naplate jedan dio potraživanja nakon defaulta najvećeg dužnika (pretpostavljena stopa oporavka 35%), izuzimajući dvije banke koje su na kraju četvrtog kvartala 2015. godine imale negativne vrijednosti stope adekvatnosti kapitala, još sedam banaka bi zabilježilo vrijednost stope adekvatnosti kapitala ispod regulatornog minimuma.

Banke koje imaju visoke koncentracije izloženosti prema jednom klijentu ili grupi povezanih lica trebale bi biti svjesne potencijalnih rizika, s obzirom na to da bi neispunjenje ugovorne obaveze nekog od najvećih dužnika rezultiralo značajnim porastom nekvalitetnih kredita. Naročito su osjetljive manje banke koje imaju ograničen pristup izvorima finansiranja, te bi u slučaju defaulta bilo kojeg od najvećeg dužnika poslovanje ovih banaka moglo biti značajno ugroženo. U tom smislu, iznimno je važno adekvatno upravljanje rizikom kreditne koncentracije, naročito za manje banke koje bi ujedno trebale jačati kapitalne pozicije, čime bi se povećala apsorpcijska moć kapitala ukoliko dođe do materijalizacije bilo kojeg od rizika kojima su ove banke izložene.

38 Pod najvećim dužnikom podrazumjeva se pojedinačno pravno lice ili grupa povezanih fizičkih i pravnih lica.

39 S obzirom da CBBiH nije raspolagala sa podacima o raspoloživim kolateralima za korespondirajuće najveće izloženosti, rezultati analize koji podrazumijevaju stope naplate 35% i 70% (pretpostavljeni iznos potraživanja koji se može naplatiti u slučaju da nastane neispunjenje ugovorne obaveze) su indikativni. Za pretpostavke koje podrazumijevaju stope naplate od 35% i 70% pretpostavljeno je da vrijednost kolaterala za svaku od pet najvećih izloženosti odgovara visini korespondirajuće izloženosti.

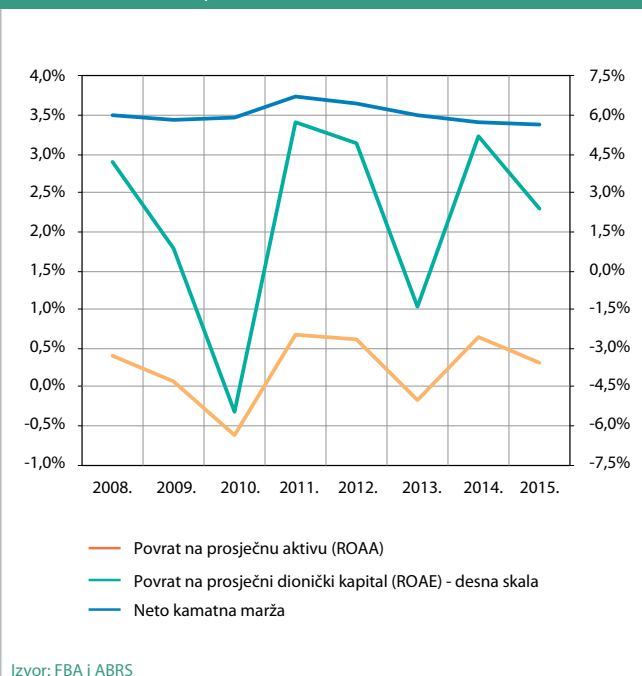
Nivo kreditnog rizika u bankarskom sektoru BiH vjerovatno će u narednim periodima nastaviti trend blagog smanjenja, s obzirom na to da sve veći broj banaka iznalazi individualna rješenja kako bi umanjile kreditni rizik i kao posljedica očekivanog stabilnog ekonomskog rasta. Nekvalitetni krediti posebno su izraženi u sektoru nefinansijskih privatnih preduzeća, pri čemu bi oporavak ekonomske aktivnosti trebao doprinijeti smanjenju udjela nekvalitetnih u ukupnim kreditima. Domaće institucije poduzimaju aktivnosti na uspostavljanju zakonskog okvira koji bi trebao doprinijeti efikasnijem rješavanju nekvalitetnih kredita kao ključnog problema bh. bankarskog sektora. Ove aktivnosti podrazumijevaju izradu cijelog seta regulativa i odnose se na formiranje kompanija za upravljanje finansijskom imovinom, uspostavu posebnog poreznog tretmana za otkup nekvalitetnih potraživanja, izradu planova banaka za djelovanje u kriznim situacijama, zakonsku regulativu vezanu za prinudnu naplatu duga, reviziju zakona o stečaju i likidaciji, kao i regulativu vezanu za proces restrukturiranja, te procedure vezane za vansudske nagodbe. Po uspostavljanju okvira za rješavanje nekvalitetnih kredita, može se očekivati smanjenje nivoa sistemskog rizika.

Bankarski sektor BiH na kraju 2015. godine je zabilježio skroman poslovni rezultat u iznosu od 69,9 miliona KM⁴⁰. Nakon rekordno visokog profita koji je bankarski sektor ostvario u prva tri kvartala 2015. godine, na kraju godine iskazani profit je višestruko niži, uslijed visokih gubitaka koje su iskazale tri banke (197,4 miliona KM). Posljedično, i ostali pokazatelji profitabilnosti su zabilježili smanjenje vrijednosti u odnosu na prethodnu godinu (tabela 5.3). Banke koje su poslovale pozitivno ostvarile su dobit u ukupnom iznosu od 279,2 miliona KM. Dobit bankarskog sektora i dalje je skoncentrisana u nekoliko sistemski važnih banaka, pri čemu dobit u dvije najveće banke čini 52,5% ukupne ostvarene dobiti bankarskog sektora.

U strukturi ukupnih prihoda, najveće učešće imaju kamatni prihodi (69,7%). Slaba kreditna aktivnost i snižavanje kamatnih stopa na novoodobrene kredite tokom 2015. godine dovelo je do pada kamatnih prihoda na nivou bankarskog sektora. Snižavanjem pasivnih kamatnih stopa banke su amortizovale pad kamatnih prihoda, te je na kraju 2015. godine neto kamatni prihod poboljšan u odnosu na prethodnu godinu. Ipak uslijed povećanja vrijednosti prosječne aktive, neto kamatna marža⁴¹ je ostala gotovo nepromijenjena odnosno zabilježila je smanjenje od dva bazna poena u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 5.7).

Izuzimajući nekoliko banaka koje su u 2015. godini ostvarile značajniji rast kreditnih plasmana, većina banaka porast neto kamatnih prihoda ostvaruje uslijed efekata bržeg pada pasivnih u odnosu na aktivne kamatne stope.

Grafikon 5.7: Indikatori profitabilnosti

Nekamatni rashodi na nivou bankarskog sektora značajno su povećani u odnosu na 2014. godinu (10,1%), uslijed drastičnog pogoršanja kvaliteta aktive tri već pomenute banke. Istovremeno, značajniji porast profitabilnosti koji je evidentan kod dvije banke sa najvećim učešćem u aktivi, dijelom je generisan smanjenjem troškova ispravke vrijednosti uslijed nastavka trenda smanjenja nekvalitetne aktive u ovim bankama.

Likvidnost bankarskog sektora u BiH je na zadovoljavajućem nivou (grafikon 5.8). Osnovni indikatori likvidnosti, likvidna sredstva prema ukupnim sredstvima i likvidna sredstva prema kratkoročnim finansijskim obavezama, zabilježili su blago smanjenje vrijednosti u odnosu na 2014. godinu. Na kraju 2015. godine likvidna sredstva su činila 26,4% aktive bankarskog sektora, dok je 44% kratkoročne pasive bilo pokriveno likvidnim sredstvima (tabela 5.3). Ipak pojedine banke imaju značajno niže koeficijente likvidnosti, što može ukazati na pojačan rizik likvidnosti u ovim bankama. Indikator depoziti prema kreditima⁴² predstavlja mjeru likvidnosti koja pokazuje u kojoj mjeri se iz stabilnih izvora finansira kreditna aktivnost banaka.

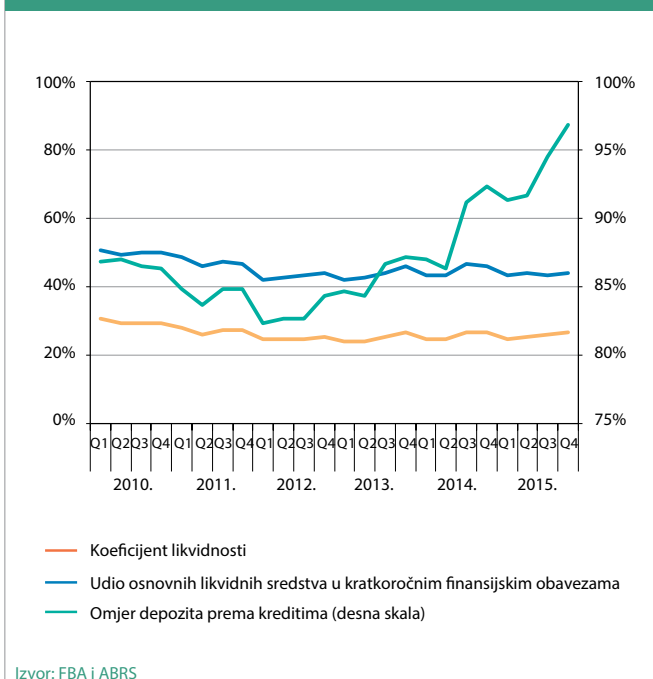
40 Konačni nerevidirani podaci.

41 Neto kamatna marža je izračunata kao odnos neto kamatnih prihoda i prosječne aktive. Vrijednost prosječne aktive predstavlja prosjek mjesečnih stanja aktive za 12 mjeseci.

42 Indikator izračunat u skladu sa metodologijom MMF-a (Financial Soundness Indicators Compilation Guide, IMF 2006).

Vrijednost indikatora na kraju 2015. godine iznosila je 96,9% i bilježi značajan porast u posljednje dvije godine. Kontinuirani porast vrijednosti indikatora rezultat je dugoročnog trenda rasta depozita uz relativno blagi rast kredita.

Grafikon 5.8: Indikatori likvidnosti

Slijedeći preporuke FSAP misije vezane za poboljšanje upravljanja sistemskom likvidnošću i mehanizma zaštite finansijskog sektora, CBBiH je donijela odluku o proširenju osnovice za obračun obavezne rezerve, kojom će se sva sredstva koja su bila izuzeta u periodu od početka globalne finansijske krize ponovo uključiti u osnovicu za obračun obavezne rezerve. Takođe, utvrđena je jedinstvena stopa obavezne rezerve od 10% koju će CBBiH primjenjivati na osnovicu za obračun obavezne rezerve. Primjenom ove odluke sa 01.07.2016. godine, osnovica za obračun obavezne rezerve veća je za 1,77 milijardi KM u poređenju sa posljednjom dekadom prije primjene odluke. Na nivou bankarskog sektora efekat povećanja stanja na računu obavezne rezerve je 405,4 miliona KM, dok je višak iznad obavezne rezerve smanjen za 388,4 miliona KM. Primjenom ove odluke, pojedine banke su morale izvršiti određena prilagođavanja bilansnih pozicija kako bi bile u mogućnosti da ispoštuju nove propise o održavanju obavezne rezerve. CBBiH je novom Odlukom izmijenila i politiku naknade na sredstva iznad obavezne rezerve na računu kod CBBiH. Na iznos sredstava iznad obavezne rezerve, CBBiH je počela obračunavati naknadu po stopi koja je jednaka 50% stope koju primjenjuje ECB na depozite komercijalnih banaka⁴³. Cilj izmjena politike obavezne

rezerve je stvaranje većih rezervi likvidnosti u bankarskom sistemu, što je u slučaju BiH veoma važno, imajući u vidu ograničenu ulogu CBBiH u pružanju likvidnosti komercijalnim bankama u aranžmanu valutnog odbora. Uvođenjem negativne kamatne stope na viškove sredstava iznad obavezne rezerve, namjerava se podstaknuti kreditna aktivnost s obzirom na očekivani ekonomski oporavak u narednom periodu. S druge strane, ukoliko ne dođe do jačanja kreditne potražnje, izmjena politike naknade mogla bi rezultirati nastavkom razduživanja bankarskih grupacija u stranom vlasništvu koje posluju u BiH.

Testovi na stres

CBBiH na kvartalnoj osnovi provodi top-down testove na stres za bankarski sektor u zemlji, koji su jedan od glavnih alata za ocjenu njegove otpornosti na potencijalne šokove iz makroekonomskog okruženja i bankarskog sektora. Testiranjem na stres se procjenjuje sposobnost kako cjelokupnog bankarskog sektora tako i pojedinačnih banaka da podnesu potencijalne gubitke koji bi nastali u slučaju materijalizacije pretpostavljenih šokova.

Testiranje se vrši kroz dva scenarija, osnovni i ekstremni scenario. U osnovnom scenariju postavljaju se pretpostavke bazirane na makroekonomskim projekcijama i projekcijama kretanja u bankarskom sektoru, čime se nastoji dobiti vjerovatna pozicija bankarskog sektora za kraj naredne dvije kalendarske godine. Ekstremni scenario pretpostavlja događaje male vjerovatnoće koji će, ukoliko se realiziraju, imati značajne negativne efekte po bankarski sektor. U nastavku teksta daje se kratki opis šokova, osnovnih makroekonomskih pretpostavki i nalaza testova na stres provedenih sa podacima na kraju 2015. godine. Takođe, u tekstnom okviru 2 opisan je model koji se koristi kao pomoćni alat prilikom postavljanja pretpostavki o kreditnom rastu u osnovnom scenariju.

Test na stres se bazira na dva pretpostavljena šoka: usporavanju ekonomske aktivnosti i rastu kamatnih stopa. S obzirom na to da kreditni rizik predstavlja najznačajniji rizik u bankarskom sektoru BiH, u fokusu testova na stres je testiranje otpornosti bankarskog sektora na pogoršanje kvaliteta kreditnog portfolija, tako da se oba šoka odražavaju kroz porast nekvalitetnih kredita, što u konačnici ima negativne efekte na profitabilnost i kapitalizovanost bankarskog sektora.

43 Trenutna stopa koju ECB primjenjuje na depozite komercijalnih banaka iznosi -0,4%.

Očekivana ekonomska kretanja zasnovana su na projekcijama MMF-a i procjenama CBBiH i koriste se kao pretpostavke u osnovnom scenariju u testu na stres. Osnovni scenarij u testu na stres za 2016. godinu pretpostavlja oporavak ekonomske aktivnosti u zemlji, koji bi se trebao nastaviti i u 2017. godini. U ekstremnom scenariju predviđa se značajno slabljenje domaće potražnje, koje se javlja kao posljedica smanjenja raspoloživog dohotka stanovništva, kao i smanjene vanjske potražnje za domaćim proizvodima. Tako se u oba perioda ekstremnog scenarija pretpostavlja značajnije usporavanje ekonomske aktivnosti u odnosu na projekcije iz osnovnog scenarija. Tabela 5.4 daje pregled osnovnih pretpostavki na osnovu kojih je izvršeno testiranje na stres sa podacima za kraj 2015. godine.

Tabela 5.4: Osnovne makroekonomske pretpostavke

u%

	Osnovni scenarij		Ekstremni scenarij	
	2016.	2017.	2016.	2017.
Rast realnog BDP-a ¹⁾	3,0	3,2	-2,0	-1,8
Rast aktive	4,0	4,2	-3,0	-2,5
Nominalni rast kredita	3,8	4,0	-4,0	-2,0
Rast vrijednosnih papira	15,0	10,0	-5,0	0,0
Inflacija ¹⁾	-0,7	1,1	0,3	2,1

Izvor: MMF i procjene CBBiH

¹⁾ Projekcije MMF-a preuzete iz publikacije IMF World Economic Outlook, April 2016

Tekstni okvir 2: Projiciranje kreditnog rasta

Snažan uticaj ekonomske krize na kreditnu aktivnost u privatnom sektoru u BiH ukazao je na potrebu modeliranja kreditnih tokova i pokušaj procjene budućih očekivanih kretanja kreditnih varijabli u privatnom sektoru u BiH. S tim ciljem, CBBiH je inicirala pokretanje tehničke saradnje sa Svjetskom bankom koja u okviru programa jačanja tehničkih i analitičkih kapaciteta pruža ovakav vid podrške. Zahvaljujući aktivnostima i pruženoj pomoći FinSAC centra (Financial Sector Advisory Center) Svjetske banke, razvijen je model kreditnog rasta u privatnom sektoru u BiH. Model kreditnog rasta u CBBiH koristi se za procjenu očekivanih kreditnih kretanja u sektoru domaćinstava i nefinansijskih preduzeća, a osnovni motiv za razvijanje ovog modela bilo je poboljšanje prediktivne snage testova na stres, budući da je jedna od bitnih pretpostavki koja se koristi u procesu dizajniranja scenarija za provođenje testova na stres i pretpostavka o kreditnoj aktivnosti.

Prilikom modeliranja kreditnog rasta korištene su tri grupe modela, te je projekcija kreditnih varijabli kombinacija projekcija dobivenih upotrebom ARIMA (autoregresijski integrirani modeli pomičnih prosjeka), ARDL (autoregresijski model distribuiranih pomaka) i VAR (vektorski autoregresijski model) modela. Projekcija kreditnog rasta u privatnom sektoru bazira se na zasebnim projekcijama kreditne aktivnosti u sektoru domaćinstava i sektoru nefinansijskih preduzeća, te su za oba sektora razvijeni pojedinačni modeli koji su bazirani na ARIMA, ARDL i VAR specifikacijama. Projekcija kreditnog rasta u sektoru domaćinstava odnosno nefinansijskih preduzeća rezultat je kombinacije projiciranih vrijednosti dobijenih korištenjem gorespomenutih modela, pri čemu se kao ponder za učešće svakog od modela

u konačnoj projekciji koristi korijen srednje kvadratne pogreške tog modela (Root Mean Squared Error – RMSE), a veći značaj imaju modeli sa manjim RMSE.

Prilikom modeliranja kreditnih tokova u sektoru domaćinstava, odnosno nefinansijskih preduzeća korištene su kvartalne vrijednosti sljedećih varijabli: (1) krediti domaćinstvima, odnosno nefinansijskim preduzećima, (2) BDP, (3) kamatne stope na kredite domaćinstvima, odnosno nefinansijskim preduzećima, (4) učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima i (5) indeks cijena nekretnina. Agregiranjem projiciranih vrijednosti kredita u sektoru domaćinstava i sektoru nefinansijskih preduzeća dobijena je projicirana vrijednost kredita u privatnom sektoru. Jedan od ključnih limitirajućih faktora kod modeliranja kreditne aktivnosti kako u sektoru domaćinstava tako i u sektoru nefinansijskih preduzeća, predstavljalo je odsustvo širokog spektra varijabli koji bi se mogli koristiti prilikom razvijanja modela, odnosno nedostatak dovoljno dugih vremenskih serija koje su korištene kao ulazni podaci prilikom dizajniranja modela. Imajući u vidu navedena ograničenja i njihov uticaj na rezultate projekcija, neophodno je naglasiti da se pouzdanost ovih modela može procijeniti samo ako se isti koriste duži vremenski period, odnosno testiranjem njihove osjetljivosti na nove podatke, zbog čega trebaju biti predmet kontinuiranih dorada.

Tabela T2: Projekcije kreditnog rasta za 2016. i 2017.

Godina	Sektor nefinansijskih preduzeća	Sektor domaćinstava	Privatni sektor
2016.	5,1	2,5	3,8
2017.	6,5	1,7	4,0

Osnovni nalazi testova na stres se izražavaju u pogledu kapitalizovanosti bankarskog sektora u naredne dvije godine. Nalazi testova na stres urađenih na bazi podataka sa kraja 2015. godine ukazuju na stabilnost bankarskog sektora i njegovu otpornost na pretpostavljene šokove. Rezultati testova na stres su pokazali da bi se stopa adekvatnosti kapitala bankarskog sektora BiH u slučaju materijalizacije pretpostavljenih šokova zadržala iznad regulatornog minimuma (tabela 5.5). Međutim, i pored zadovoljavajuće kapitalizovanosti na nivou bankarskog sektora, testovi na stres su pokazali da postoji značajan broj banaka koje bi, u slučaju da se pretpostavljeni šokovi realizuju, imale potrebe za dodatnim kapitalom. Iako se radi o rizicima idiosinkretičkog karaktera, nedovoljna kapitalizovanost većeg broja banaka ili banaka od systemske važnosti mogla bi postati prijetnja stabilnosti cjelokupnog bankarskog sektora.

Tabela 5.5: Rezultati testova na stres

	Osnovni scenario		Ekstremni scenario	
	2016.	2017.	2016.	2017.
Stopa adekvatnosti kapitala, %	15,4	16,7	13,9	13,1
Broj banaka koje trebaju dokapitalizaciju	6	7	8	11

Izvor: CBBiH

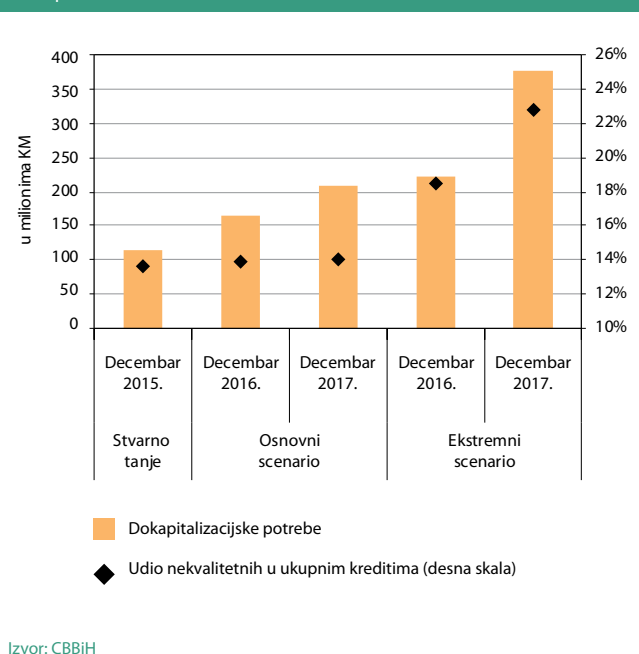
Iako je u osnovnom scenariju bankarski sektor iskazao otpornost na aktuelne rizike i postojeći nizak nivo ekonomske aktivnosti, dokapitalizacijske potrebe je u 2016. godini osnovnog scenarija imalo šest, a u 2017. godini sedam uglavnom manjih banaka. Među njima su tri banke koje su u toku 2015. godine imale izražene probleme u poslovanju i na kraju godine niži nivo adekvatnosti kapitala od propisanog, tako da su, uz pretpostavku da se banke sa nedostajućim kapitalom neće dokapitalizovati u naredne dvije godine, rezultati testova na stres u pogledu dodatnih zahtjeva za kapitalom u slučaju ovih banaka očekivani. Jedna od tih banaka je i Banka Srpske a.d. Banja Luka, koja je u novembru 2015. stavljena pod privremenu upravu, a u drugom kvartalu 2016. godine joj je oduzeta dozvola za rad i pokrenut proces likvidacije. Ova banka je u testovima na stres imala značajan uticaj na nivo dokapitalizacijskih potreba cjelokupnog bankarskog sektora. Preostale dvije banke će kroz procese konsolidacije koji će biti okončani u toku 2016. godine popraviti svoje kapitalne pozicije. Ostale banke kod kojih se u prvom periodu osnovnog scenarija iskazuju dokapitalizacijske potrebe spadaju u grupu manjih banaka koje su se na testu na stres pokazale izuzetno osjetljivim na

pretpostavke koje su postavljene za cjelokupan bankarski sektor, prvenstveno na pretpostavljene aktivne kamatne stope, koje su niže u odnosu na prosječnu kamatnu stopu u ovim bankama. Takođe, dokapitalizacijske potrebe iskazuje i banka kod koje su slabosti u kapitalu proizašle iz značajnog smanjenja regulatornog kapitala uslijed akumuliranih nepokrivenih gubitaka iz prethodnih godina. U slučaju da se ostvare pretpostavljeni šokovi iz ekstremnog scenarija, potrebe za dodatnim kapitalom u 2016. godini imalo bi osam banaka, dok bi u 2017. godini dokapitalizacijske potrebe imalo jedanaest banaka. Uz nekoliko već pomenutih banaka koje su i u osnovnom scenariju iskazale potrebe za dodatnim kapitalom, u ekstremnom scenariju dokapitalizacijske potrebe se javljaju kod banaka koje prema stvarnim pokazateljima poslovanja nemaju značajnijih problema, ali bi u slučaju pretpostavljenog rasta nekvalitetnih kredita i troškova finansiranja, uz pad kreditne aktivnosti ostvarile gubitke koje ne bi bile sposobne apsorbirati uz postojeći nivo kapitala.

Rezultati testova na stres u ekstremnom scenariju su pokazali da je kapitalizovanost banaka prvenstveno osjetljiva na kvalitet kreditnog portfolija, koji uslijed pretpostavljenih šokova bilježi značajno pogoršanje. Tako bi uslijed materijalizacije šokova udio nekvalitetnih kredita na kraju 2016. godine porastao za 4,3 procentna poena, dok bi do kraja 2017. godine bio dodatno uvećan za 4,1 procentni poen. Značajni porast troškova rezervisanja, uslijed pogoršanja kvaliteta kreditnog portfolija, kao i troškova finansiranja banaka je u ekstremnom scenariju rezultirao negativnim finansijskim rezultatom kod velikog broja banaka u sistemu, što je uticalo na pogoršanje njihove kapitalizovanosti. Bitno je napomenuti da se u testovima na stres ne pretpostavlja da su banke koje su iskazale dokapitalizacijske potrebe u prvom periodu nadomjestile nedostajući kapital, već dolazi do akumulisanja dokapitalizacijskih potreba u oba perioda testa na stres. Iz ovog razloga su rezultati u drugom periodu oba scenarija lošiji u odnosu na prvi period. Takođe, testovi na stres ne sadrže pretpostavku otpisa nekvalitetnih kredita, odnosno prodaje ovog dijela aktive drugom pravnom licu.

Na grafikonu 5.9 prezentiran je nivo dokapitalizacijskih potreba i udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima prema stvarnom stanju na kraju 2015. godine i prema rezultatima testa na stres u oba scenarija za dvije naredne godine.

Grafikon 5.9: Ukupne dokapitalizacijske potrebe i udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima

5.2 Nebankarski finansijski sektor

Uslijed blagog oporavka ekonomske aktivnosti u BiH, vidljivi su znakovi postepenog oporavka poslovanja nebankarskog finansijskog sektora u toku 2015. godine. Iako je u segmentu mikrokreditnih organizacija (MKO) i lizing društava još uvijek prisutna kontrakcija bilansne sume kao rezultat ranije akumuliranih rizika, pozitivan finansijski rezultat koji su zabilježili svi posrednici u nebankarskom sektoru ukazuje na postepenu stabilizaciju poslovanja ovog dijela finansijskog sektora. Aktiva nebankarskog finansijskog sektora povećala se za 106,1 milion KM u odnosu na 2014. godinu, kao rezultat povećanja aktive društava za osiguranje i reosiguranje i investicijskih fondova (tabela 5.1). S druge strane, MKO i lizing društva još uvijek bilježe kontrakciju bilansne sume, suprotno rastu bilansne sume bankarskog sektora što je uticalo na nastavak trenda smanjenja učešća nebankarskih finansijskih posrednika u ukupnoj aktivi finansijskog sektora.

Na kraju 2015. godine u BiH je poslovalo 18 MKO, od čega 13 mikrokreditnih fondacija i pet mikrokreditnih društava. U toku 2015. godine nad imovinom jedne mikrokreditne organizacije je otvoren stečajni postupak, te je na kraju 2015. godine isključena iz podataka sektora, što se odrazilo na vrijednost njegove bilansne sume, kao i ostale pokazatelje poslovanja. Pored toga, još jednoj MKO oduzeta je dozvola za rad, dok je jedna nova MKO počela sa radom. Ukupna aktiva mikrokreditnog sektora na kraju 2015. godine iznosila je 640 miliona KM i manja je za 6,8 miliona KM ili 1% u odnosu na 2014. godinu. U strukturi aktive najveće učešće imaju krediti (80,9%) koji su

takođe zabilježili smanjenje od 3,3% u odnosu na prethodnu godinu. Od ukupnog iznosa mikrokredita, 98,3% je plasirano fizičkim licima, od čega je najveći dio (35,8%) plasiran za finansiranje sektora poljoprivrede. Na plasmane za uslužne djelatnosti otpada 21,2% mikrokredita fizičkim licima, nakon čega slijede krediti za stambene potrebe (19,9%). Iako je na nivou sektora zabilježeno smanjenje kreditnog portfolija, određeni broj mikrokreditnih organizacija zabilježio je blagi kreditni rast u toku 2015. godine. I dalje su evidentne slabosti u poslovanju kod nekoliko manjih MKO, kojima je uskraćeno povjerenje kreditora te bilježe nastavak smanjenja kreditnog portfolija. Takođe, rizik likvidnosti postaje sve izraženiji rizik za ove MKO, a naročito imajući u vidu da im je ograničen pristup izvorima finansiranja, te da značajan iznos kredita u njihovoj pasivi dopijeva do kraja 2016. godine.

Rezervisanja za kreditne gubitke drastično su se smanjila u odnosu na prethodnu godinu (sa 29 miliona KM na kraju 2014. na 5,1 milion KM na kraju 2015), s tim da je ključni uticaj na poboljšanje pokazatelja kvalitete aktive imalo isključivanje MKO u stečaju, koja je u prethodnoj godini zabilježila drastično pogoršanje kvalitete aktive. Ostatak sektora nije bilježio značajnije pogoršanje kvalitete aktive u toku 2015. godine. Vanbilansna evidencija, koju u najvećem dijelu čine otpisana potraživanja, niža je za 27% u odnosu na prethodnu godinu i trenutno čini 30,8% kreditnog portfolija.

U toku 2015. godine nastavio se trend smanjenja pasive sektora, pa su tako obaveze po uzetim kreditima manje za 10,9%, pri čemu su obaveze po dugoročnim kreditima smanjene za 14,5% u odnosu na prethodnu godinu. Nastavak trenda smanjenja investicija u mikrokreditni sektor i dalje ukazuje na činjenicu da investitori pokazuju visok stepen uzdržanosti i opreza prilikom kreditiranja ovog sektora.

Trend smanjenja investicija u odnosu na prošlu godinu uočljiv je kod nekoliko značajnijih kreditora. Kao rezultat smanjenja investiranja, nekoliko manjih MKO suočeno je sa nedostatkom sredstava za finansiranje kreditne aktivnosti, te nisu u mogućnosti da ostvare pozitivan poslovni rezultat.

Mikrokreditni sektor je na kraju 2015. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat u visini od 22,3 miliona KM. Tri mikrokreditne fondacije iskazale su manjak prihoda nad rashodima u iznosu od 643 hiljade KM i jedno mikrokreditno društvo je iskazalo gubitak u poslovanju. U strukturi ukupnih prihoda najveće učešće imaju prihodi od kamata koji na kraju 2015. godine čine 90% ukupnih prihoda.

Prihodi od kamata bilježe povećanje od 1,82%, dok su operativni prihodi ostali gotovo nepromijenjeni u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje prihoda od kamata prvenstveno je rezultat povećanja efektivnih kamatnih stopa na dugoročne mikrokredite u toku 2015. godine. MKO su povećale efektivne kamatne stope na dugoročne mikrokredite u svim djelatnostima, što se odrazilo na povećanje prosječne ponderisane kamatne stope na ukupne kredite. Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na ukupne kredite u četvrtom kvartalu 2015. godine i dalje je izrazito visoka te je u FBiH iznosila 24,7%, i u RS 22,57%.

S druge strane, MKO su zabilježile značajnije smanjenje ukupnih rashoda, naročito troškova rezervisanja za kreditne i druge gubitke, uslijed čega je na nivou sektora zabilježeno značajno povećanje profitabilnosti u odnosu na prethodnu godinu. I u slučaju pokazatelja profitabilnosti, najveći pozitivan uticaj imalo je isključivanje MKO u stečaju iz podataka za kraj 2015. godine. Operativni troškovi sektora, koje u najvećem dijelu čine troškovi plaća i doprinosa, manji su za 9,1% u odnosu na 2014. godinu, ali su i dalje jako visoki, iako je broj zaposlenih u mikrokreditnom sektoru smanjen za 9%.

Ukupni kapital sektora na kraju 2015. godine iznosi 268,7 miliona KM i bilježi povećanje od 16,6% u odnosu na prethodnu godinu. Na povećanje ukupnog kapitala najznačajniji uticaj imalo je povećanja dobiti u odnosu na prethodnu godinu, čime je stavka višak prihoda nad rashodima zabilježila porast od 51,4%.

Iako je evidentan blagi oporavak poslovanja mikrokreditnog sektora, investitori i dalje ovaj sektor smatraju rizičnim, te se vraćanje povjerenja investitora može očekivati tek nakon neophodne konsolidacije sektora u kome bi poslovao manji broj jačih i zdravijih MKO.

Na kraju 2015. godine dozvolu za rad imalo je osam društava za lizing. U toku 2015. godine jedno novo društvo za lizing je počelo sa radom. Iako finansijski pokazatelji i vrijednost novozaključenih ugovora u 2015. godine ukazuju na znakove stabilizacije poslovanja, lizing kompanije su i u 2015. godini zabilježile pad bilansne sume od 7,2% u odnosu na prethodnu godinu (tabela 5.1). Samo u slučaju jednog društva za lizing evidentan je rast, dok su ostala društva za lizing zabilježila pad bilansne sume. Pad bilansne sume sektora djelimično se može pripisati činjenici da dva društva za lizing

u 2015. godini nisu bila tržišno aktivna. Ova dva društva su obustavila nova finansiranja u 2015. godini sa ciljem stabilizacije poslovanja, sanacije postojećih problematičnih plasmana i prenosa vlasničkih udjela sa nerezidentnog na rezidentno pravno lice. U strukturi ukupne aktive najznačajnija stavka bilansa stanja društava za lizing su finansijski plasmani. Na finansijski lizing odnosi se 93,5% vrijednosti novoodobrenih ugovora o lizingu, a na poslove operativnog lizinga preostalih 6,5%. Ukupna potraživanja po osnovu finansijskog lizinga, koja čine 73,4% ukupne aktive, povećana su za 5% u odnosu na prethodnu godinu.

Sektor lizinga je na kraju 2015. godine ostvario pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 5,5 miliona KM. Tri društva za lizing iskazala su gubitak u iznosu od 6,3 miliona KM (dva ranije pomenuta društva koja nisu bila tržišno aktivna), a pet društava iskazalo je dobit u iznosu od 11,8 miliona KM. Pozitivan finansijski rezultat sektora, kao i povećanje vrijednosti novozaključenih ugovora u 2015. godini ukazuju na postepenu stabilizaciju poslovanja u lizing sektoru.

Tržište osiguranja predstavlja najrazvijeniji segment nebankarskog sektora. Sektor osiguranja nastavio je bilježiti rast premije u 2015. godini, ali se premija još uvijek nalazi na relativno niskom nivou (2,1% BDP), što ukazuje da u toku 2015. godine nije došlo do značajnijih promjena u pogledu razvoja kao i same strukture tržišta osiguranja. Nizak nivo razumijevanja stanovništva o značaju i ulozi osiguranja, kao i opšti ekonomski uvjeti, poput niskog raspoloživog dohotka i životnog standarda još uvijek ne pogoduju snažnijem razvoju tržišta osiguranja u BiH.

Ukupna premija na kraju 2015. godine iznosila je 595,8 miliona KM i u odnosu na isti period prošle godine bilježi povećanje od 6%. Od ukupne obračunate premije, na neživotna osiguranja se odnosi 79,3%, odnosno 472,3 miliona KM, a najznačajniji udio u ukupnoj premiji osiguranja i dalje ima osiguranje od automobilske odgovornosti. Obračunata premija na životna osiguranja je iznosila 123,5 miliona KM, čime je nastavila trend povećanja učešća u ukupnoj premiji na 20,7% s ranijih 20,4%. Iako se i u 2015. bilježi rast premije životnog osiguranja (7,9%), kao i njegovog učešća u ukupnoj premiji osiguranja, slaba zastupljenost dobrovoljnih vrsta osiguranja, još je jedan od pokazatelja slabe razvijenosti tržišta osiguranja u BiH i jedan od osnovnih rizika u ovom sektoru. Ukupne bruto isplaćene štete iznose 252,9 miliona KM i čine 42,4% ukupne obračunate premije.

U narednim periodima moguće je očekivati određene pomake u razvoju sektora osiguranja, s obzirom na to da je usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o posredovanju u privatnom osiguranju u FBiH⁴⁴ stvoren pravni okvir koji na području cijele BiH omogućuje komercijalnim bankama posredovanje u osiguranju. Na ovaj način stvorene su nužne pretpostavke da se instrument osiguranja koristi u većem obimu kao kolateral kreditnim plasmanima banaka, što bi moglo doprinijeti bržem rastu tržišta osiguranja.

Prema podacima CBBiH, osiguravajuća društva su na kraju 2015. godine držala na računima komercijalnih banaka, u različitim formama depozita, 38,4% ukupne aktive, što upućuje na zaključak da je likvidnost aktive osiguravajućih društava relativno visoka. Ovo je prvenstveno posljedica konzervativne investicijske politike društava za osiguranje, ograničenih mogućnosti investiranja na domaćim tržištima kapitala ali i zakonskih odredbi.

U 2015. godini dozvolu za rad imala su 33 investicijska fonda, od čega 17 u FBiH i 16 u RS. Vrijednost imovine investicijskih fondova u 2015. godine zabilježila je rast u od 5,6% odnosu na kraj prethodne godine i iznosila je 801 milion KM.

Ukupan promet na bh. berzama u 2015. godini bilježi značajno povećanje, a vrijednost prometa iznosi 1,78 milijardi KM. Od ukupnog prometa na SASE se odnosi 68,5%, a na BLSE 31,5%. Vrijednost ukupno ostvarenog prometa na bh. berzama u 2015. veća je za 47,7%, dok su godišnje stope rasta prometa na SASE i BLSE iznosile iznosile 97% i -4,4% respektivno. Kao i prethodnih nekoliko godina, najveći obim prometa na domaćem tržištu kapitala ostvaren je u segmentu instrumenata duga koje su tokom 2015. godine emitovale entitetske vlade u ukupnom iznosu od 1,02 milijardi KM. Tokom 2015. godine entitetske vlade su intenzivirale zaduženje po osnovu trezorskih zapisa i obveznica na domaćem tržištu kapitala uslijed izostanka kreditnog aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama, što je ujedno i glavni razlog zbog čega je došlo do povećanog prometa na bh. berzama. Bez obzira na povećanje prometa koje se desilo u 2015. godini, obim prometa na domaćim berzama i dalje se može smatrati skromnim. Osim toga, domaća tržišta kapitala u pogledu investicijske aktivnosti i potencijala nisu na nivoima koji bi podržali brži razvoj privredne aktivnosti u BiH. Osim komercijalnih banaka, koje su većinom orijentisane ka tržištu vladinog duga, veći institucionalni ulagači gotovo i da nisu

prisutni na tržištu kapitala. Individualni ulagači iz niza razloga, poput niskog realnog dohotka, nedovoljnog iskustva i tradicije trgovanja na berzi, ne odlučuju se na aktivniju ulogu na domaćem tržištu kapitala. S druge strane i interes privrednih subjekata za pribavljanje dodatnog kapitala putem emisije dionica i finansiranje novih projekata i razvoja poslovanja putem berze je vrlo ograničen. Postoji niz preduvjeta koje je potrebno ispuniti kako bi domaća tržišta kapitala postala efikasnija i aktivnija u ispunjavanju svoje osnovne funkcije, u cilju pružanja jače podrške razvoju bh. ekonomije. Prije svega, potrebno je otkloniti probleme koji utiču na funkcionisanje tržišta kapitala, poput neusklađenosti propisa, fragmentiranosti tržišta, postojanja tačnih i pravovremenih informacija o poslovanju kompanija, likvidnosti tržišta, ograničenosti instrumenata za trgovanje, malog broja vrijednosnih papira kojim se kontinuirano trguje, sporo i skupo trgovanje i slično. Otklanjanjem ovih problema domaća tržišta kapitala mogla bi imati aktivniju ulogu u finansiranju privrednih subjekata i pružanju jače potpore razvoju bh. ekonomije. Takođe, jačanjem privatnog sektora i stvaranjem snažnih privatnih kompanija otvorile bi se mogućnosti da se bh. berze koriste kao dodatni izvor finansiranja i u određenoj mjeri kao alternativa bankarskom sektoru.

44 Detaljnije objašnjeno u poglavlju Regulatorni okvir.

6. Finansijska infrastruktura

6.1 Platni sistemi

CBBiH je u skladu sa svojom zakonskom obavezom i u 2015. godini uspješno podržavala funkcije platnog prometa putem savremenih obračunskih i platnih sistema za izvršavanje međubankarskih transakcija. U toku 2015. godine, u platnim sistemima CBBiH zabilježen je rast broja transakcija, ali istovremeno i pad ukupne vrijednosti međubankarskih transakcija. Ukupan broj transakcija u međubankarskom platnom prometu je povećan za 3%, dok je ukupna vrijednost transakcija umanjena za 3,1% u odnosu na prethodnu godinu (tabela 6.1). Pad vrijednosti transakcija, u najvećem dijelu se odnosi na transakcije kroz sistem poravnanja u realnom vremenu, RTGS. Smanjenje vrijednosti transakcija u 2015. godini rezultiralo je sporijom cirkulacijom novca u ekonomiji, pa je tako povećan broj dana potreban da bi se izvršile transakcije u vrijednosti godišnjeg nominalnog BDP-a. Iako se broj međubankarskih transakcija kontinuirano povećava, veći dio platnog prometa se i dalje odvija unutar samih banaka (62% od ukupnog broja transakcija).

Tabela 6.1: Platni sistem

Godina	Ukupan broj transakcija, u milionima	Ukupan promet, milioni KM	Prosječni dnevni promet, milioni KM	BDP/ prosječan dnevni promet
2005.	22,9	36.195	140,3	122
2006.	24,9	47.728	185,0	104
2007.	28,4	60.193	234,2	93
2008.	29,6	70.345	272,7	91
2009.	29,0	64.458	251,8	95
2010.	31,8	67.779	263,7	94
2011.	32,5	76.653	298,3	87
2012.	33,8	81.533	318,5	81
2013.	35,8	76.605	298,1	88
2014.	37,9	87.859	341,9	79
2015.	39,1	85.106	326,1	87

Izvor: CBBiH

Koncentracija ukupnog broja i vrijednosti međubankarskih transakcija u platnom prometu, ilustrovana je Herfindahl-Hirschmanovim indeksom (HHI)⁴⁵. U tabeli 6.2 prikazane su vrijednosti indeksa izračunate na osnovu podataka o

ukupnom broju i iznosu međubankarskih transakcija za sve učesnike platnog prometa, u oba platna sistema (RTGS i žirokliring). Koncentracija broja i vrijednosti transakcija mjerena HHI indeksom, kada se u izračun uključe sve banke u sistemu je veća u odnosu na prethodnu godinu ali ne ukazuje na postojanje sistemskih rizika u platnim sistemima. S obzirom da na tržištu BiH posluje veliki broj manjih banaka, ista analiza urađena je i za deset banaka sa najvećim učešćem u ukupnoj vrijednosti međubankarskih transakcija. Vrijednosti HHI indeksa su znatno veće i ukazuju na umjerenu koncentraciju međubankarskih platnih transakcija odnosno na činjenicu da se većina međubankarskog platnog prometa odvija između manjeg broja velikih banaka.

Tabela 6.2 : Koncentracija transakcija u međubankarskom platnom prometu (HHI)

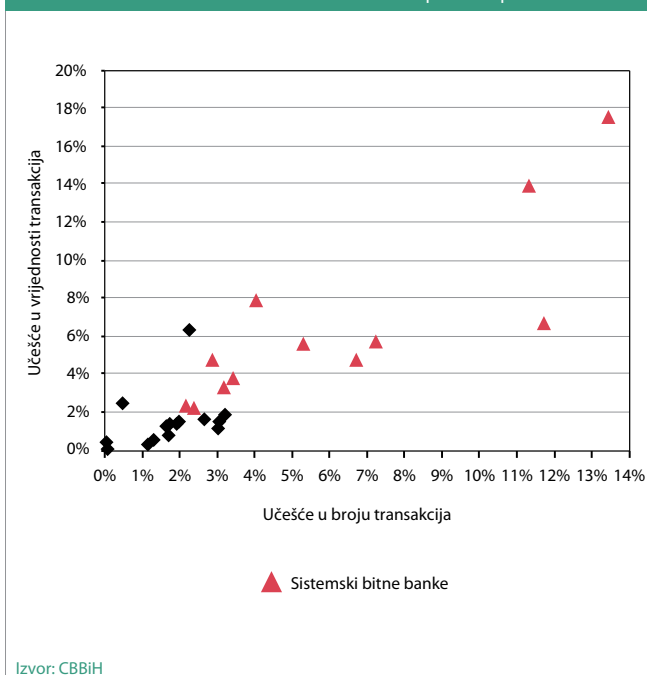
Period	Sve banke		10 banaka sa najvećim učešćem	
	Broj transakcija	Vrijednost transakcija	Broj transakcija	Vrijednost transakcija
Decembar 2008.	693	908	1.271	1.381
Decembar 2009.	651	989	1.233	1.413
Decembar 2010.	651	903	1.256	1.346
Decembar 2011.	626	836	1.230	1.287
Decembar 2012.	638	844	1.278	1.295
Decembar 2013.	654	810	1.337	1.378
Decembar 2014.	660	778	1.350	1.310
Decembar 2015.	689	810	1.314	1.305

Izvor: CBBiH

Na grafikonu 6.1. prikazano je učešće banaka u ukupnom broju i vrijednosti međubankarskih transakcija za decembar 2015. godine. Sistemski važne banke imaju dominantno učešće u ukupnoj vrijednosti kao i broju međubankarskih transakcija (78,12% i 73,81% respektivno). Prvih pet banaka s najvećim učešćem čine 51,4% ukupne vrijednosti transakcija u platnom prometu u 2015. godini.

⁴⁵ HHI je mjera koncentracije i računa se kao suma kvadrata pojedinačnih učešća u posmatranom segmentu. Indeks ispod 1.000 poena ukazuje na nekoncentrisanost, 1.000 do 1.800 poena umjerenu, a preko 1.800 poena na visoku koncentraciju.

Grafikon 6.1 : Učešće banaka u međubankarskom platnom prometu u 2015.

U 2015. godini CBBiH je nastavila održavati Centralni registar kredita (CRK) i Jedinstveni registar transakcijskih računa. Podaci u CRK ažurirani su na dnevnoj osnovi od strane poslovnih banaka, mikrokreditnih organizacija, lizing kompanija i ostalih institucija. Dnevno ažurirani podaci doprinose kvaliteti obrade kreditnih zahtjeva tako što omogućavaju adekvatno praćenje kreditne istorije klijenata kao i uvid u klijentovu stvarnu izloženost u trenutku odobravanja plasmana, te čine dobar dodatni pokazatelj prilikom procjene rizika pri odobravanju plasmana. CBBiH je u toku 2015. godine uz jedinstveni registar transakcijskih računa nastavila održavati i jedinstvenu bazu podataka svih blokiranih računa poslovnih subjekata u BiH. Popis blokiranih računa poslovnih subjekata se jednom mjesečno ažurira i objavljuje na web stranici CBBiH. Objavljivanjem liste blokiranih računa, CBBiH omogućava svim poslovnim subjektima uvid u status njihovih postojećih ili potencijalnih poslovnih partnera.

Tekstni okvir 3: Nadogradnja regulatornog okvira u BiH u skladu sa Strategijama za uvođenje „Međunarodnog sporazuma za mjerenje kapitala i standardima kapitala“

Novim odlukama o izračunu kapitala sačinjen je nacrt podzakonskog okvira iz domena Pilar 1 definisanog okvirom Basel II, koji se odnosi na izračun kapitalnih zahtjeva za kreditni, tržišni i operativni rizik prema standardizovanim pristupima. Banke odnosno kreditne institucije u mjerenju kreditnog rizika

CBBiH je i u 2015. godini vršila međunarodni kliring plaćanja između banaka iz BiH i Srbije u ukupnoj vrijednosti od 176,3 miliona eura. U sistemu plaćanja između dvije države učestvovala su četiri banke iz BiH, od čega dvije sistemski važne banke iz iste bankarske grupacije na koje se odnosi najveći dio prometa.

6.2 Regulatorni okvir

U 2015. godini i prvoj polovini 2016. godine nastavljene su izmjene i dogradnja regulatornog okvira koji uređuje poslovanje finansijskog sektora BiH u cilju usklađivanja sa najboljim evropskim praksama kao i poboljšanja poslovnog okruženja finansijskih posrednika.

Entitetske agencije za bankarstvo su u saradnji sa nadležnim institucijama, uz tehničku pomoć MMF-a, nastavile aktivnosti na izradi i harmonizaciji nacrtu novih zakona o bankama u oba entiteta koji će, u najvećoj mjeri, biti usklađeni sa EU direktivama i najboljim međunarodnim praksama. Novim zakonima planirano je jačanje supervizorskih nadležnosti kao i uspostavljanje sveobuhvatnog okvira za restrukturiranje banaka. Očekuje se da će zakoni biti finalizirani u toku 2016. godine.

Tokom 2015. godine entitetske agencije za bankarstvo su nastavile sa nadogradnjom regulatornog okvira u skladu sa Strategijama za uvođenje „Međunarodnog sporazuma za mjerenje kapitala i standardima kapitala“ i u cilju usklađivanja sa direktivama Evropskog parlamenta i Vijeća koje uređuju nadzor i poslovanje banaka u EU⁴⁶. Tako su obje agencije za bankarstvo polovinom 2015. godine objavile nove nacрте odluka iz domena upravljanja rizicima i kapitalom banaka, čije su odredbe detaljnije opisane u tekstnom okviru 3.

koriste fiksne pondere u skladu sa odredkama supervizora prema vrsti potraživanja i njihovoj kreditnoj kvaliteti, što je zadržano iz Bazela I. Ono što je novo u odnosu na trenutno važeću regulativu jeste da postoji veći broj kategorija izloženosti, raspon pondera rizika se kreće između 0% i 150%, te se uz primjenu pondera rizika koji se zasniva na kategoriji izloženosti, procjena kvalitete kreditne izloženosti vrši i na temelju priznavanja kreditnih procjena vanjskih institucija za procjenu kreditnog rizika, (eng. ECAI – External Credit Assessment Institutions).

46 Direktiva 2013/36/EU o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i prudencijalnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicijskim društvima (eng. Capital Requirements Directive IV – CRD IV) i Uredba br. 575/2013 o prudencijalnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva (eng. Capital Requirements Regulations - CRR), od 26.06.2013. godine.

Uz to, kvalitet kreditne izloženosti moguće je odrediti i na osnovu kreditne procjene agencije za kreditiranje izvoza, (eng. ECA -Export Credit Agency). Uz minimalne kapitalne zahtjeve za kreditni rizik, banke odnosno kreditne institucije obavezne su obračunavati i minimalne kapitalne zahtjeve za operativni i tržišni rizik. Prema trenutno važećoj regulativi, banke obračunavaju minimalne kapitalne zahtjeve za operativni rizik prema jednostavnoj metodi, odnosno pristupu osnovnog pokazatelja. U novim nacrtima odluka o kapitalu, uz jednostavnu metodu za izračunavanje minimalnih kapitalnih zahtjeva za operativni rizik postoji i standardizovani pristup koji predstavlja napredniju metodu izračunavanja operativnog rizika. Prema ovom pristupu, operativni rizik se računa na način da se ukupne aktivnosti banke podijele na osam poslovnih linija i onda se relevantni pokazatelj svake poslovne linije množi s beta faktorom propisanim za svaku poslovnu liniju. Relevantni pokazatelj u skladu sa MRS-om iskazuju kao zbir sljedećih elemenata: kamatni i srodni prihodi, kamatni i srodni rashodi, prihodi od dionica i ostalih vrijednosnih papira s varijabilnim/fiksni prihodom, prihodi od naknada i provizija, rashodi od naknada i provizija, neto dobit ili gubitak iz finansijskoga poslovanja, ostali prihodi iz poslovanja. Banke izračunavaju kapitalni zahtjev za operativni rizik kao trogodišnji prosjek zbira godišnjih kapitalnih zahtjeva.

Banke još uvijek nisu obavezne da izdvajaju kapitalne zahtjeve za tržišni rizik. U okviru prednacrta odluka o izračunavanju kapitala banaka definisani su i kapitalni zahtjevi za tržišni rizik prema standardizovanom pristupu. Tržišni rizik može proizaći iz promjene cijene finansijskog instrumenta ili odnosnog instrumenta kod finansijskih derivata (pozicijski rizik), zatim iz promjene kursa valute i/ili promijene cijene zlata (valutni rizik) i promjene cijene robe kod robnih derivata (robni rizik). Nadalje, odlukama je predviđeno da banke moraju obračunavati i

kapitalne zahtjeve za rizik namirenja i valutni rizik. Uz minimalne kapitalne zahtjeve, nacrti odluka o kapitalu sadrže detaljno opisane tehnike smanjenja kreditnog rizika (eng. Credit Risk Mitigation – CRM), kao i načela za priznavanje efekata za smanjenje kreditnog rizika koji su znatno prošireni u odnosu na dosadašnju regulativu.

Agencije za bankarstvo sačinile su i prednacrt podzakonskog okvira u domenu Stub 2 (Pilar 2), koji se odnosi na Supervizorski postupak (Supervisory Review Process), u sklopu kojeg su sadržane odluke o upravljanju rizicima, postupku interne procjene adekvatnosti kapitala u bankama (ICAAP), kamatnom riziku u bankarskoj knjizi i velikim izloženostima banaka. Prednacrt Odluke o upravljanju rizicima predstavlja kvalitativne zahtjeve koje je banka dužna primijeniti u upravljanju rizicima kao sastavnim dijelom zdravog korporativnog upravljanja i usko je povezana s implementacijom procesa interne procjene adekvatnosti kapitala banaka. Proces interne procjene adekvatnosti kapitala definisan je posebnom odlukom, prema kojoj su banke obavezne same procjenjivati interne kapitalne zahtjeve za ostale značajne rizike u poslovanju koje će utvrđivati na temelju svog profila rizičnosti. Pri postupku interne procjene adekvatnosti kapitala, banke moraju kvantitativnim metodama mjeriti rizike, a u slučaju da ih je teško kvantificirati, procjenjivati značajne rizike koristeći se metodologijom i pristupima koji su najprikladniji za njenu organizaciju i poslovne aktivnosti. Prednacrt Odluke o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi propisuje minimalne zahtjeve za uspostavu sistema upravljanja kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi koji bi bio primjeren vrsti, obimu i složenosti poslovanja i u skladu s profilom rizičnosti banke, a koji bi obuhvatio značajne izvore kamatnog rizika. Odlukom se uspostavlja i sistem izvještavanja o izloženostima kamatnom riziku u bankarskoj knjizi, kao i obaveza banke da provodi testiranja otpornosti na stres vezano uz kamatni rizik.

U oktobru 2015. godine potpisan je Sporazum o saradnji između EBA i zemalja SEE. Entitetske agencije za bankarstvo su supotpisnice ovog Sporazuma kojim BiH stiče status ravnopravnog učešća u razmjenama informacija sa članicama EU kada je u pitanju poslovanje i supervizija bankarskog sektora. Prema navedenom sporazumu nadležne institucije za superviziju u BiH će težiti da prilagode svoje zakone, nadzorne standarde i institucionalna pravila u skladu sa istim u EU, te će imati mogućnost davanja sugestija na regulativu koja je u pripremi.

U cilju jačanja tržišta lizinga, početkom 2016. godine Vlada Federacije BiH je utvrdila i Parlamentu FBiH uputila

Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o lizingu FBiH kojim su definisane tri vrste lizinga: direktni, indirektni i povratni. Takođe, prema odredbama novog zakona, društva za lizing su dužna uspostaviti sveobuhvatan i učinkovit sistem upravljanja rizicima u skladu sa vrstom, opsegom i složenosti svog poslovanja koji mora uključivati strategije, politike, postupke i mjere upravljanja rizicima, tehnike mjerenja rizika i podjelu odgovornosti u upravljanju rizicima.

U martu 2016. godine usvojen je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o posredovanju u privatnom osiguranju FBiH čime je zakon usklađen sa odredbama zakona

o bankama kojim je propisano da se banke mogu baviti posredovanjem u osiguranju. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o posredovanju u osiguranju RS je usvojen još 2009. godine. Na ovaj način stvoren je pravni okvir kako bi se banke mogle baviti posredovanjem u osiguranju na području cijele BiH.

Vlada Federacije FBiH je u februaru 2016. godine utvrdila i Nacrt zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima. Dobrovoljni penzioni fondovi sastavni su dio dokumenta Strategija reforme penzionog sistema u FBiH. Usvajanjem Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima u FBiH biće stvorena pravna osnova za daljnji razvoj penzionog sistema u FBiH kao i za jačanje tržišta kapitala uvođenjem nove vrste fondova koji se razlikuju po načinu i kriterijima investiranja. Narodna skupština RS je u 2009. godini usvojila Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima i penzijskim planovima, a polovinom 2016. godine bi se trebalo osnovati i prvo društvo za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondom u RS.

U februaru 2016. godine Narodna skupština RS usvojila je Zakon o stečaju koji će osigurati blagovremeno pokretanje stečajnog postupka. Dosadašnje neblagovremeno pokretanje stečajnog postupka, uticalo je na umanjenje vrijednosti stečajne mase i time na nizak stepen namirenja povjerioca, dok su troškovi stečajnog postupka bili izuzetno visoki, a problem su predstavljali i predugi sudski procesi u vezi sa stečajnim postupkom. Novim zakonom određen je nadzorni organ Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge (APIF) koja će vršiti nadzor i izreći prekršajne sankcije prema osokma koje ne pokrenu blagovremeno stečajni postupak, odnosno u roku od 30 dana od dana kada su nastupili razlozi za otvaranje stečajnog postupka. Zakonom je definisan i pojam predstečajnog postupka, odnosno finansijsko-operativno restrukturiranje, pri čemu stečajni sudac imenuje povjerenika, a u tom postupku pokušać se prevazići sve poteškoće u finansijskom poslovanju određenog dužnika. Rok za okončanje tog postupka je 150 dana, uz mogućnost produženja roka za još 90 dana. I u FBiH se očekuju izmjene Zakona o stečaju kojim će se kao i u RS omogućiti blagovremeno pokretanje stečajnog postupka te osigurati zaštita prava povjerilaca.

U toku 2015. godine novi Zakon o porezu na dobit donesen je u oba entiteta, a primjenjivaće se na poslovnu 2016. godinu. Novim zakonima, koji su pripremljeni prema preporukama MMF-a, se proširuje porezna baza na dva načina, većim obuhvatom poreznih obveznika i većim obuhvatom oporezivih prihoda te se smanjuju porezno

priznati troškovi i odbici kroz ograničenja priznavanja rashoda u porezne svrhe. Proširenje porezne osnovice i broja poreznih obveznika potrebno je radi podrške borbi protiv porezne evazije.

U februaru 2016. godine Parlament FBiH je usvojio Zakon o faktoringu FBiH kojim je uspostavljena odgovarajuća regulativa koja bi trebala pospješiti daljni razvoj poslova faktoringa i omogućiti privrednim subjektima uslove za efikasniju naplatu potraživanja. Zakonom o faktoringu su propisana pravila i uslovi obavljanja poslova faktoringa, čime se obavljanje faktoringa omogućava isključivo pravnim licima koja su registrovana za obavljanje ove djelatnosti.

Nakon što je u maju 2015. godine BiH uskladila Krivični zakon sa evropskim standardima i preporukama GRECO-a, MONEYVAL komiteta i FATF-a, BiH je polovinom 2016. godine vraćena na listu zemalja visokog rizika, nesigurnih za finansijska ulaganja. Naime, BiH nije pravovremeno provela aktivnosti na otklanjanju zakonskih nedostataka u oblasti borbe protiv korupcije i finansiranja terorizma, u skladu sa preporukama FATF-a zbog čega su finansijske transakcije sa BiH ponovo okarakterisane kao visokorizične.

U narednom periodu očekuje se značajna nadogradnja regulatornog okvira u cilju ispunjena Reformske agende koja je usvojena u junu 2015. godine. Reformska agenda definiše glavne planove Vijeća ministara BiH, Vlade FBiH i Vlade RS u pogledu socioekonomskih reformi u narednim godinama. Njeni ciljevi su: poticanje održivog, efikasnog, socijalno pravednog i kontinuiranog ekonomskog rasta; otvaranje novih radnih mjesta; povećanje i bolje usmjerenje socijalne pomoći; i stvaranje povoljnog i socijalno pravednog okruženja. Naponi u smislu osiguravanja fiskalne i finansijske održivosti će se ojačati mjerama za jačanje vladavine prava i borbe protiv korupcije, te jačanjem administrativnih kapaciteta i povećanjem efikasnosti javnih institucija na svim nivoima vlasti.

Statistički dodatak

Tabela A1: Promjene suverenog rejtinga

Država	Datum promjene	Standard & Poor's rejting		
		Dugoročni	Izgled	Kratkoročni
Grčka	do 2009	A	Stabilan	A-1
	09.01.2009	A	Negativan, posmatranje	A-1
	14.01.2009	A	Stabilan	A-2
	07.12.2009	A	Negativan, posmatranje	A-2
	16.12.2009	BBB+	Negativan, posmatranje	A-2
	16.03.2010	BBB+	Negativan	A-2
	27.04.2010	BB+	Negativan	B
	02.12.2010	BB+	Negativan, posmatranje	BB+
	29.03.2011	BB-	Negativan, posmatranje	B
	09.05.2011	B	Negativan, posmatranje	C
		CCC	Negativan	C
	27.07.2011	CC	Negativan	C
	05.02.2012	CCC	Stabilan	C
	27.02.2012	SD	NM	SD
	02.05.2012	CCC	Stabilan	C
	07.08.2012	CCC	Negativan	C
	05.12.2012	SD	-	SD
	18.12.2012	B-	Stabilan	B
	28.01.2015	B-	Negativan, posmatranje	B
	15.04.2015	CCC+	Negativan	C
	22.01.2016.	B-	Stabilan	B
Irska	do 2009	AAA	Stabilan	A-1+
	09.01.2009	AAA	Negativan	A-1+
	30.03.2009	AA+	Negativan	A-1+
	08.06.2009	AA	Negativan	A-1+
	24.08.2010	AA-	Negativan	A-1+
	23.11.2010	A	Negativan, posmatranje	A-1
	02.02.2011	A-	Negativan, posmatranje	A-2
	01.04.2011	BBB+	Stabilan	A-2
	05.12.2011	BBB+	Negativan, posmatranje	A-2
	13.01.2012	BBB+	Negativan	A-2
	11.02.2013	BBB+	Stabilan	A-2
	12.07.2013	BBB+	Pozitivan	A-2
	06.06.2014	A-	Pozitivan	A-2
	05.12.2014	A	Stabilan	A-1
	05.06.2015	A+	Stabilan	A-1
Portugal	do 2009	AA-	Stabilan	A-1+
	13.01.2009	AA-	Negativan, posmatranje	A-1+
	21.01.2009	A+	Stabilan	A-1
	07.10.2009	A+	Negativan	A-1
	27.04.2010	A-	Negativan	A-2
	30.11.2010	A-	Negativan, posmatranje	A-2
	24.03.2011	BBB	Negativan, posmatranje	A-2
	29.03.2011	BBB-	Negativan	A-3
	05.12.2011	BBB-	Negativan, posmatranje	A-3
	13.01.2012	BB	Negativan	B
	06.03.2013	BB	Stabilan	B
	05.07.2013	BB	Negativan	B
	09.05.2014	BB	Stabilan	B
	20.03.2015	BB	Pozitivan	B
	18.09.2015	BB+	Stabilan	B

Španija	do 2009	AAA	Stabilan	A-1+
	12.01.2009	AAA	Negativan, posmatranje	A-1+
	19.01.2009	AA+	Stabilan	A-1+
	09.12.2009	AA+	Negativan	A-1+
	28.04.2010	AA	Negativan	A-1+
	05.12.2011	AA-	Negativan, posmatranje	A-1+
	13.01.2012	A	Negativan	A-1
	26.04.2012	BBB+	Negativan	A-2
	10.10.2012	BBB-	Negativan	A-3
	23.05.2014	BBB	Stabilan	A-2
	02.10.2015	BBB+	Stabilan	A-2
Italija	do 2009	A+	Stabilan	A-1+
	20.05.2011	A+	Negativan	A-1+
	20.09.2011	A	Negativan	A-1
	05.12.2011	A	Negativan, posmatranje	A-1
	13.01.2012	BBB+	Negativan	A-2
	09.07.2013	BBB	Negativan	A-2
	05.12.2014	BBB-	Stabilan	A-3
Kipar	do 2009	A+	Stabilan	A-1
	21.07.2010	A+	Negativan, posmatranje	A-1
	16.11.2010	A	Negativan	A-1
	30.03.2011	A-	Negativan	A-2
	29.07.2011	BBB	Negativan, posmatranje	A-2
	12.08.2011	BBB+	Negativan, posmatranje	A-2
	27.10.2011	BBB	Negativan, posmatranje	A-3
	13.01.2012	BB+	Negativan	B
	01.08.2012	BB	Negativan, posmatranje	B
	17.10.2012	B	Negativan, posmatranje	B
	20.12.2012	CCC+	Negativan	C
	21.03.2013	CCC	Negativan	C
	10.04.2013	CCC	Stabilan	C
	28.06.2013	SD	-	SD
	03.07.2013	CCC+	Stabilan	C
	29.11.2013	CCC+	Stabilan	B
	25.04.2014	B	Pozitivan	B
	24.10.2014	B+	Stabilan	B
	27.03.2015	B+	Pozitivan	B
	25.09.2015	BB-	Pozitivan	B

Izvor: Standard & Poor's

Tabela A2: Indeks cijena nekretnina

		Sarajevo	Mostar	Zenica	Tuzla	UKUPNO
2004.	Q1	47	84	60		52
	Q2	47	81	59		51
	Q3	47	82	60		51
	Q4	48	80	59		52
2005.	Q1	49	79	61		53
	Q2	49	81	60		52
	Q3	50	79	60		53
	Q4	52	82	64		56
2006.	Q1	54	84	67		59
	Q2	59	84	63		62
	Q3	58	82	66		62
	Q4	63	71	71		65
2007.	Q1	69	85	72		71
	Q2	77	90	88		79
	Q3	85	86	92		86
	Q4	94	92	95		94
2008.	Q1	100	100	100	100	100
	Q2	105	99	107	104	105
	Q3	103	102	113	114	105
	Q4	109	104	126	117	110
2009.	Q1	99	120	129	102	102
	Q2	96	125	127	105	101
	Q3	91	124	128	114	99
	Q4	89	127	119	121	97
2010.	Q1	88	119	130	119	96
	Q2	86	128	129	126	98
	Q3	85	120	126	112	94
	Q4	84	126	143	120	94
2011.	Q1	83	125	138	113	93
	Q2	84	121	140	93	92
	Q3	82	118	132	102	92
	Q4	83	124	131	107	92
2012.	Q1	84	132	130	111	94
	Q2	82	117	139	105	93
	Q3	80	124	122	103	89
	Q4	78	120	133	104	88
2013.	Q1	81	128	135	113	91
	Q2	78	127	134	113	90
	Q3	79	124	124	116	90
	Q4	76	130	136	101	88
2014.	Q1	78	121	126	104	88
	Q2	77	119	124	104	86
	Q3	77	111	126	106	86
	Q4	77	113	129	103	85
2015.	Q1	79	114	127	103	87
	Q2	80	115	127	106	89
	Q3	78	116	131	107	88
	Q4	81	117	126	106	89

Izvor: CBBiH

Tabela A3: Pregled najvećih dužnika po klasičnim kreditima

u hiljadama KM

Područje	Kredit, ostatak duga	Učešće u području	Učešće u ukupnim potraživanjima
A: Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	167.119		2,4%
<i>Šumarstvu i sječa drva (iskorištavanje šuma)</i>			
Uzgoj šuma i ostale djelatnosti u šumarstvu	20.720	12,4%	0,3%
<i>Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima od čega:</i>			
Uzgoj peradi	20.664	12,4%	0,3%
B: Vađenje ruda i kamena	151.205		2,2%
<i>Vađenje ugljena i lignita, od čega:</i>			
Vađenje lignita	35.331	23,4%	0,5%
C: Prerađivačka industrija	1.564.576		22,8%
<i>Proizvodnja pića od čega:</i>			
Proizvodnja piva	63.317	4,0%	0,9%
<i>Proizvodnja prehrambenih proizvoda od čega:</i>			
Proizvodnja hljeba; svježih peciva i kolača	62.956	4,0%	0,9%
Proizvodnja mlijeka, mliječnih proizvoda i sira	45.847	2,9%	0,7%
Ostala prerada i konzerviranje voća i povrća	34.716	2,2%	
<i>Prerada drveta i proizvoda od drveta i pluta, osim namještaja; proizvodnja predmeta od slame i pletarskih materijala od čega:</i>			
Piljenje i blanjanje drveta (proizvodnja rezane građe); impregnacija drveta	81.874	5,2%	1,2%
<i>Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme, od čega:</i>			
Proizvodnja metalnih konstrukcija i njihovih dijelova	55.690	3,6%	0,8%
D: Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	162.926		2,4%
<i>Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, od čega:</i>			
Proizvodnja i snabdjevanje parom i klimatizacija	58.096	35,7%	0,8%
E: Snabdjevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	59.515		0,9%
<i>Skupljanje, pročišćavanje i snabdjevanje vodom, od čega:</i>			
Skupljanje, pročišćavanje i snabdjevanje vodom	16.863	28,3%	0,2%
F: Građevinarstvo	518.127		7,5%
<i>Gradnja građevina niskogradnje, od čega:</i>			
Gradnja cesta i autocesta	195.260	37,7%	2,8%
G: Trgovina na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala	1.994.383		29,0%
<i>Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima, od čega:</i>			
Nespecijalizirana trgovina na veliko	322.620	16,2%	4,7%
Trgovina na veliko čvrstim, tečnim i plinovitim gorivima i sličnim proizvodima	48.548	2,4%	0,7%
Trgovina na veliko farmaceutskim proizvodima	77.761	3,9%	1,1%
Trgovina na veliko drvom, građevinskim materijalom i sanitarnom opremom	58.183	2,9%	0,8%
Trgovina na veliko ostalim proizvodima za domaćinstvo	37.510	1,9%	0,5%
Nespecijalizovana trgovina na veliko hranom, pićima i duhanskim proizvodima	68.002	3,4%	1,0%
Trgovina na veliko metalnom robom, instalacijskim materijalom, uređajima i opremom za vodovod i grijanje	47.304	2,4%	0,7%
<i>Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima, od čega:</i>			0,0%
Trgovina na malo u nespecijalizovanim prodavnicama pretežno hranom, pićima i duhanskim proizvodima	154.182	7,7%	2,2%
Ostala trgovina na malo u nespecijalizovanim prodavnicama	87.162	4,4%	1,3%
Trgovina na malo motornim gorivima u specijalizovanim prodavnicama	47.075	2,4%	0,7%
H: Prevoz i skladištenje	295.155		4,3%
<i>Kopneni prevoz i cjevovodni transport</i>			
Cestovni prevoz robe	86.668	29,4%	1,3%
Željeznički prevoz putnika i robe	62.810	21,3%	0,9%

I: Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanje hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)	169.546		2,5%
<i>Smještaj, od čega:</i>			
Hoteli i sličan smještaj	93.238	55,0%	1,4%
J: Informacije i komunikacije	125.881		1,8%
<i>Emitovanje programa, od čega:</i>			
Emitovanje televizijskog programa	37.658	29,9%	0,5%
K: Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	205.092		3,0%
<i>Ostale finansijske uslužne djelatnosti, osim osiguranja i penzionih fondova, od čega:</i>			
Ostalo kreditno posredovanje	22.707	11,1%	0,3%
<i>Novčano posredovanje, od čega:</i>			
Ostalo novčano posredovanje	44.701	21,8%	0,7%
L: Poslovanje nekretninama	172.359		2,5%
<i>Poslovanje nekretninama, od čega:</i>			
Iznajmljivanje i upravljanje vlastitim nekretninama ili nekretninama uzetim u zakup (leasing)	87.721	50,9%	1,3%
Upravljanje nekretninama uz naknadu ili na osnovu ugovora	41.523	24,1%	0,6%
Agencije za poslovanje nekretninama	19.152	11,1%	0,3%
M: Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	262.441		3,8%
<i>Veterinarske djelatnosti</i>			
Veterinarske djelatnosti	53.220	20,3%	0,8%
<i>Arhitektonske i inženjerske djelatnosti; tehničko ispitivanje i analiza, od čega:</i>			
Arhitektonske djelatnosti	44.579	17,0%	0,6%
<i>Naučno istraživanje i razvoj</i>			
Ostalo istraživanje i eksperimentalni razvoj u prirodnim, tehničkim i tehnološkim naukama	23.518	9,0%	0,3%
N: Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	36.716		0,5%
<i>Putničke agencije, organizatori putovanja, turoperator i ostale rezervacijske usluge, te djelatnosti povezane sa njima, od čega:</i>			
Djelatnosti putničkih agencija	7.674	20,9%	0,1%
<i>Zaštitne i istražne djelatnosti</i>			
Djelatnosti privatne zaštite	7.319	19,9%	0,1%
O: Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	816.649		11,9%
<i>Javna uprava te ekonomska i socijalna politika zajednice, od čega:</i>			
Opšte djelatnosti javne uprave	476.990	58,4%	6,9%
<i>Djelatnosti obaveznog socijalnog osiguranja, od čega:</i>			
Djelatnosti obaveznog socijalnog osiguranja	71.657	8,8%	1,0%
P: Obrazovanje	33.133		0,5%
<i>Visoko obrazovanje</i>			
Visoko obrazovanje	19.546	59,0%	0,3%
Q: Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	87.139		1,3%
<i>Djelatnosti zdravstvene zaštite</i>			
Djelatnosti bolnica	42.675	49,0%	0,6%
R: Umjetnost, zabava i rekreacija	17.861		0,3%
<i>Djelatnosti kockanja i klađenja</i>			
Djelatnosti kockanja i klađenja	9.797	54,9%	0,1%
S: Ostale uslužne djelatnosti	26.761		0,4%
<i>Ostale lične uslužne djelatnosti</i>			
Ostale lične uslužne djelatnosti, drugdje nerazvrstano	3.881	14,5%	0,1%
T: Djelatnosti domaćinstava kao poslodavaca; djelatnosti domaćinstava koja proizvode različita dobra i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	141		0,0%
<i>Djelatnosti privatnih domaćinstava koja proizvode različita dobra za vlastite potrebe</i>			
Djelatnosti privatnih domaćinstava koja proizvode različita dobra za vlastite potrebe	126	92,3%	0,0%
U: Djelatnosti vanteritorijalnih organizacija i tijela	4.754		0,1%
<i>Djelatnosti vanteritorijalnih organizacija i tijela</i>			
Djelatnosti vanteritorijalnih organizacija i tijela	4.571	96,2%	0,1%

Tabela A4: Pregled potraživanja od preduzeća po tipu i djelatnosti

u hiljadama KM

	Kredit			Potencijalni dug						
		od čega Okvirni kredit	Komisioni kredit	Revolving kredit	Akreditivi	Faktoring	Garancije	Garancije	Revolving kredit	Okvirni kredit
A	145.603	37.281	8.115	33.051	0	0	113	3.895	14.978	10.103
B	195.607	59.987	6.191	45.174	961	0	169	12.247	7.950	21.496
C	1.666.557	1.048.516	49.177	514.896	9.286	0	9.802	207.129	181.935	310.669
D	183.094	15.216	9.330	17.944	491	0	0	28.600	7.695	15.823
E	75.946	44.383	171	24.599	171	0	365	12.309	5.567	19.873
F	519.544	436.716	5.466	167.911	6.081	0	6.747	281.147	57.378	183.517
G	2.038.267	1.891.174	10.235	1.025.663	37.351	0	41.675	537.324	363.361	478.487
H	288.751	230.212	1.110	59.658	140	0	6.021	203.448	38.283	56.513
I	198.452	64.103	1.336	11.139	0	0	468	3.546	4.218	30.388
J	146.947	59.153	967	18.293	184	0	596	30.347	27.426	28.942
K	190.889	21.565	2.067	20.892	0	0	1.591	104.515	23.385	12.762
L	149.030	13.434	2.924	4.616	0	0	0	273	1.104	1.820
M	245.300	215.067	4.785	120.608	339	101	6.746	172.140	50.836	73.999
N	40.402	16.322	171	9.189	0	0	496	9.595	2.254	7.827
O	861.174	243	0	11.552	0	0	0	13.817	12.116	129
P	22.033	3.977	30	1.802	0	0	15	1.815	1.778	898
Q	98.361	22.786	459	11.077	0	0	525	7.565	6.224	10.652
R	11.114	2.766	22	847	0	0	0	1.604	247	955
S	34.622	22.281	95	8.357	0	0	0	4.012	1.911	8.755
T	0	0	0	0	0	0	0	0	13	0
U	17	0	0	2	0	0	0	0	2.132	0
UKUPNO	7.111.710	4.205.181	102.650	2.107.271	55.004	101	75.328	1.635.326	810.792	1.273.609
Stvarni dug:										9.452.064
Potencijalni dug:										3.719.727

Izvor: CRK

Napomena: Iznos potraživanja po osnovu Kredita i Komisionih kredita uključuje ostatak duga i dospjelu nenaplaćenu glavnicu.

Tabela A5: Statusne promjene u bankama u periodu od 2001.-2016. godine

Br.	Banka	Vrsta promjene	Datum promjene
1.	Sparkasse Bank d.d. Bosna i Hercegovina Sarajevo	Sparkasse Bank d.d. Sarajevo promijenila ime u Sparkasse Bank d.d. BiH Sarajevo	Q3 2014
	Sparkasse Bank d.d. Sarajevo	ABS banka d.d. Sarajevo promijenila ime u Sparkasse Bank d.d. Sarajevo	Q3 2009
	ABS banka d.d. Sarajevo	Postala članica Steiermaerkische Bank und Sparkassen AG, Erste Group	Q4 2006
	Šehin banka dd Zenica	Pripojena ABS banci d.d. Sarajevo	Q2 2002
2.	BBi d.d. Sarajevo		
3.	BOR banka d.d. Sarajevo		
4.	UniCredit bank d.d. Mostar		
	UniCredit Zagrebačka banka BiH d.d. Mostar	UniCredit Zagrebačka banka BiH promijenila ime u UniCredit Bank d.d. Mostar	Q1 2008
	Zagrebačka banka BH d.d. Mostar	Spajanje sa Univerzal bankom d.d. Sarajevo u UniCredit Zagrebačku banku BiH	Q3 2004
	Univerzal banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa Zagrebačkom bankom BH d.d. Mostar u UniCredit Zagrebačku banku BiH	Q3 2004
	HVB Central Profit banka d.d. Sarajevo	HVB Central profit banka Sarajevo pripojena UniCredit Zagrebačkoj banci BiH	Q1 2008
	HVB banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa Central Profit bankom u HVB Central Profit banku d.d. Sarajevo	Q4 2004
	Central Profit banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa HVB bankom d.d. Sarajevo u HVB Central Profit banku d.d. Sarajevo	Q4 2004
	Travnička banka d.d. Travnik	Pripojena Central Profit banci d.d. Sarajevo	Q4 2002
5.	UniCredit banka a.d. Banja Luka	Nova Banjalučka banka a.d. Banja Luka promijenila ime	Q2 2008
	Nova Banjalučka banka a.d. Banja Luka	Pripojena HVB grupaciji, nastavila poslovanje kao zasebna pravna osoba	Q4 2005
	Banjalučka banka a.d. Banja Luka	Privatizovana i promijenila ime u Nova Banjalučka banka a.d. Banja Luka	Q1 2002
6.	Hypo Alpe Adria Bank d.d. Mostar		
7.	Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka	Kristal banka Banja Luka promijenila ime	Q3 2003
8.	Investiciono komercijalna banka (IKB) d.d. Zenica		
9.	Komercionalno investiciona banka (KIB) d.d. Velika Kladuša		
10.	NLB banka d.d. Sarajevo		
	NLB Tuzlanska banka d.d. Tuzla	NLB Tuzlanska banka d.d. Tuzla promijenila ime u NLB Banka d.d. Sarajevo	Q1 2012
	Comercebank bančna skupina NLB d.d. Sarajevo	Pripojena Tuzlanskoj banci d.d. Tuzla, Tuzlanska banka promijenila ime u NLB Tuzlanska banka d.d. Tuzla	Q3 2006
11.	NLB a.d. Banja Luka		
	NLB Razvojna banka a.d. Banja Luka	NLB Razvojna banka a.d. Banja Luka promijenila ime u NLB a.d. Banja Luka	Q4 2015
	LHB banka a.d. Banja Luka	Spajanje sa Razvojnomo bankom jugoistočne Evrope u NLB Razvojna banka a.d. BL	Q2 2006
	Razvojna banka jugoistočne Evrope a.d. Banja Luka	Spajanje sa LHB bankom a.d. Banja Luka u NLB Razvojnu banku a.d. Banja Luka	Q2 2006
12.	Raiffeisen Bank d.d. BiH, Sarajevo		
	Raiffeisen Bank HPB d.d. Mostar	Pripojena Raiffeisen banci d.d. Sarajevo	Q1 2003
13.	ProCredit Bank d.d. Sarajevo	Microenterprise bank d.d. Sarajevo promijenila ime u ProCredit Bank	Q4 2003
14.	Privredna banka d.d. Sarajevo		
15.	ZiraatBank BH d.d. Sarajevo	Turkish Ziraat Bank Bosnia d.d. Sarajevo promijenila ime u Ziraat Bank BH	Q1 2013
16.	Union banka d.d. Sarajevo		
17.	Sberbank d.d. Sarajevo	Volksbank a.d. Banja Luka promijenila ime	Q1 2013
	Volksbank d.d. Sarajevo	Sberbank grupacija preuzela Volksbank a.d. Banja Luka	Q1 2012
18.	Sberbank a.d. Banja Luka	Postala članica Volksbank International AG, promijenila ime u Volksbank a.d. BL	Q3 2007
	Volksbank a.d. Banja Luka	Sberbank preuzeo Volksbank a.d. Banja Luka	Q1 2012
	Zepter Komerc banka a.d. Banja Luka	Pripojena Volksbank International AG, promijenila ime u Volksbank a.d. Banja Luka	Q3 2007

19.	Intesa Sanpaolo banka d.d. BiH		
	UPI banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u Intesa Sanpaolo banka d.d. BiH	Q3 2008
	LT Gospodarska banka d.d. Sarajevo	Pripojena UPI banci d.d. Sarajevo	Q3 2007
	Gospodarska banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa LT Komercijalnom bankom Livno u LT Gospodarsku banku d.d. Sarajevo	Q1 2003
	LT Komercijalna banka d.d. Livno	Spajanje sa Gospodarskom bankom Sarajevo u LT Gospodarsku banku d.d. Sarajevo	Q1 2003
20.	Vakufska banka d.d. Sarajevo		
	Depozitna banka d.d. Sarajevo	Pripojena Vakufskoj banci d.d. Sarajevo	Q2 2002
21.	Nova banka a.d. Banja Luka	Nova banka a.d. Bijeljina promijenila sjedište	Q3 2007
	Agroprom banka a.d. Banja Luka	Pripojena Novoj banci a.d. Bijeljina	Q1 2003
22.	Pavlović International Banka a.d. Slobomir Bijeljina		
	Privredna banka a.d. Doboj	Pripojena Pavlović International banci	Q2 2003
	Privredna banka a.d. Brčko	Pripojena Pavlović International banci	Q4 2002
	Semberska banka a.d. Bijeljina	Pripojena Pavlović International banci	Q4 2001
23.	MOJA banka d.d. Sarajevo		
	FIMA banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u MOJA banka d.d. Sarajevo	Q4 2010
	VABA banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u FIMA banka d.d. Sarajevo	Q3 2007
	Validus banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u VABA banka d.d. Sarajevo	Q1 2007
	Ljubljanska banka d.d. Sarajevo	Osnovana Validus banka preuzela dio aktive i pasive Ljubljanske banke d.d. Sarajevo	Q3 2006
24.	Banka Srpske a.d. Banja Luka	BIB a.d. Banja Luka promijenila ime u Banka Srpske a.d. Banja Luka	Q4 2013
	Balkan Investment Bank a.d. Banja Luka (BIB)	Nacionalizirana	Q2 2013
	Una banka d.d. Bihać	Pripojena Balkan Investment Bank a.d. Banja Luka	Q4 2010
25.	Komercijalna banka a.d. Banja Luka		
26.	MF banka a.d. Banja Luka		
	IEFK banka a.d. Banja Luka	Promijenila ime u MF banka a.d. Banja Luka	Q3 2010

	Banke kojima su oduzete dozvole za rad:	Datum promjene
1	Camelia banka d.d. Bihać	Q1 2002
2	Privredna banka a.d. Gradiška	Q1 2002
3	Ekvator banka a.d. Banja Luka	Q1 2002
4	International Commercial Bank Bosnia d.d. Sarajevo	Q3 2002
5	Banka za jugoistočnu Evropu Banja Luka	Q4 2002
6	Privredna banka a.d. Srpsko Sarajevo	Q4 2004
7	Gospodarska banka d.d. Mostar	Q4 2004
8	Ljubljanska banka d.d. Sarajevo	Q3 2006
9	Hercegovačka banka d.d. Mostar	Q3 2012
10	Postbank BH Poštanska banka BiH d.d. Sarajevo	Q2 2013
11	Bobar banka a.d. Bijeljina	Q4 2014
12	Banka Srpske a.d. Banja Luka	Q2 2016

Izvor: CBBiH

Tabela A6: Stanje nevladinog vanjskog duga po NACE Rev 2 klasifikaciji djelatnosti dužnika

ŠIFRA NACE	NACE DJELATNOST	-u 000 KM-			
		31.12.2012.	31.12.2013.	31.12.2014.	31.12.2015.
01	Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti u vezi s njima	10.465	14.569	14.692	18.348
05	Vađenje ugljena i lignita	...	...	540.526	623.551
07	Vađenje metalnih ruda	1.333	1.640	2.232	2.348
08	Vađenje ostalih ruda i kamena	41.890	39.506	30.872	36.851
10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	54.187	40.610	20.166	37.761
11	Proizvodnja pića	21.965	15.692	16.546	16.557
12	Proizvodnja duhanskih proizvoda	...	...	32.076	27.925
13	Proizvodnja tekstila	9.395	14.386	12.852	13.681
14	Proizvodnja odjeće	1.280	1.187	520	-
15	Proizvodnja kože i srodnih proizvoda	6.673	6.292	5.686	5.686
16	Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja predmeta od slame i pletarskih materijala	39.858	46.760	48.034	46.582
17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	56.274	60.722	46.042	36.999
18	Štampanje i umnožavanje snimljenih zapisa	-	-	-	1.101
19	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	1.191.300	1.123.315	1.454.498	1.402.330
20	Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	74.000	110.178	99.910	111.058
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa	7.855	9.484	14.753	18.459
23	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	89.663	87.732	129.311	87.213
24	Proizvodnja baznih metala	161.457	185.656	200.888	194.455
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	9.197	11.822	18.143	18.473
26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	7.237	8.664	10.620	10.656
27	Proizvodnja električne opreme	9.826	8.886	8.635	10.873
28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	12.658	12.112	12.942	8.068
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	43.224	39.173	28.316	28.189
31	Proizvodnja namještaja	2.638	2.609	2.609	1.076
35	Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	51.327	65.622	111.612	138.127
38	Sakupljanje otpada, djelatnosti obrade i zbrinjavanja otpada; reciklaža materijala	664	664	664	664
41	Gradnja građevina visokogradnje	3.197	2.796	2.894	2.894
42	Gradnja građevina niskogradnje	39.136	42.644	43.176	45.709
45	Trgovina na veliko i na malo motornim vozilima i motociklima; popravak motornih vozila i motocikala	8.582	7.615	11.494	8.740
46	Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	265.164	253.403	240.278	249.722
47	Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	324.596	426.891	366.168	334.391
49	Kopneni prevoz i cjevovodni transport	978	978	782	-
52	Skladištenje i pomoćne djelatnosti u prevozu	2.721	2.291	2.096	1.891
55	Smještaj	70.624	80.126	90.651	37.881
56	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	-	-	-	1.269
59	Proizvodnja filmova, videofilmova i televizijskog programa, djelatnosti snimanja zvučnih zapisa i izdavanja muzičkih zapisa	...	2.473	3.744	3.744
61	Telekomunikacije	66.827	96.284	90.910	169.014
62	Računarsko programiranje, savjetovanje i djelatnosti u vezi s njima	1.772	1.007	1.007	2.043
63	Informacijske uslužne djelatnosti	...	...	1.280	1.276
64	Finansijske uslužne djelatnosti, osim osiguranja i penzijskih fondova	4.977.555	4.629.082	4.206.982	3.340.633
66	Pomoćne djelatnosti kod finansijskih usluga i djelatnosti osiguranja	10.708	11.472	10.855	10.855

68	Poslovanje nekretninama	452.112	542.753	682.918	289.677
70	Upravljačke djelatnosti; savjetovanje u vezi s upravljanjem	89.034	73.099	68.662	76.929
71	Arhitektonske i inženjerske djelatnosti; tehničko ispitivanje i analiza	220.363	148.135	162.802	176.965
73	Promocija (reklama i propaganda) i istraživanje tržišta	6.001	5.481	26.991	26.995
82	Kancelarijske administrativne i pomoćne djelatnosti te ostale poslovne pomoćne djelatnosti	-	-	-	1.514
86	Djelatnosti zdravstvene zaštite	12.436	10.532	5.574	6.113
92	Djelatnosti kockanja i klađenja	1.708	3.073	622	622
93	Sportske, zabavne i rekreacijske djelatnosti	8.741	8.827	8.696	9.161
	Neraspoređeno	321.856	383.036	148.951	151.299
	UKUPNO	8.788.477	8.639.279	9.040.678	7.846.368

Napomena:

Podaci su rezultat anketnog istraživanja o stranim ulaganjima koje CBBiH provodi redovito na kvartalnoj i godišnjoj osnovi. Ovi podaci obuhvataju samo one poslovne subjekte za koje raspolažemo informacijom da imaju iznos direktnog stranog ulaganja veći od 100.000 KM i mikroreditne organizacije u BiH.

Tabela A7: Glavne stavke vanjskotrgovinske razmjene roba

Naziv	Vrijednost izvoza, milioni KM	Vrijednost izvoza, milioni KM	Indeks izvoznih cijena	Nominalni rast izvoza, u %	Promjena vrijednosti izvoza (u procentnim poenima)	
	2014.	2015.	I - XII 2015 I - XII 2014		cjenovni efekat	efekat obima izvoza
	1	2	3	4 = 2/1	5	6
Bazni metali i proizvodi od baznih metala	1.749,1	1.652,0				
Od čega: Željezo i čelik	625,9	529,5	93,8	-15,4	-5,6	-9,8
Aluminij i proizvodi od aluminija	573,2	567,8	113,7	-0,9	11,9	-12,9
Proizvodi od željeza i čelika	373,9	379,2	95,9	1,4	-4,3	5,7
Proizvodi mineralnog porijekla	947,1	738,2				
Od čega: Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; električna energija; bitumenske tvari; mineralni voskovi	836,3	633,8	90,8	-24,2	-7,7	-16,5
Razni proizvodi	944,4	1.007,7				
Od čega: Namještaj; nosači madraca; oprema za krevete i slični proizvodi; svjetiljke i druga rasvjetna tijela koja nisu spomenuta niti uključena na drugom mjestu; svijetleći znakovi, osvijetljene pločice sa natpisom; montažne zgrade	914,1	967,3	89,1	5,8	-12,9	18,7
Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji	939,5	1.018,1				
Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi; njihovi dijelovi	591,5	596,3	97,0	0,8	-3,2	4,0
Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode	348,0	421,8	101,8	21,2	2,2	19,0
Proizvodi hemijske industrije ili srodnih industrija	604,5	705,0				
Anorganski hemijski proizvodi; organski i anorganski jedinjenja plemenitih metala, metala koji se rijetko nalaze, radioaktivnih elemenata i izotopa	395,5	472,7	112,5	19,5	13,3	6,2
Drvo i proizvodi od drveta	645,0	668,9				
Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	640,3	664,0	108,7	3,7	8,3	-4,6

Glavne grupe izvoznih proizvoda

Naziv	Vrijednost uvoza, milioni KM	Vrijednost uvoza, milioni KM	Indeks uvoznih cijena	Nominalni rast uvoza, u %	Promjena vrijednosti uvoza (u procentnim poenima)	
	2014.	2015.	I - XII 2015 I - XII 2014		cjenovni efekat	efekat obima uvoza
	1	2	3	4 = 2/1	5	6
Proizvodi mineralnog porijekla	2.813,2	2.258,0				
Od čega: Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; električna energija; bitumenske tvari; mineralni voskovi	2.705,1	2.142,5	78,3	-20,8	-21,9	1,1
Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji	2.338,0	2.198,1				
Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi; njihovi dijelovi	1.386,7	1.293,4	101,8	-6,7	1,7	-8,4
Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode	951,4	904,7	92,9	-4,9	-7,2	2,3
Proizvodi hemijske industrije ili srodnih industrija	1.565,5	1.571,9				
Od čega: Farmaceutski proizvodi	553,8	526,1	92,5	-5,0	-7,7	2,8
Eterična ulja i smole; parfimerijski, kozmetički ili toaletni proizvodi	196,4	201,7	104,8	2,7	4,7	-2,0
Anorganski hemijski proizvodi; organski i anorganski jedinjenja plemenitih metala, metala koji se rijetko nalaze, radioaktivnih elemenata i izotopa	168,2	185,6	120,4	10,3	18,7	-8,4
Razni proizvodi hemijske industrije	163,4	178,2	80,4	9,1	-26,7	35,7
Bazni metali i proizvodi od baznih metala	1.500,3	1.536,0				
Od čega: Proizvodi od željeza i čelika	513,4	458,8	84,4	-10,6	-16,5	5,8
Željezo i čelik	375,9	404,8	92,8	7,7	-8,4	16,1
Aluminij i proizvodi od aluminija	236,9	229,1	113,1	-3,3	11,2	-14,5
Prehrambene preradevine	1.434,2	1.446,5			0,0	0,0
Pića, alkoholi i sirće	324,0	335,5	101,7	3,5	1,7	1,8
Razni prehrambeni proizvodi	220,2	226,6	98,6	2,9	-1,5	4,4
Ostaci i otpaci od prehrambene industrije; pripremljena životinjska hrana	194,0	191,8	94,1	-1,1	-6,2	5,1
Proizvodi od žitarica, brašna, skroba ili mlijeka; poslastičarski proizvodi	175,9	173,7	103,2	-1,2	3,1	-4,3

Izvor: BHAS, kalkulacija CBBiH